UDK 821.163.42:008:7

kaj

3-4

ČASOPIS ZA
KNJIŽEVNOST
UMJETNOST
KULTURU

ZAGREB 2022.
ISSN 0453 - 1116

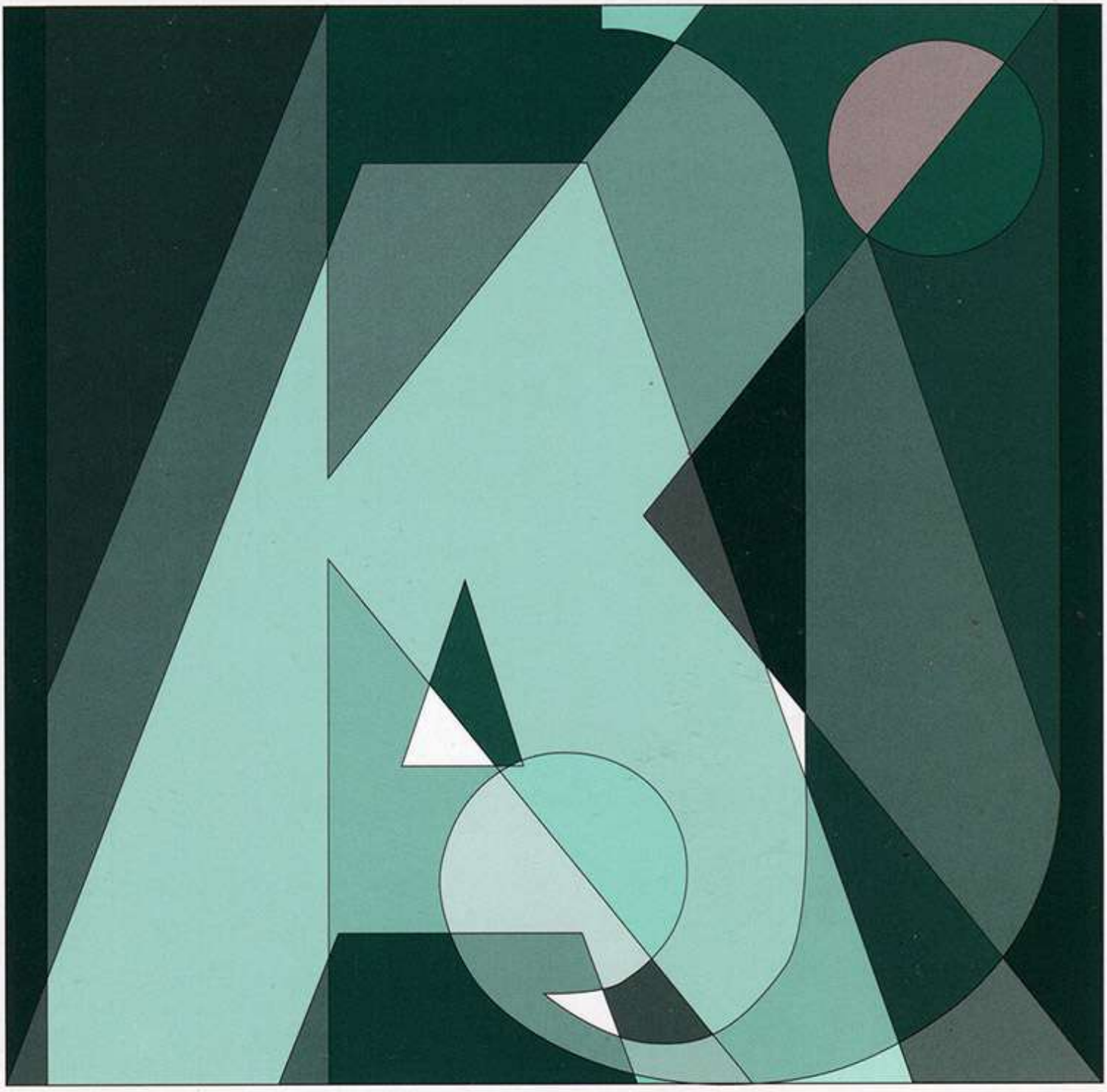

Kazalo

SUVREMENA KAJKAVSKA KNJIŽEVNOST
Kratka kajkavska proza:
Aleksandar Horvat: Kam je zginul pokopič Bartol? 3
Tomislav Ribić: Kmica (Deus, misereatur nostri!)..... 6
Karmen Delač-Petković: Bora..... 11
Željko Bajza: Predstava 15
Željka Cvetković: Pernača za starinu 19
Marija Drobnjak Posavec: Kalampajsani kalamper 22
Đurđa Vukelić Rožić: Dinosavuri 26
Nada Starčević: Dišavje 30
Franjo Oreški: Nočna smena 33
Rajko Fureš: Gdo te bu hništil… 36

*

19. natječaj za kratku kajkavsku prozu 38

*

KNJIŽEVNE KORELACIJE
Boris Beck: Idila i rascjep – poetološki tekstovi Ive Kalinskog o dječjem kajkavskom pjesništvu 1992. – 2003. 39
Boris Beck: Idyll and fissure – Ivo Kalinski's poetological texts about children's poetry 1992-2003 48

*

19. natječaj za kajkavske i 12. za čakavske srednjoškolske radove RH..... 58

*

IZ HRVATSKE (STARO)KAJKAVSKE BAŠTINE
Franjo Pajur: Prodeštva Ivana Muliha – propovijedi skromnog *ornatusa* [Ivan Mulih's *Prodeštva* - sermons of modest *ornatus*]..... 59

*

USMENOKNJIŽEVNE TEME
Karolina Vrban Zrinski – Lina Malek: Bistra voda Bistrom teče: zapisi o usmenoj književnosti bistranskoga kraja [„Bistra voda Bistrom teče": Records of Oral Literature of the Bistra Region] 81

*

17. natječaj za hrvatski književni putopis 104

*

JEZIČNO-POVIJESNE KORELACIJE
Ivanka Brekalo: Samoborski korijeni lingvista i hrvatskog preporoditelja Vjekoslava (Alojzija) Babukića, iz *Agate Kelleković izhadjajućega odvetka* (uz 210. godišnjicu rođenja) [Samobor Roots of Vjekoslav (Alojzije) Babukić, Linguist Come on Croatian Revivalist (marking the 210th anniversary from birth)] 105

*

19. natječaj za stručne radove/dijalektološku obradu kajkavskih govora 112

*

KAJ & ČA
Vladimir Pernić: Križ i slovo 113
Mirjana Pavletić: Pernićev poetski hod kroz vrijeme 123

*

HRVATSKI KNJIŽEVNI PUTOPIS

Denis Peričić: Bez komentara. 127
Biserka Goleš Glasnović: Človečec i katedrala 134
Spomenka Štimec: Čaša vode u Lahtiju 139

*

OSVRTI, PRIKAZI

Zagrebec u novom svjetlu [Zbornik Štefan *Zagrebec i njegovo djelo*] (Martina Horvat) 145
Ponovo o hrvatskoj kajkavskoj dječjoj književnosti [S. Hranjec: *Hrvatska kajkavska dječja književnost*] (Ivan Zvonar) 148

*

Suradnici u ovom dvobroju 151

Naslovnica:
Frane Paro

Poštovani pretplatnici, suradnici i prijatelji!

Književno-jezično, sadržaj cijeloga Kaja 3-4/2022. korelacijski je postavljen – i s obzirom na dijakroniju kajkavštine, i s obzirom na povezivanje hrvatskog jezičnog i kulturnog prostora. Odnosi se to prije svega na pet znanstveno kategoriziranih radova: od kajkavskih propovijedi Ivana Muliha iz 18. st. (F. Pajur), istraživanja usmenoknjiževne baštine bistranskoga kraja (K. Vrban Zrinski – L. Malek), arhivskih kajkavskih izvora o samoborskom podrijetlu lingvista V. Babukića (I. Brekalo), na dvije studije (hrvatsku i englesku) B. Becka o poetološkim tekstovima I. Kalinskoga o dječjem kajkavskom pjesništvu sa zelinskih Smotri, sve do suvremene kratke kajkavske proze s Kajeva natječaja i programa Kajkavskoga spravišča. Kao rezultat trajnih programa Kajeva nakladnika Kajkavskoga spravišča u kulturnom povezivanju temeljem hrvatske jezične polivalentnosti/tronarječnosti, u ovom dvobroju objavljujemo nastavak nagrađenih književnih putopisa, te osvrt uz izabrane pjesme V. Pernića na ročkoj čakavici (M. Pavletić).

I autorski i tematski – većina Kajeva opsega veže se uz suvremeno i povijesno, šire (županijsko) i središnje, zagrebačko kajkavsko govorno područje. Osam raznolikih rubrika (od Suvremene kajkavske književnosti do analitičnih Osvrta, prikaza) ispisalo je 22 autora.

Uz blagoslovljene božićne blagdane, sretnu, zdravu i uspješnu 2023. godinu – čitajte Kaj, dobopis ob navuku i meštrije rieči materinske, hištorije i vezdašnjice! (B.P. / Uredništvo)

SUVREMENA KRATKA KAJKAVSKA PROZA[1]

KAM JE ZGINUL POKOPIČ BARTOL?

Aleksandar Horvat, Ludbreg

Na selskomu groblju, rasipanomu po bregu okoli kapelice, Bartol je, kaj se mene dotikavle, bil pokopič od navek. Imenuvali smo ga Bartol, kajti mu nišče neje zeznal pravo ime. Živel je v nahereni hižici polek župnikove, na kraju pota, na samem vrhu brega. Neznano je kolko je let pod Bartolovim zlizanim reklecom. Nad zadnjom staricom koja bi to morti mogla znati, sto šest letnom Cilom Arnuševom, Bartol je još lani, taman na Telovo, vredil humka, nacifral ga z žotim mačuhicama i vu njega zapičil drvenoga križa. To je na stoletnem groblju bil točno tristo šezdeset četrti grob. Dok su se dani, meseci i leta koturali po bregima, Bartola je bilo videti na retko, a čuti nigdar. Nišče za njega neje preveč maril. Bil je kak duh, skažnja. Med ljude ni išel, a niti se oni k njemu nesu rivali. Tuna mu je jemput zdavnja došel blizu i rekel mu *dober den.* Istu večer je Bartol skopal grabu, a Tuna hmrl v noči, v snu, od feršloga. Ljudima neje bilo treba dvaput reči da z Bartolom ne treba imeti nikakvoga posla. Vu to vreme su coprije bile na glasu. Vredilo je - če nekaj ne razmeš, onda je coprija i naj vu to nosa ftikati. Na sprevodu bi Bartol navek stal negdi dalekše po strani i vidli bi ga da se prekrižil dok bi velečasni na koncu rekel "idite v miru". Ožaloščeni bi Bartolu na grobu ostavili jenu ili dve jezerače, koje si je potlam pobral. Rešpekterali su ga, ze strahom, kajti dok bi Bartol na groblju vnapri grabu skopal - nešče je hmrl.

Si kaj vezda v selu živimo, Bartola znamo od svojih detečih dni. Stara znucana železničarska kapa, pod njom srebrni bunt lasi i isto takva gosta brada i mustači

[1] Izabrani radovi sa 17. natječaja časopisa *Kaj* i *Kajkavskoga spravišča* za kratku kajkavsku prozu, 2021. (u sklopu programa Jezičnica kajkaviana). I ovaj put napominjemo kako zbog jednog sveska godišnje manje (iz poznatih izvanknjiževnih razloga) ritam objavljivanja u časopisu ne može objektivno pratiti ritam odvijanja programa/natječaja *(op. ur.).*

nad kojima je štrčal debeli nos. A pod šiltom su se caklila dva vuska črna joka, za koje se tračalo da nigdar ne trepčeju, ali Bartolu nišče ni došel dost blizu kaj bi to videl, saki bi se zmislil pokojnoga šlageranoga Tune. Zlizani, ali ne zdrapani Bartolov reklec skrival je, za čudo, čistu, belu robaču, a črne hlače od debeloga štofa bile su zateknjene v stare, ali dobrodržeče kočijaške čižme. Pokopič Bartol navek je zgledal jednako, doduše staro, ali je ona teška gliboka starost v jen čas pobegla od njega i ostavila ga zanavek takvoga kakov je.

Bartol je vekoma čkomel, kajti neje imel jezika. Jeni su rekli da si ga je pregrizel gda je opal v grabu koju je kopal, drugi su govorili da su mu ga odrezali vojniki v ratu, a treći su rekli da se bez jezika narodil. Tu i tam je bilo čuti da Bartol zaprav ima jezika, ali je mutavi, a baba Maga je bajala da mu je jezik rascepleni kak kači, pak ga ne vupa pokazati. Baba Maga je vezda najstareša v selu i furt nekaj čara, copra, zaklinja i preklinja, kesi se i toga jenoga jedinoga zoba kaže, ali se v njezine coprije i coprnjake nišče neče, a niti vupa mešati. Gdo je, gda i zakaj Bartola zel v službu za pokopiča, isto je neznano. Niti velečasni Tomaš neje imel v svojim knjigama ikaj zapisano. Gda je Božek, pred več let, ondašnjega puklavoga velečasnoga Lojza k sebi pozval, je Tomaš došel v selo i nasledil božje stado, hižu, kapelicu, groblje i pokopiča. Čudnoga pokopiča. Dok se tak trefilo, Bartol bi pred večer genul, sam od sebe, na groblju kopat grabu. Po dežđu i snegu, po vetru, po vručini, po zmrzavici, njemu je bilo sejeno... V jutro bi na groblju čekala friško skopana raka, a noč pred tem - nešče ze sela odišel bi k Bogu na obračun. I tak je to bilo letima. Niti je gdo vupal kaj pitati, niti je gdo probal kaj menjati. Bartol jim je bil tem bolši čim su ga menje vidli. Jedino je ludi Tonta govoril da si je z Bartolom velki pajdaš. Ali Tontu nišče neje zemal za ozbilno.

I tak je jenu večer mala Slavica dotirala kravu z paše i razglasila da Bartol kopa grabu. Nad selo se spustil on črni čemerni, memlivi zrak. Si kaj su hasneli po gruntu, vrčakima, polu i trsju su se pobrali k domu, a pajdašenje po selu se razišlo. V krčmi su vtrnuli lampaši, vmuknula je živina, veter je včuhnul, pozaprle su se lese i hambari, ljudi su, zaklenjeni v hiže i zamotani v mir, čekali. Došel je nečiji red. *Baba Maga… nji je več zdavnja došlo vreme reči zbogom kralevstvu ovozemelskomu*, sagdo je tak mislil, ali nišče neje imel kuražu zreči na glas. Teško se zaspalo, od brige, od ponavlanja molitve, od straha.

Minula je ta žmefka noč v tišini, zakukurikalo je svetlo i bistro jutro, šeleporke su se razmeknule niskomu soncu, krave su zarođile za zajtrek, deca su počela tackati bose trage v prašini. Ljudi su se nalukavali sim tam po selu i kak je zgledalo - si su bili živi. I baba Maga je pred svojom hižom nekaj bajala i kurila sitno šibje v staromu predrtomu lavoru, dišalo je na tamjan i zgoretu slamu. Počeli su sosedski zestanki pre plotu ili pre potnim vratima, prebrajalo se, zbrajalo, i za istinu, do osme vure se po celem seli znalo da niti jedna duša to noč neje otprhnula i

preselila s v nebiče. To se još nigdar neje dogodilo, nišče ne pamti. Jer dok Bartol skopa grabu, gavrani kružiju. Slavica je okoli devete vure otpratila kravu na pašu i začas je doletela kak strela i zadihano javila da je novi humek na groblju. Ljudi su se v čudu zjatili na breg. Lepi, rahli, tristo šezdeset peti grobek, nacifrani z žotim mačuhicama, bleščal je na do neki den praznem mestu, blizu križnoga dreva, bez sprevoda. Na hrastovomu križu neje pisalo nikaj, sam je na njemu bila nateknjena zmazano plava železničarska kapa. Ljudi su se na fletno pomolili, velečasni Tomaš je samo zmahal z rokom i v pol glasa blagoslovil, otpratil ljude "z mirom" i povlekel se v svoj dvor. Ni ga bilo vun do večeri.

Točno v pol noči, v hiži coprnice Mage se je nekaj zablesnulo, črno se skadelo, zasmrdelo po žveplu. V jutro su našli samo kosti okoli lubanje z jenim zobom, koje neje več imel gdo zakopati, a na stalaži škrinju punu jezerači. Takve coprije v ovomu selu još nigdar neje bilo, i si su verovali da je kraj sveta jako blizu. Jedino je ludi Tonta govoril da v noči vidi Bartola gori na bregu, z štihačom, v beli robači i bez kape. Ali Tontu nišče neje zemal za ozbilno.

KMICA

(Deus, misereatur nostri!)

Tomislav Ribić, Varaždin

Kmica je tega protuletja splezila od seposud. Zbudila je i hudega Šenta kaj je bil skrit gliboko vu temnem sercu zemle, vu peklenskoj čkomini, Baziliska domu. Čim je zišel z vražjih dvera razmakel je zemlu i požerl par hiž i ļudi.

Kmica je plezila svetom i iskala stare i slabe ļude, se duše kaj neseju vu sebi betegu. Povlačila se okoli betežnika, vrebala i na koncu se zavlekla vu njih. Črez nos bi vušla vu telesa i igrala se z njimi, cecala pomalem žitek z umornih siromakof, z bumbrega, z žuči, norela je vu senjah gorše od merzle i brezčutne Flundre.

A onda se za njom na Zemlu zrušil hamižni Šent i zaprl se pote, se staze, se ceste. Šent je tisoč let čakal da se zbudi, da zaskoči i zavlada Zemlom, da zanavek spromeni celi svet. Nič več ni bilo kak prej. Kak da je prišel Den Serditi, nigdo nikam ni mogel več iti.

Mirko je tega leta kasno odišel na morje. Sako leto je več pred začetek protuletja skupaj z ženom zaštihal vrt, posadil flance vu svojem malemu zelenome kutu na otoku. Ovo leto je kasnil več tri meseca z delom vu vrtu jer nič ni bilo kak lani. Na otoku ga je dočekala posolena i pocecana, neplodna zemla. Ni štihaču ni mogel zabiti vu nju. Šent je na otoku skupaj z burjom norel od protuletnjaka i gostil se z betežnikimi.

Loša bu letina. Da bi bar uspelo kaj zrasti - rekel je Mirko.

Čul je Mirko za Šenta, a ni znal za Kmico. Ni znal da su Šent i Kmica peklenski par. Celo se je leto pod maslinom vu hladu skrival od Šenta, a gda je Šent začel svoj tanec po otoku vrnul se je nazaj doma vu varoš. I tu se je zaprl. Skoro da ni zišel z hiže.

Kmica je prišla vu varoš. Tancala je, nevidliva, vu svojemu bistvu, po belome denu sim–tam po varoši. Nigdo nemre videti Kmico se dok ne postane del nje.

Nevidliva in tenka, čas zrak, čas dim tancala je i iskala plen i onda je zaskočila Mirka. Povlekla se kak nevidlivi dim črez nos i tancala vu glavi. Nabijala na se strane. Na Sisvete se odlučila ostati vu njegovi glavi još jen čas

Mirko je štel popiti prvu juternju kavu gda je začutil jaki bol vu glavi. Ne jaki, neg onaj kaj ga ni mogel zdržati. Del si je staro šubaro na glavu i štel je još sam pograblati listje črešnje vu dvorišči gda ga je Kmica vudrila vu glavi i pospravila vu krevet.

Povlekel se je vu sebe. Bol peklenska, jaka da nič ni mogel, ni reči, ni misliti, ni jesti, ni zdiči se z kreveta i na stolec sesti. Telo zgrčeno, podvrnute noge, poplun prek glave, našopan z kafetinom brezpomočno je ležal vu krevetu. Žena mu je donesla vodo i tableto. Ni mu bilo ni do čega. Ni mogel progutati tableto. Vusta suha, joči skloplene, misel gdo zna gdi. Glasa ni mogel izpustiti. Vodu je sam obliznul kak mujcek i zavrnul z nosom žmireči. Bil je kak nekšni Mirko-žmirko.

Ne pomaga nič - rekel je.

Kmica je tancala po možganih. Spreda. Straga. Naprej, nazaj. Korak levo, korak desno. Pak je poskočila kak na trambolinu. Hop. Hop. Hop gor, hop dol. Pa po čelusti, po nepcu, po gutu, zavlekla se vu žile, sparila se z kervi pak je jurila črez se tunele vu glavi. Trsekala ga je kak da se treska z avteki treskači vu lunaparku.

Ve bum ga vudrila po čelu, pa po lampi, pa se zarila vu nos, a onda po vratu - popevala je vu svom hudom dejstvu.

Mirko ni mogel več ni gledati od bola. Ni piti, ni jesti, sam je čkomel i tonul vu samega sebe, vu dišeču postelu. Meril si je temperaturo. Žena ga je poluknula i zela mu z roke toplomer. Vidla je sam dva majhna mišja joka kak viriju z postele.

Nič od temperature, 37.2 - rekla mu je žena.

Mirko je na čas odprl joči i gledal kak svetlo dolazi črez firunge. Pogled mu se zavustavil na zidu desno od obloka na svetoj sliki vu starinskoj rami. Sveti

Juraj vubija pozoja. Na čas mu se pričinilo da se pozoj male pomaknul.

Bogek moj, kaj je to z menom? – prošepeta - glava bu mi puknula, tak nekaj nigdar nisem imal.

Zdigel je pogled, obrnul glavo. Videl je glave okoli sebe: glava žene, glava hčeri i glavu zeta. Kak glave troglavega pozoja kaj buju počele rigat vatru na njega.

Idemo do doktora - čul je glase.

Nikam nejdem. Ma bu mi zjutraj bole - prošepeta.

Buš si pojel kaj, popil čaj? - pitala ga je žena.

Nič nemrem - rekel je i prekril se prek glave.

Moraš nekaj jesti i piti - rekla je jena od pozojevih glav.

Ti je dobro? – pitala ga je druga.

Zima mi je, zima – promumla.

Več je deseti den ležal vu krevetu. Zgledal je kak sposušena mumija zamotana vu vunu. Neobrijan, žalosten, razbitih misli, zaprti vu nekšni neznani svet.

Kmica je spravljala krvavi pir. Slavila je. Imala je najbolši plen kaj si je mogla zamisliti. Mirka je bolel gut pak je dobil prepisane antibiotike. Nič se ni promenilo. Zgledalo je kak da su to vitamini kaj pašeju Kmici, da si ti brufeni, kafetini, aspirini, si leki hraniju Kmicu, a ne lečiju betežnika. .

Kaj je to?- pital je samega sebe. Premišljal je o žitku, o osamdeset i pet let kojih je preletelo mam, o mopedu na kojem se je pelal pred mesec dni, o biciklinu, o radijatoru kaj se je pokvaril i meštru koji je trebal dojti. Se je to štel povedati ženi a zgubil je glasa. Sam neki šum je nastal gda je odprl gobec. Šum i prekid veze. Kak gda poslušaš radio kaj sam hrišči i onda najemput se zgasi. Zanemi.

Šent se več nekaj cajta navelke gostil vu varošu. Špital je bil puni. Groble premalo. Miholsko leto se razdužilo. Krpe pavučine plavale su zrakom spod plavega neba. Šent je iskal Kmico da se prilegne polek nje i pospremi nesretnike vu grob.

Kmica je lumpala i trla vu Mirkovoj glavi. Zimica je tancala pak svoj tanec. Tresel se je danima kak prut.

Zima mi je, zima - šepetal je.

Donesla sam ti žemlicu vu toplemu mleku – rekla je žena.

Nemrem. More još jena deka – šepetal je samemu sebi.

Žena ga je spokrila s tri deke i poplonom, pak se je sam švical da je navek bil mokri, a šubaru si ni štel zeti z glave.

Nabijala je Kmica več petnaesti den. Ni mu bilo za zdržati. Pomišlal je kaj je Bogu zgrešil da ga je kaznil z takšnom mukom. Bil je mokri i on i vanjkuš i deke. Vu sobi kak da ni bilo zraka. Toplo i zagušlivo. Zaspal je. Gda se je zbudil odišel se mam stuširati. Mislil je da bu mu topla voda pomogla.

Zišel je z kupaone vu ganjk i kmica mu se mam javila. Vudrila ga je vu levo joko. Buuum. Tras. Buum.

Kaj je to z menoj. Kmica…. Ne vidim več na levo joko - šepetal je i njihal se vu hodu črez ganjk do sobe.

Kmica je bila srečna kradlifka. Fkrala mu je levo joko, tu malu plavu špekulu dela bu si vu žep. Norela je, popevala i zazivala se utvare naj se zideju pri njegovi posteli. Mirko se jedvaj javil doktorici.

Glava me boli, več ne vidim na levo joko - jadal se.

Nič ni dobre, morate iti na test za covid vu drajv–in, tam na Dravi. Javim vam posle termin - rekla mu je na telefon doktorica.

Dobil je termin vu petek dvadesetega zimščaka vu osam zjutra.

Pak se je doktorica javila vu pondelek.

Pozitivni ste! - bila je kratka.

Kmica je tancala i tancala, kak i prej. Slavila je i igrala se z kervi koja je bila se masnejša i masnejša, se gošča i gošča. Mirku ni bilo ni za jesti. Sam suha vusta, , sam znoj i nore misli tirale su ga da ostane vu krevetu.

Njezine sestre razbežale su se po trulome orsagu i tancale, cecale kerv, žitek, tancale, pak znemogle siromake prepustile Šentu. Gda su se vumorile pobegle su dale, pak sve znova začele se igrati vu nečijem zdravemu znutrnju, jetrima, sercu, mozgu, plučima. Počasi su igrale svoj tanec smerti.

I smert je bila vesela, imala je puno posla, dobila je se kaj je štela. Smert, nevesta bela sakoga bi za svata zela. Prek varoši, sela, letela je pošast, gorša od kuge, pošast kaj ima pokvarjene zobe, kaj hmori drage ljude. Igraju po kmičnih oblakih smerti trube. Igraju frulice, želuci siromaka krule. Grozdje je ostalo nepobrano, trule.

Neveste smrti su se zule, pa tancaju bose i sam kose, sam kose, sam kose. Nadu su pokopale, nič dobrega ne nose. Sam kose i decu i stare, i dobre i one druge. I hude i nore, i tvoje i moje.

Odjemput se zemla zatresla, soba se stala njihati, z obloka je na pod zletel tegl. Zaružila su i zaprla se vrata sobe. Čutil se Mirko kak da ima morsku betegu.

Smiluje se dragi Bogek - rekel je. Betežan sam. Kak, kak se je to meni zgodilo.

I kaj ve? Ne znam je ve dan, je ve noč?! Sam osečam nekšnu mrzlinu vu sebi. I sam me nekšna sila vleče da bi išel vun, delati, kopati. Vu jutro gda sam dobil tretji put infuziju nastal je mrak. Ne vidim ni na ovo joko več. A kaj ve ? Ve se i zemla trese?!

Bole da ni videl su bedu i jad, bole da ni videl cajtunge črne, i ljude brez hiž. Čul je sam nekšne glase z daljave. Nekšne turobne base, kaj za vodu prosiju. Čul je sam glase kaj su se nočima vu hrganji kotili, a nič dobrega nisu skotili.

Kmica je bila hudoba prava. Zaletela se proti leka i vuništila levo joko. I tak bu ostalo.

Mirku baš ni praf kaj se je baš na njega betega namerila. Reumatoidni *artritis, covid, slepoča.*

Tu ima još dela. Z možgani - rekla je zadovoljna Kmica.

Gda je Kmica odhajala ostavila je priprta vrata. Mislila si je kak se bu morti Šent navrnul da da bu još jen žitek ftrnul. Šent je bil vu drugi vulici. Ni mu se nikam žurilo.

Mirko je ležal buden na krevetu. Žmirkal je. Mislil si je da to ni zadnji čin. Firanga se spustila, noč je po celom svetu raširila svoje kreluti. Kak se je zemla zkašlala zrušil se je krov z hiže i znad Mirka odprlo se nebo. Osetil je friški, merzli zrak. Osetil je duhu zime. Bil je sam vu sobi i več nič ni razmel kaj se dogaja. Vu možganih je premetal stare filme, morje slik. Slika vrta, slika sonca, slika neba.

Zdigel se je z kreveta i spustil je noge na pod. Čutil je mlado, nežno travo pod nogami.

Deus, misereatur nostri!

(*Deus, misereatur nostri!* – Gospode , smiluj nam se!; *bazilisk* - legendarni gmaz složen od zmije, žabe i kokota, otrovan i poguban; *Šent* - demon, bestjelesno biće, prema Svetom Augustinu oni su zračne životinje koje nanose zlo ljudima, blijedi su od zavisti, natečeni od ponosa; *flundra* – čarobnica koja djeluje na ljudske snove (u rukopisnom prijevodu Ivana Krizmanića); *hamižna* - podmukla; *Den Serditi - Dies Irae*, Dan gnjeva Gospodnjega; *protuletnjak* – ožujak)

BORA

Karmen Delač-Petković, Rijeka

"Dedo, dedo, kë si, prišli so Talijani?!", kričala je moja unukica.

"Kovi Talijani?", čüdo son se na vratih od radione. "Kaj ti to kričiš?"

"Pravi Talijani, dedo, pridi va kühnjo da ih vidiš!"

Obrisav son rokë va krpo i krjeno za malo. Pred hišo stuji crven Alfaromeo, a kuli njega gosti: dva od četrdeset lët, on visok i krakat, z orlovsko nosino kova je naša, ona malo manja, sa ušiljena i ftjegnjena va sif kostim. Polok njih dva strašno slična mulca, puna priščof. "Dvojki", pomisljo son valje. A na hišnin pragi veulik komad ženske, va lëtni halji na crvene rože, divani s mojin sinon i snaho.

Prišo son i dav ji roko: "Ja son Marko, a Vi ste?" Ženska mi, na talijanskin, z visoka objašnjava kuko ona ne zna ta moj jezik. "Du ste vi?", prašan jo na talijanskin, zmišljevajoč se uno malo riči kaj mi je iše ostalo od pred Drügiga svjeckiga rata, ka sam pomagav sestri va rëčkin dučani njijiga moža, Talijana.

I, tako son saznav da je ta të matrona zakonita žena mojiga najstarijiga brata Petra koji je naglo prošo od hiše, kratko vreme biv pr sestri Ziti v Rëki i, tam, valjda, navüčo jezik pa oženo dovico nekiga mesara i ogrjebo se za mesnico. A ka je ta hmrla, oženo je to, Rosalijo. I sa so nas oni – dovica, njeji sin i njegova familija – prišli obajt. Somo tako, iz čistiga mera, pedeset let otkoko je Petar prošo. A nigdar ih do sada nismo vidli ni čüli, niti je Pjero kada pisav. Iza rata se je odseljo va Italijo i tam hmrv, to je se kaj smo znali.

Zovemo ih va hišo i oni ulazijo, a se pazijo i glijedajo naokuli. Fanti ostajejo venih.

Nedëlja je, jüžna bo bolja i nevesta in nüdi da jejo s nami. "Somo da završin juho", reče dok nadoljiva iše vode va lonc. Rosalija mi objašnjava da se juha ne kuha tako. Ne moreš pole doljivat vudo. Ta ženska ne zna kühat. I pokaževa z brado na nevesto.

"Kaj je belo?", praša Ana, koja je zapazila Rosalijin grt pokret.

"Reče da se ne smi naknadno doljivat voda va juhuo. Ona to zna zakaj je Petar biv mesar."

"Znan to i ja, ali nison računala na iše pjet lidji. Kaj son drügo mogla?", opravdava se nevësta.

"Trebala si somo njin dat juhe, a mi naj bomo gladni!", zaključi vesjelo moja unukica. Rosalijino se lice skrivi i ona škuro pogljeda dete. "O, pa ti razumiš naš divan", pomisljin zadovoljno.

"Izvolite k stoli", rečen ji po domače. Rosalija i dlje sidi. "Ajde, ajde, ne bošte valjda ostali gladni somo iz inata?" Rosalija me grdo odmjeri i pozove familijo za stov. Ja sjeden š njimi, za drüge ni dost mësta.

Juha i pečjënka začas nestanejo, a za njimi i kolači... "A niste baš tako bogati", misljin si va sebi. "Ili naša Ana ipak zna kühat?" Za kafo, Rosalija mi na čudnin mišungi talijanskiga i hrvackiga objašnjava zakaj so oni zapraf prišli. A prišli so po bratovo dedovino. I da in valje damo to kaj ih spada. Sve kaj je belo Petrovo, to je sa njiho i oni to nosijo sabo.

Luda baba, misljin si. "A kaj je to belo Petrovo?"

"Pa", muca Rosa, "questa casa, mobilia e altro..."

"Ti bi hišo, ha? Mojo hišo bi ti? Somo tako, sa prišla iz Italije i ti bi da ti dan mojo hišo?!"

"Pa to isto od Petar kuća..."

"To son hišo ja zidav pred rat, a Petar je deset let pred tim prošo..."

"Tu se Petar rodio", pokušava Rosa i dlje.

"Te se Petar ni rodo, nego va stari hiši, moren van jo pokazat."

Rosi sine lice i ona objavi svojin: "Idemo vidjet tatina kuća!"

Zašli smo va dvorišče ki una njiha dva mulca z velikim ščapon otresaju z oraha iše zelene orëške. Već so sabrali vječji küpac.

Ruševina moje rodne hiše ni in dobro sjela. Obahajajo je iz sih strani i ne morejo se načüdit. Otklepan in vrata: "Pazite da ne prepadete, daske su piškave. "

Rosalija se okrene k meni i zaišče "svoj namještaj".

"Kof mjebilj, o čen ti to?"

"Ima komoda sa ladice, to od Petar. Jako skupa, od orah. On to nabavio, to je njegovo!"

Vidiš ti, pomisljin žalosno, već leta i leta nison misljo o bori, a ta të zna za njo. Ta je bora k nan prišla ene zime, ka son biv deset let star. Prpeljav jo je župnikov slüga, na sanah koje je vleko par konj, a stari dedo mo je pomogo da je prnese va našo sirotinjsko kühinjo. Stala je tam ko eno čudo – vjelika, sjajna bora, nakinče-

na s duborezon i sedefnimi pločicami. Saka je dleboka ladica měla svojo kličanjco z mahanin ključakon. Ni mi belo jasno kaj to čudo děla pr nas. A ka son prašav, dobo son kratak odgovor: "Ti, mali, muči!"

Nekako va to vreme durh su mi divanili da mučin. I ka se sestra Terezija razboljëla, morav son šutit i nison nikome smiv divanit o ten. "Du jo bo takovo oženo?", zdihala je mati. A onda son ene zimske noči čev dečji jok i našao mamo, polok Tereze, z dětacon v rokah. "To nisi vido", rekla mi je mama tako strašnin glasom, kof ni prek i pole nison od nje čev. Par nuči po tën prišo je, na konji, naš mladi kapelan i odněso dëte. "Dobro son ga zamotala, nebo se prehlado," rekla je mati dok mo je davala košak zamotan va debjelo deko.

Tereza se polahkin oporavljala. Dugo je ležala, a ka se przdignila jokala je po vas dan. Durh je šla va cjerkof na spovëd. I pjetak i svjetak. Ni šla med drüga dëkleta, niso je zanimali ni fanti, ni kolo, somo moljitva. A pred spanje si je z remjencon čvrsto zavjezala obë nogi skëp. "Zakaj to dëlaš?", prašav son je. "Ni treba izazivat vraga", rekla mi je s premuknjenin glason. Lidji so divanili da je trknjena, možda so imeli praf. Na kraji je prestala i pomagat va hiši, somo je sëdela na kluopi do okna i piljila nekan ven, sasma ravnodušnëga lica. Ka son se na to požaljo materi, rekla mi je žalosno: "Püsti sestru na mjeri. Ona je svoj križ znesla, a mi svoj kuma moramo nosit."

I onda je prišla ta bora. Terezija je mrzila boro. Jokala bi naslonjena na njo ili bi jo tukla iz šakami. Eniga jo je dana Petar pljusno radi tega. A nato je oča dograbo Petra i skoro ga hbiv z batinami. Zabezjeknilo me to zakaj oča nikoga od nas ni tuko, pa ni svoju ženo, ko drügi sevski možji. Mora bit da je ta bora jaku skupa, misljo son, ka ga tako jako tuče.

"Nekar, nekar, polamav ga boš", zapomagala je mati i kršila roki.

"I treba ga polamat, treba, hbit ga treba...", sopo je oča.

Ka so mo črnjafke konačno zbljëdile, Petar je, se bez pozdrava, prošo sestri v Reko i več se nigdar ni vrno damuh. Bora je ostala.

"Zakaj jo ne prodamo?", prašav son očjeta.

"A kaj da rečemo, otkod nan?"

"Ne znan..."

"Iše bi nas potvorili za lopofčijo."

Terezija je hmrla trječe zime, od sušice. Jadna moja Rezika, taku mlada... "Spasila se, jadnica," jokala je mati. Pokop je vodo kapelan, i sam zajokan. I danas se prašan kaj je on imo s tën i kan je odnjeso uno dëte.

Drüga braća i sestre razašli so se po svëti. Od nas devet, somo son ja ostav na zemlji, oženo se, sazidav novo hišo, dobo deco. Boro son püsto va stari hiši, a ka jo je konačno uništila črvojedina, scepav son je na komade, za drva. Ni mi je belo

žav, mrzo son to boro, počüto son da je ona kriva kaj son zgübo sestro i brata...

Jaku son se trso pozabit boro. I uspev son, Bora je ostala za mano, nëgdë va mladosti. A sa, odemput, ova išče "svojo" boro. Petar ji se hvaljo da je "on nabavio komodu"? Nabavo?! On je zaslužan? On?! Zakaj on??? Je to moguče?

Od grdih mi se mislji začrnilo pred učimi: "Ni bore. Nigdar je ni ni belo", zlagav son.

"Nije bila komoda?"

"Ni, kaj če va takovi hiši skupa komoda?"

Talijani so se brzo pobrali. Va Alfaromeo so vrgli i pun amper zelenih orehov koji iše ni žugico niso mëli. Amper je biv naš najbolji amper za vodo. Naj, misljin si, somo naj grejo...

Gljedav son Roso. Bahata ženetina, jaku razočarana, teško se zavlëkevala va auto i iše vavik naokoli šarala z učicami i iskala svoje nasljecstvo: "Da nisu šćavi negdje sakrili komodu?" Gljedav son je i prašav se da li ona zna nëkaj važniga kaj ja ne znan o Petri i bori. Ili, morbit ja znan nëkaj, nëkaj strašniga, nëkaj kaj ona ne zna?

(bora - naziv za komodu)

PREDSTAVA

Željko Bajza, Zagreb

Na ove slike zastor je otprt, klaun vu kareranemu odelu z kerempuhovsku šiljastu kapicu naklanja se pak mi veli: - Pod povišen ali pokazališče igrih na tebe čaka, ali pak morti same gledališče od kud se igra gledi. Cele življenje ti prav zaprav prehaja, glede igre delajuči il pak glede igre gledajuči. Ili su te se same naši vusponi i padi. Tak je človek i črez žitek jenkrat sluga, jenkrat špan, negda navučitel, negda vučenik, Kandit, Kreont al pak Kupido.

Ponegda me zasrbi sečanje; pu gudurah prošlih vremenah vozim *cargo* svojega sečanja, podsečam se na sebe samuga. Vugrizima svesti pokušavljem zezvati rezonanciju razuma. Putpisujem nalog za vlastitu vivisekciju. Tajni izvor još navek mi pošilja signale same mene poznate. Vuspomene nas delaju drugačešemi, pamčenje obvezuje, sečanje obogačuje. Mi nosime vu sebe sav čar legendi, revolucija i evolucija, konstitucija i koalicija. Mi sme nezgodni svedoki vusred poetske epopeje. Gda tren, grč, pjev hočeš pretvoriti vu večnost treb je artikulerati sebe vu svoje prolaznosti. A dok nosiš breme življenja miljami, predi al kesneše *volens nolens,* došel buš du bine, a onda sledi javne izvođenje. Vu življenju glumiju izopčeni, al glumiju i oni teri izopčuju, glumiju zavedeni, ali i oni teri zavajaju, oni teri tancaju, kak i oni teri kole vode.

Ja čutim duh reči starinske kak pesnički špigel narodne intime. One su svedok kontinuiteta i trajanja. Odjek Europe, tu na zadnjeh naboreh Alpi. Tradicija uvetuje moje razumevanje i živi vu mojem shvačanju. Kak je moči znati nekaj ob sebe ak pred sobu nemaš povesnu sliku tera osvetlava vlastite postupke. Najvekši navuk je navlastite on z terim otci i matere decu svoju navučaju, imejuč hasen njihovu pred očmi, hoteči povoljnega cilja zadubiti. Od skerbljivega oca navučitela vekšeg ni. Tak mene otec moj navuča, kak ti svojega sina, da za navek bu ostale one kaj traje od davnina. Z naroda ja sem vučil ob ženidbe, krstitka, meštrije i trštvu. I naši otci ki su stulovali pud staremi krovi, trajuč svoje varmeđijske dane

su pripovedali da tak su i stari naši delali pak su sega dosti imali. A ja v obličju k otcu spodoben, vu sebe nosim dihanje vseh epohah. Vse kaj je bile du zdaj pokrite, črez male bu vsem očite i dela tera vučinjena jesu, na očih vnogeh prikazana budeju. Vusledele je otpiranje, prolog, pučetek pukaže vse, jer človek kaže v mladosti kaj če biti vu starosti. Vredi i ona da ki spravlja vu mladosti, on vživa vu starosti. Tegda sme još živeli vu jezgre. Igrali sme igre nekakve škatuljaste, ublikuvali svoj svet. Bili sme minimalisti, siromašni, a plemeniti, slobodni i plodonosni. Bile je te naše male, ali ponosne carstve, zmučene ali vuljuđene. A unda, bežeči ud zamki, sam sam sebe vlovil. Ja dozavam i zval sem, glasne kričim, vsega glasa vičem, guste zovem i brenčim kak čmela. Stojim na križoputju, halabuku činim, vu trumpetu pušem. Ar mene zaiste jake je vpiknule, gda videl sem kak svet se vu vufanju žalosne fkanjuje. Pak spoznal jesem da življenje trijeb je polehke trpeti. Same zla trava nagle raste. Prave i koristne zemljorastne biljke pu male rasteju, a z vremenem velike drevje postaneju. Tegda sem spoznal da ima i drugeh inštrumentof i da ni dobre tulke halabučiti. I poniznost more pružiti radost. Pak zdaj i ja stiha popevam, žvrguljim kak lastavica. Izmed nas i ftičov razlika je same vu fantazije. Z kulturu i z poštenjem se ud zlobe brani i dušne zveličenje i kralevstve nebeske se zadobi. Tak i ja z vumetnošču se borim, iak veli Galović da jen Hrvat vumetnik je slaba atrakcija.

Kerempuh zopet staje pred me, pak mi veli naj pripravim vuha jer bum zdaj skladnoglasje slušal i šalnoigru ili komediju gledeti bum kušal: - Imaš srce plemenite, govorenje poglavite, svevdilj same tak ostani, nigdar drugač ne postani. A ja na sagdašnje vuživanje pripravljen, jesam na vesele igre skazanje spremen. Trebale je udstraniti vsaku primisel zloče i nastaviti mužiku i tanec. Zabava se morala duguditi, vse je peljale k igre. Tancaju ajngel, Pierot, sunčica, gondolijer, Indijanec, žuta kolombina i ja stranec vu vlastitomu domu. Binu sem navek smatral mestem izvajanja ceremonijala. Kazališče je za me predi vsega bila svečanost. Za publiku sem navek imel osečaja i puštuvanja. Naša "self help" grupa pustavljala je vnoga pitanja, a čežnje su bile velike.

Hoteči rezveseliti gledajuče, igrogledavce, izhajam pred publikum. Pukušavlem nekaj reči na svetle dati, pukazati se puku, skrovna otpreti, otajne očituvati. Tu je prostor, tu je vreme, događaj i boje vseh dugineh nijansi, postoji volumen i obliki vu tri dimenzije. Čujeju se glasi, a predstava živi vu mraku. Publikum išče iluzije ob svetu i ob sebe. Vu zablude je gdo misli da se vu osrednjem komadu vuloge moreju dati osrednjem glumcem. Vrata istine su vu moje duše, zmišljati se moreju same neistine. Tijek predstave sugerera dinamiku kretanja. Autor je sadist, on ne štedi sebe niti publikum, a razum je teške na lancu držati.

Kerempuh pak z paničnem tonem govori ob nasilju, ob mržnje, ob početku stoletja i pripoveda ob absurdu ljudske egzistencije. Svet je velik i vu njegvem

besu ima bojazni. Ponegda ipak zajde vu me mešavina lehkoče i radosti glume. Moja je snaga vu izravnosti, vu anegdotalnosti, dramatičnosti i vu odsustvu vsake pretencioznosti. I zate bez straha stajem pred publiku i darujem ju z svoju blizinu očekujuč njejnu tihu suradnju. Prepušten igre prirodneh zakonov, glumec se ne poništava dajuči sebe vu predstave. Lažni izlazek na scenu odmah bu prepoznat. Vsaka hinjenost se kažnjava. Publikum lovi vsaku živu reč, a svoju zahvalnost zplača na licu mesta. Človek tek vustukne unda gda se vu njem pobuni talent teri ne bi štel biti putrošen vulude. Ljudi su guvurili da je rojena zvezda, a ja sem vu sebe mislil kak sem opet dobre prešel.

Gda su me počeli oponašati, igra je bledela. Videl sem tak scenu mnogu kak je žaba digla nogu. *Post festum* kaj se vredi žaliti! Ake predstava prejde dobre ostaje vera vu besmrtnost teatra. Ki je jakši, te je mešter. A ja teške role igral sem lehke. Natura je ud mene napravila slavodobitnika, podarujuč mi mala znanja. Inšpiracija se itak nemre navčiti, a bezbroj je putev zmed emocija i razuma. Vu mene klije bogatstve izražajnosti i romantika rosinijevskega temperamenta ili je te same moj način ublikuvanja prizora. Ar ak ne paziš na te bine življenja, ak te oholost i samodopadnost tekne, za čas ti negdo tepih spod nog zmekne, zvrne te na deske, a tupi vudarec odjekne.

Ja mislim da povest nikumu ne ostaje dužna. Blaženstve je zadovoljenje duše, a vu nade su sadržane i sumnje. Mi sme del prirode, njezina je moč nepregledna. Kakova je onda misija Don Quijotea vu ovomu svetu? Kričati, kričati vu pustinje, ak ljudi ne čujeju, pustinja čuje, pak bu taj vusamljeni glas z pustinje zapopeval večni *hosana* življenju i smrti. Gda se neprirodnost povekšava, vojsku svoju ja prizavam, *ein Regiment zu Fusz, ein Regiment zu Pferd. Fortecu* svoju ja se spravljam braniti. Vu vsake bitke glavna mudrost treba biti pred neprijatelem snagu svoju skriti. I nadalje črez oluje vužganu lučerdu nosim. Kaj znači javna pozornost tera korača za menu kak sena, propitavajuč se za moj identitet teri zdavnja vu me vuraščen je. Vojnik sem ud glave du pete, a človek je sam zrcale svoje. Navek se pitam zakaj bi se ja trebal braniti ud gorših ud mene. Gda čakaš buduči, dojduči, prihodni dan, nikakve ne bi dvojbe da ne bi bil on dan zadnji. Ar i posle Sudnjeg dana zopet dojde novi dan. I zopet se truditi treb je da napraviš nekaj dobrega. Lucke nevole dobre je vu srce vzeti, jer gda susedu zlo se zgaja tebi dobre ne dohaja.

Stigli su popevači, glumci i artisti. Komični tipi z *jet seta* z vizualizaciju hoteju zamaskerati svoju ispraznost. Oni preveč gledatelji, lažni vladari vu površnem kraljevstvu slik, tvrdeč da je larma mužika. Ake je tišina zvuk, i miruvanje je pokret, ali nije tanec. Tanec je, kak veli Isidora Duncan, najvekša ozbiljna vumetnost. Geste i pokreti izlaziju z onoga kaj predstava treba prenesti. Ar gda dojde veselje z veselim se veselim, nazdravljam z kupicu, pehar se žari, diši rožni opolo.

Kupa napitna se vdiže, bilik kruži okole. Dosta sem žaluval, od zdej bum raduval. I ja življenja cvetje hočum brati, z mužiku i z pesmu hočum se cifrati.- Gospoda najpresvetleši, če človek ne pije, lehke smrtne zgreši! - On teri nazdravlja i on teri pije, ljudi su te z teremi se sreča igra.

A temel vsake dobre filozofije je da kaj zvršiti treba te zvrši. Zate ja, zdaj, pri koncu naj objavim lastoviti zakon: da prez truda nigdo nema hasne nit najema. Ja sem platil svoje neiskustve na životne bine, al sem na te bine i vučil življenje. Takaj znam da neizmeren trud neje potrošen vu lude. Trebale je cajta da se pripravim na povratek. Paše mi ove, z noge na nogu pu stareh mirneh stezah, nakon kaj sem se prebijal pu zakrčeneh prašneh cestah. Zdaj sem tu, spremen vujuvati protiv obeščaščenja svojeh nastojanj. A zapoved je *ultra*, iti dalje, prek, črez, zvrhu. Kakove ti vreme služi, takvomu se i pridruži i ne nasleduj čineče nepravičnosti. Z vremenem svojim hodi, vumret mora ki se rodi. Moja znanost moja *theoretika* mi govori da mali pomaki vutemeljuju dramu. Popperova etika zasnivlje se na ideje da ni treb činiti maksimum dobra, kaj je navek arbitrarne, neg je treb izbegavati maksimum zla, kaj je čist moguče.

Človek se mora pitati kaj je mudrost ljudska prema tišine šumah i mudrosti drevlja. Cugi odhajaju, a mi nesme same glumci i gledateli, mi sme sudioniki pravi harcmeštri, vu drame povesti i budučnosti. Respeti zmed opstanka i tradicije zišli sme z sveta rodnuga kaj bi zeznali kak te život dojde du svoje biti. Pitanje je more li gdoj kaj navčiti z naše povesti bude li prepoznal sebe vu nami? Ovak, kak bi rekel Unamuno, "završavaju - barem za zdaj, ovi ogledi ob tragičnemu osečanju življenja i ljudi i vu narodu ili barem vu duše mojega naroda". A ti, ak budeš kak sem ja, ali na mestu mojemu, drugač budeš vse te čutil.

PERNAČA ZA STARINU

Željka Cvetković, Novi Zagreb

Če se na papieru opisiva samo ono šturo i kruto kaj se more z očimami videti i z prsti opipati (i kad se v škuri čošek odrine mašta, pak se v zdenec glibokoga gledenja nahiče kamienje), mislim da tu nemre biti nekakvoga prevelikoga jakla, a ni žmava. Saki onaj teri se drži takvoga pisanja, reskiera da ostane vekši bokček nek kaj je bil kad se prijel penkala ili miša i gumbekov na tipkuovnice. A če si je još zamislil da je veličina tere ni na zemle ni na nebu nema poara, e, tomu se onda nemre puno pomoči (bez obzira na vagonetline i vagonetline klimave pofale z društvene mreže, kaj i nisu naviek nafutrane z istinum).

Jena stoara ljubavna pesma (kaj su nam ju pevale naše moajke), govori o tomu da je pod ledom troava zelena, a na troave ruoža rumena kaj se otrgne za nekoga ljubljenoga... A onda pred nas skoči peršuona prižmeknjena samo z guolem razumom i nemre si nikak zamisliti kak bi to pod ledom zroasla troava, a na nje još i ruoža, k tomu rumena, tera se more otrči i dati onomu koga noajviše od sve na svietu imamu rada.

Nikak se mislim foaliti, ali mene je to jasno kak bieli doan i morem si to zamisliti i prisličiti - zaklopim oči i slike su tu: friške, žive i zalejoane med mige. Ruože cveteju pod debelem ledom, ne samo jena, nek cieli grmi i čekaju da je poberemu. I da nekoga zamečemu ž njiemi, tuliko da taj od njihovoga dišanja ostane zapoaman i na čas se zdrvene od tulikoga dišanja!

Zoato joa rajši piešem vu no kaj se more zamisliti v duše, a dozvolim i srcu da si zeme moaha, da mu ne bu žal, makar nekoji ljudi veliju da si čudoak i norc če ne odustaješ i sekak očeš videti ono kaj se ne vidi, kaj je tam, na druge stroane, zetkano od svetla, šlajera, srebrnine i čiste vode ze zemle? Ono o čemu smu se tuliko naposlušali dok smu bili deca.

Živlenje ne činiju samo velike, skupe, nuove, vriedne, markierane stvoari...

Njega i nas visoko pod suncem držiju starinske čmrgice prefoarbane z pernačum privrženosti i ljubavi. Puno puti, kad imam liepoga časa i kad polefko prejdem priek praga svoje hiže, kad ne drčim i kad mi se nikam ne žuri, kad koracam na drobno i tak koj da hodim po pamuku - pomislim kak več dugo, dugo v ganjku na jenomu zidu imamu baš ovu vuricu, a na drugomu zidu baš ovaj špiegel. I da su oni tu z točno određenum zadačum: i z onum kaj se moam vidi, i z onum kaj se ne vidi, a postoji, do koje treba malo gliblje zakopati...Treba priznati da je kopanje (bilo ono z mozgom ili z motičicum) naviek od koristi, ali tu korist treba moći i znati videti. To je kak perpetum mobile.

I tak, vurica i špiegel v ganjku zrakaju jeno v drugo koj moala sestrica i veliki broatec; nagledaju se koj jedna obala rieke v drugu obalu. Med temi dvemi obalami tečeju i naše sudbine. I more se poslunuti kak si brojiju čase, pripoviedaju vice, recitieraju diečje pesmice i popievaju, onda kad svi mi trdo pospimu i kad se po nebu prestreju tuhice od zviezde i meteoritov. A mi mislimu kak te kristalne gloase samo senjamu. Ne senjamu, ne bloaznimu. Oni su tu.

Vurica je od metoala, okrugla, zloatna, biela i črna, Weimerica z GDR-a. Našršurena je koj mloadenka kaj čeka da pred njum pregovori gospon domačina i dopela svate. Zaigrana je kak tigrasta micica kad se obesi na zvonec. Da ju čavliček čvrsto ne drži na zidu, more biti da bi odletela med oblake koj zloatna vuga. Niš ne znoači kaj je se mehanika pokvoarila i kaj ciegari več dugo stojiju na mestu, jer okolo, na njezinomu voanjskomu cifrastomu okviru viesiju priveski i ključi. Kak glasno klinčiju oni, tak klinčiju i njezine nasmejoane senje. Da, ciegari su stali, kak i vlakeki kaj više ne voziju po štrekice, ali to ne znoači da vuricu treba zameniti z nekakvum modernum, digitalnum; grubo rečeno, to ne znoači da ju treba suknuti v smeče. Ne, to ne, nikak ne.

Špiegel je pravokuten, čvrst i stabilen, postavljen i zašaroafljen vuz rede bramaste vešalice. Oko njega viesiju jakne i kaputi. Nad njiem ležiju ambriele. Saki se vu njem more ogledati ščiem prejde priek praga: more mu biti bistro kakov je zašel nutre v hižu i kakov bu ž nje zišel voan. Tu se lagati nemre... Jer, od koječega i kojekoga moremu pobeči, ali od soamoga sebe nikak, kuliko god bi mi to šteli. Niti se od sebe moremu skriti. A zoakaj i bi?

Vu njemu se lesičeju zaležane flizure, klapasta vuva, kljunasti nosi, pučaste oči, duge mige, črlene vusnice, krivi zubi, foalde na licu, hrgava koliena, dugi prsti... Sve ono radi čega smu ljudi, a ne roboti. Kad se samo setim, prije se za nekoga znalo reči: „Ima kljunasti nuos koj za gasiti svieče!“ Nemreju ni svi nosi biti kak figice, jel tak?... Kak se komu priroda nahiti, tak mu je.

Vurica špieglu saki doan daje rukice od ciegarov, a on nje šake od svetla. I koj da v špieglu vidim našega dedu Petra kak nas nučiče spitoava: „Kaj to je: Leska se, bleska, a deska ni?“, a mi podzgoanjamu, žurimu se duo bu prvi otkril

tu zagonetku (a to ni niš drugo nek špiegel), duo bu dobil od dede zeleni, trdi mentol-bombuon za cmrkanje. Vidim i baku kak se podbočila v črnine (v rupcu, bluze, šuosu i širclinu) i gledi jel je deda obliekel nuove lače i spieglanu rubaču i počesal si bujne, siede loasi, prije nek kaj bu sel na svuoj ploavi beciklin i dopelal me ze škuole...

Tak vurica i špiegel trajeju jeno z drugem, otkak su kupljeni nuovi nofcati, pak do denes, kad su, očeš-nečeš, pod zubom vremena postali zdrndani i zmuštrani, ali su ostali onaj svemirek nas soame, teri moremu z prsti pogladiti i podroagati, obrisati prašinu, meknuti paučinu, huknuti i z mefkum krpicum obrisati flek...

I kad bi mogli pregovoriti, jel bi nam zapovedali da je denemu nekam drugam ili bi šteli ostati baš tu de jesu, da nas spračivaju i dočekivaju dok se ne oguliju, ne rezbijeju i ne respadneju? Mislim da bi baš tak šteli: kad duojde kraj kraju, da to bude tu, pri pragu. I da se po ganjku dečica od naše dečice čvrsto primleju za rukice, vrtiju se v krug i pevaju:

Ringe-rige-raja,
puna zdela jaja,
jaja smu pojeli,
zdelu smu potrli,
cifun, tafun,
puter, krafun,
tu-lu-lu-lu-lu...

KALAMPAJSANI KALAMPER

Marija Drobnjak Posavec, Zagreb

-Morete vi meni pripovedati kaj goder očete o finotama kojekakvim kaj se pripravljaju svud po svetu, sve to vam neje ništ Bog zna kaj. Licitari moreju šarati kaj očeju, cukorpekari cifrati finote, pekari tomfljaju žemlje sake fele i štimaju se i vu izlog nameču da bi si čem bolje namečili mušterije i čem bolje tržili, ali to se neje nikom nikaj, ako na stolu nemaš kalampajsanoga kalampera. Ja, da , ima se kojekakvi gulašev, to more biti ftečno i da se pojesti vu svako doba, i na ranje i za obed i v pol noči, navek. More se skuvati vinski gulaš, riblji, z vrganjima, z vrnjem, z ljutim paprikam, ili bez paprike, no ak se nema kalampera, ništ od toga sega nemre biti ftečno.

Tak su stara mama pripovedali navek dok se negde pripravljalo za težake, za veliko godovno, dok se trebalo dočekati rodbinu i kume, dok se želo i mašinalo, dok su bili negde nečiji svati, a ona je kak glavna gazdarica davala naputke i mladim gazdaricama prifrnjkavala kak treba sve navek dobro zmutiti, trajbati, mesiti, čmariti, temfati, dolevati i odlevati, dosoliti, zapapriti i se drugo kaj več spada v kunju.

Je, dakak, neje se navek imelo ni dosti, ni ono kaj je najbolše i najslajše teško bi stizalo do bogečke košte. Navek se nekaj pripetilo i strefilo kaj nesi mogel imeti se kaj bi čoveku bokcu trebalo. Ak neje bilo baš ratno vreme, onda je nekakva druga nevolja pritisnula. Tuča je znala potuči žito baš pred žetvu. Povodnja se razlejala v jesen po onima najlepšim mekotama vuz potoke, a suša bi znala posušiti kuruzu, škvorci bi pozobali grozdje, divlje svinje poždrle su najlepše tikvanje, a tri krvava rata su samo za jeden ljucki vek pregrmela prek ovijov sel, a rat je neman slepa i gluva i spali i kosi i melje i vmarja se pred sebom, rat od čoveka more napraviti zver, a dok rat i prejde, ostane garež zvana i znutra.

I od ovoga zadnjega smo bežali koj je kak znal i mogel.

Al čoveka opet navek nekaj vleče natrag tam gde je započel živeti i zeznal kaj

zaprav to ljucko življenje vredi i koja mu more biti cena. Dok smo se svi razišli po belom svetu, ako se i more reči i da je bel, onda su oni koji su se vrnuli doma mislili kak se budu doma počinuli i nadoknadili se ono kaj su zgubili.

Med prvima su otišli iskati lekše i bolše susedi Prelčev Miškina i Tamburčev Štefina.

- Kaj vi svi mislite, ja sem čul , još dok sem služil vojni rok da, mam dok se granica prejde ima toliko kalampera da se ž njem tijam i svinje moru raniti.- rekel je Štefina.

- Daaa , kaj ne bi, to te je nešče debelo nasanjkal - rekel mu je oruguljaš, koj se je nafčil na orguljama igrati i to mu se lepo vidlo i neje mu ni na misli bilo iti nekam drugam iskat kalampera i kaj još bolše. Onda se još po selu pripovedalo, kak se tam ne mora nišče mučiti z košenjem žita, nek imaju mašine koje same kose i mam zmašinaju i vu vreče nasipaju.

- A jelda, morti moru i kruva speči i vu tanjer nadrobiti? - podbadal je dedo Pavlina i delal je norca z onima koji su verovali da toga svega ima negdi i da treba samo čem prije otiti.

A i nekoje ženske su se opominjale da bi i one išle, tam moru dobro zaslužiti i one koje su spretne kuvarice i koje znadu kolače i kojekakve finote pripravljati.

Neje bilo leko otiti, otpravljali su se Miškina i Štefina celo proletje, trebalo je zmoči nofce za strošek, nekaj se moralo prodati, telička i junička nesu dosti, negde trebaju kvartera najti, kak buš v stranjskom svetu preživel, nikoga se ne pozna, a treba znati i nekoje stranjske jezike razmeti.

Ipak su se otputili. Plakale su matere i stare mame, cure su skrivečki nosa brisale i gutale suze, a muškadija se smejala na silu, nekoji su i sami vu sebi gutali slinu i mislili kak bi bilo dobro da se i oni sami otprave nekam za lekšim i bolšim prilikam.

Miškina i Štefina su se vučili kak je to živeti vu tuđem svetu, neje ni zdaleka lepo kak su nekoji falili, a pak neje ni tak gadno kak je moglo biti da nesu bili nafčeni bili živeti z malo i da neje za nje bila finota topli i friški kalampajsani kalamper, bilo bi im gusto.

Štefina se v noči znal zbuditi i videl je na ranje kak v megli svoju ogradu, vrta i Jarčeca, bilo bi mu lekše samo da je mogel, makar malko, otiti po stezi gore na vrh ograde gde su rasli dva velika rasta i čuti kak šuška listje v ranu jesen i copkaju prvi žiri, bi mu bilo milo pri duši. A žalostil se i dok se setil Janice koja ga je kušnula pod onom ranom ruškom, tikvicom.

Miškina je pak navek bil nekak gladoven i neje se nikak mogel najesti one njijove stranjske rane koja mu neje nigda bila ftečna, ni dost slana, ni dost masna.

Najlepše im je itak bilo dok su išli prvi put doma za Božić. Zgizdali su se baš

za prav, evropski, zebrali su si jednake jakne s kapuljačom, da nesu morali nositi ambrelu, ako bi curel dežđ. Kupili su si i nove vure kaj se na njima vidlo svetlo v noči. Nekak su se i jako veselili kaj su jeftino nakupovali svakojačkoga kinča za bor kaj je sve svetlucalo i titralo. Miškina je štel silom kupiti još i maloga srebrenoga bora, al neje stigel.

- Ma kaj bi ti još i to kupoval, pa ima pri nas na Visokom brdu pravoga bora kaj ti barem bude dišelo - daval mu je upute Štef.

Doma se jesu , faktično, pokazali gizdavi i preštimani. Zanuđali su svakome pijaču i kojekakve finote i zvali su svakoga koga bi vidli da ima volju iti z njima, da se more najti posla za sakoga koj je za delo. Da ima tam svega kaj si ni zmisliti nemreš da postoji. I ono kaj naraste z one strane Zemlje i ono kaj se napravi vu Kini i Ameriki.

Bome su nabrkali i mojega Bartola, a i ja sem onda potegnula za njim, zval me je mam sebom, nesem baš mam išla, al mi je falel i pri jelu i pri delu. Moj je Bartol bil onak prav za prav pravi čovek, kak se spada. Sve je navek pojel ftečno kaj sem mu ja skuvala, a bil je čkomeč, neje nigdar puno jamral, a sve kaj god da je bilo i dok sem mu dela na stol, pojel je kak da bi z metlom pometal. A bil je bomeš za svakakov posel. Jak je bil i fleten, a najlepše mi je bilo divaniti se ž njem na ranje. Njegov glas je bil kak da bi na orguljma stija prebiral. On me je batril gda god me je nečega bilo strah. Verovala sem mu sve, neje nigdar lagal, niti zmišljal besne gliste.

Dobro nam je bilo dok smo skupa bili i tam vu tuđem svetu. Vidli smo sveta svakojačkoga i ono njijovo more i gospodarstva kaj im kraja nemreš videti, a sve je sređeno, zgledi kak da je nešče narisal, čisto je i gledno kaj moreš na sred ceste sesti i jesti. Njijove štale su zbigecane bolje neg naše kujne, imaju svagdi svoju vodu, struju, plina.

A kaj si ti misliš, da nema našega sveta, Turčinov i druge svetske bokčije, koja sve to glanca, pere, čisti, riba, zida, obdržava, ne bi se oni tak štimali - rekel je moj Bartol, a imel je i praf.

Nego, znaš kaj, oni naši stari bokci doma, nekak su mi se vidli slabi, nemru sami, moral bi ja otiti glet i kojekaj pripomoči. Tebi je tu ipak lekše biti, nego z menom doma, pak moreš ostati i još si kaj sebi priskrbeti, pak onda dojdeš na zimu - rekel mi je Bartol.

Mislila sem si ob tom. Mogla bi si kupiti još i novoga kaputa, čižme, koju vestu, a i njemu anjcuga, malo lepšega. Tak malko bi se još pripomogli.

V noči sem se itak dosetila. Morem ja imeti najlepšega kaputa i nove čižme i pun ormar najlepše robe, a sama spati i rano slušati kak tutnji ovaj stranjski grad i zrak je tu težek za dijati, a Bartol i svi moji su daleko.

Idem ja rajši doma vu svojem starom kaputu i čižmam na kojima fali gumb, ali moj Bartol bude vuz mene i bumo se divanili, moremo se najesti i kruva i masti s crlenom paprikom, a onda dok skuvam kalampera kalampajsanoga, to zadiši po celi iži i dvorišču. Takvoga nekaj nema nigde na celom svetu.

I tak smo se mi našli natrag doma.

Gda god nam se oče, prešečemo se po naši ogradi, tu navek nekaj zraste kaj se more nabrati i jesti. Čem okopni sneg, mam, za koji den ima matovilca, regvača, purje trave, divlja šalata, pa onda brzo dojde kiseljak, loboda, matičnjak, a se to je hasnovito i dobro za pojesti, sirovo i kuvano. A tek dok dojdu rane čerešnje, pa višnje, pa slive belice, oslače, ošljare, a po povratku začas se zacrlene jagodke. A pak dok se zaruji jesensko doba, imaš svega kaj ti srce oče, naberemo si lešnjake po živicam, kupine svake fele, a da o ruškama, jabukama, i ne pripovedam. Vuz živice, znalo se najti oskoruše, našpulje, dunje, oreji, čisto me je o tim svim lepotama i stra govoriti da ne čuje zlo.

Španceramo se, dišemo i diši sve okre nas, diši povenula trava, majčina dušica, diši suvo listjje orejovo, a veter dok pirne donese duvu borove šume.

Onda se primemo za ruku, toplo je dok me ruke njegve dodirnu, morem biti i bez kaputa, al mi je pri srcu toplo. Dok dojdemo doma, napravim kalapajsanoga kalampera, onoga našega z ograde. Spružimo se na stare postelje, na one blazine od guščega perja, a vanjkušekov ima svakojački, ozgor prestremo zetkanoga šarenjaka preko nas, a kaj delamo pod šarenjakom ne mora nišče znati.

A vi kak god očete.

DINOSAVURI

Đurđa Vukelić Rožić, Ivanić Grad

Čera sem bila v naše prelepe metropole, nekaj sem zbavlala i nikak, nikak vse rešiti. Rajše bi išla na nekakvu kontrolu k specijaliste, nek se vlekla po državne administracije! Kakva ti je to država v ktere moraš biti fiškal, bogatun, biti svoj stric i vujc če ih nemaš tam gde treba, ekonomist i govoriti bar tri strane jezike kaj bi se zboril za ono kaj je ionak po pravice i po zakonu – tvoje.

Vujna Vugerica, sirota, je mrla, nejna čer je otišla k jocu v Australiju, se je razbolel i poslal joj novce za kartu. Bili su rastavleni. Čer je tam nasledila veliku farmu, tak se pripovedalo. Nuka je prešla v Nemačku, a vujnica mi je oporučno ostavila jenu četrtinu svojega bokčijskoga stana. A je to tak zapuščeno i staro, da bi se vse priredilo kak se spada, treba vu to hititi bar šest krav, osem krmač i tri rali zemle, kaj bi se osposobilo za pristojno življenje v dvajstprvomu veku. Blago ne bumo prodavali i peneze ulagali. Oču se toga rešiti! Gdo bu pribral vse te rajsindere, potepuhe i sretne naslednike po svetu? A jenu šesnajstinu je dobil i nekteri gospon Marijan K., kaj nigdo živ ne zna gde je i gdo je. Stara ljubav, valda. I, kak sad to? Bome je z pokojnom bilo leže gda je bila živa, makar se Bibica (kokoš, op. Ifkica) ne bi složila zotem da je i ona sirota još živa, kaj si ju je vlovila na mojemu dvorišču.

Čim sem došla domom, pobegla sem na vrt kaj bi se primirila, a moj lepi plavooki Jožek, ni samo lep nek je i pameten, inače se Bog i bogme ne bi udala za nega. Videl je kuliko je vur, sel je na traktor, otišel po pol kile mortadele, zvrtani prefini uvozni sir na akcije z puno čistoga alpskoga švicarskoga zraka nutru. Ili, kaj da su rovke po nem iskale lukovice tulipana v Holandije! I donesel je moj omileni sok Mirindu. Naredil je grah-šalatu i zval me na obed. A ja sem se pitala kak on za boga miloga zna za moju tajnu ljubav, za mortadelu? To mi je bil posebni gušt kupiti si da on ne zna gda ode k deci ili na kakvu aperaciju v betežnicu. Mortadelu i pohane lignje! Fešta za Ivkicu i miceke. Onda se setim, sigurno

mu je ona macafuta Barica kaj stoji za pultom suhomesnate robe v marketu rekla! Prasica! Dobro je pokojni Đurek Orwell pisal, same je v jenomu pogrešil, v pitanju je Velika Sestra, kam god ideš velike bapske joči ti ne daju sopsti! Se moraju znati i videti.

Išla sem da bum ogrnula niske mahune, okopala ciklu i nakolila visoke mahune. Z veseljem sem optrgavala lišče cikle i hitala ga v košaru, bu za skuvati kotel rane za svinje, naženjem koprive vuz plot z vanjske strane vrta, optrgam i nekaj repinoga lišča, malo staroga krumpera dodam v kotel, kad, gda sem ščupala grm kostrove i nekaj slaka, a zemlicu išla z ruku zaravnati i primiriti živčeke na dobrim bakterijama, prema meni je zinula grda, žuto-smeđa glava z lepezu na vratu. A majke ti mile, bome sem naglo curiknula i pogazila papriku na gredice do. Nesem dobro videla kaj bi to bilo, a zver je zver. I setila sem se kak bi Jožek prigovarjal da me vidi: „A gde su ti jočala? Ti kvariju lepotu?"

Z jočalmi ili ne, kaj bi se babica z motiku v rukami bojala stvorenja velikoga kak i taban, i to na svojemu vrtu! Dignem ja motiku v zrak i sad bu tej neprijatel moje cikle i mahun dobil svoje, kaj bi mene straha delal? I za pogaženu papriku bu platil! A če me oče gristi ili otrovati, ja bum to durilo z motiku po rebri. Kad, zgledelo je skroz naskroz krepano, ni motike ni babe se ni prestrašilo, z otprtimi očmi. Zuri vu me, ni da bi trepnul. Lupim z motiku po zemli kraj zveri, nikaj. Skopam ja tu zver van z zemle, a kad tam, to je plastični dinosavur kakve sem imela videti na televiziji. A otkud se pak to doteplo na moj vrt? Sečam se toga Jurskoga parka kaj su vnuki v Zagrebu gledeli v kinu kak i Krala lavov i kaj ja znam kaj još, i nekakvu vevericu kaj je stalno lovila svoj žir po belomu smrznutomu svetu. To je onda bilo to ledeno doba kaj je bila posledica greha vsih veveric sveta, preterivale su z lešnakima i premenile klimu. Ili kaj? Su vozile na uglen i naftu? Čoveka još onda ni bilo ni blizu, još se ni Adam ni... Skoro sem štela reči rodil, bome sem zmotana! Sramota.

Sreča kaj sem tak dugo na ovomu svetu, pak sem to zotem Jurskim parkom stigla videti i na televizije. Gda sem nuke znala pričuvati tu i tam, peljali su me v kino, i v zoološki vrt, kazališče bebic, ma prelepo! Tak da znam o čemu je tu reč. A bome i na kompjuteru vidim kojekaj. Inače sem na drugi svet, kaj got i gdegot to bilo, mogla otiti, a da nikaj o ničemu ne razmem. A bome gda je kuma Jagica birašila pečurke na naše livade po mesečine z baterijum, prvo sem pomislila da je to tej dinosavur z jenim okom, kak rečimo kapetan Kuka. Kak znam da je to bila kuma Jagica? Rekla mi je Mara Šprajcova, ona je bila za našum živicum vuz polski put k Kozjak-gaju i čekala je svojega Vladeka, bil je v kurvanju pri Štefe Mustačove. Nadala se da pe poprečki vuz našu jogradu domom. Štela ga je vjeti na delu, a je mesto nega, Jagicu videla. Vladek je tu noč bil pri Mire Oštrecove, to mi je spripovedala nejna svekrva, sinek je na platforme... Kak velim, Đurek Orwel

je trebal pisati o našemu Gornjemu Moslavačkomu Selu, to bi bilo čitanje! Oči Velike Sestre su sekud!

Kolim mahune i mislim si, zakaj su ti dinosavuri zginuli zanavek. Čula sem decu i vnuke kak filozoferaju o tem, bi rekel moj Jožek, mlatiju plevu i dižu prašinu za nikaj. Bilo bi bolše da zasuču rukave i primnu se kakvoga posla i od koristi su, a ne kaj tu slamu stalno mlate. Če očemo po istine, dinosavurov več dugo ni i to je tak. Fertig. Če se mi denes sekirali ili ne, filozoferali ili ne. I čovek bu jen dan zginul, če bu sam sebe i našemu planetu probleme delal. Zato gda moj vnuček Tomek veli: „May the fourth be with you" (Nek sila bude z tobu.), ja mu odpovedam: „I z tobu sinek!" A si mislim kak našu Zemlicu treba spasiti od nas pohlepnih bedakov! Inače nas bu planet ritnul v ničije sečanje. Adios! Sayonara, auf Wiedersehen. Mam sem v glave namesto onoga kompresora od tinitusa čula odjavnu špicu Lawrence Welk šoua kaj sem ga gledela z teticom v Michiganu na farme. Je, je, je, i v Amerike sem bila! Za neveruvati, znam! A morti mi je to v tinitusu ostal te zvuk od avionskih motorov, gdo zna, bome sem se straha vužila!

Nazaj k dinosavurekima. Ime im je z grčkoga jezika, strašni gušter - u prevodu. Negda se morti zemlica preveč zagrejala i rešila se tih velikih dinosavurekov kaj su se pod zajne v mul skrivali naj bi se oladeli. Ili je meteor kriv. Da su bokci živeli vu vreme čovekovo na Zemle, onda bi je ljudi postrelali kak i oneh četrdeset jezera slonekov, prema uputi navučenjaka. Rekel je da su krivi za zagrejavanje planeta! Ili lađenje, gdo bi to vse pratil. Malo ovak, malo onak! Kak bez teh dinosavurev, tak i bez ljudi. Glavno da se spasiju sebezebrani milijarderi kaj si buju apartmane na svemirske postaje kupili na vreme. Pak se nihovi šukun-pravunučeki vrneju na Zemlicu, gda si sirotica počine od bedakof.

Da je pokojni Đurek Orwell živ, gdo zna kaj bi nam sega rekel o budučnosti, ili Đulek Verne! To sem deci čitala gda su bili mali, potle i nukima, same da nesu na tem kompjutorima i mobitelima celo vreme. Jožek je znal dojti v dečju sobu, i viknuti: „Baba, mam da si deci čitala Verneka ili ne bu dobro zišlo, za te ni za decu. Ak neš čitala, pregzutra niš od toplic. Sme se razmeli?" Onda je on lepo zel pivicu, gledel utakmicu ili kavubojski film, a ja sem im čitala i spominali sme se o semu. Potle nas je vse pokril i prekrižil, sakoga je lepo z dlanom pomiloval i dal našemi senjami svoj najlepši osmeh, mladi, točno kak je i pri oltaru bilo. Ja sem se, of course, delala da spim. Tuliko o čelik-dedu i nadžak-babe! Kak velim, Đurek je bil v pravu. Navek negdo nekoga kibica!

Ti dinosavuri, oni su bili hladnokrvni gmazi, i živeli su na svetu najdukše od svih živih stvorenja. Kuliko je to cajti, 136 milijuna let? Kuliko bi kravic odbriguvala da tak dugo živim? Am se ja po svetu vlečem osemdeset let i mislila sem kak je to lepa starost, a bome mi je Krivušičkin vnuk vikal da sem dinosaur gda sem ga sterala z svega vrta, je gazil mladu šalatu, a lopta je strgala flance paradajza.

More biti da je on hitil tu zver na moj vrt, toga se nesem setila.

Gda su moji vrtni posli bili zgotovleni i malo sem se oladela od toga stresa z Vugeričinim stanom i oporukom, činovnikima, fiškalima i vse kaj vuz to ide, vrnula sem se v hižu. Jožek je zaprl blago i se naredil, gledi nogomet na televizije, a došel je stari Mareković k nemu i pomagal mu navijati, na žganica pogon. Ja sem se zmašila k sestrični Katici, nekaj smo se štele pospominati, na samo. Nejni Štefek je bil v druge smene. Na domu spremaju svadbu najstareše vnuke, one kaj ima stan v Zagrebu. Išla sem videti kaj morem pomoči.

Ob desete vure sem išla domom, po kmice. Mesečine ni za lek. Pol lampi nad cestum ne sveti. Tu i tam bilo je čuti pesa kak laje. Veliju da cucek čuje četristo put bolše od čoveka. Da mi je samo pol jenoga negvoga vuha, a morti peseki nemaju te tinitus! Nu, saki dela svoj posel. Študerala sem putem o tem kaj sem od svoje Katice čula i ono kaj sem prebrala od selskega trača. Ticalo se mojega vnuka Igora, a za babu, vnuki su zakon. Istina i bok, bilo mi je sumlivo kaj je saki čas pri dedu i babe, a gda se odvezel v selo, a rekel je da ide domom, znala sem da se nekaj kuva. Ljubav! A sad, moram pustiti naj problem odstoji jeno vreme, naj se skuva do kraja, bumo vidli kaj bu. Ne bi smela ni misliti o temu, da v senjami ne bi kaj rekla na glas. A onda bi Jožeka bilo čuti po tom pitajnu, a to nikak ne bi bile dobre. Moram to rešiti, još same da mi dojde na pamet kak.

Drugi dan sem otišla z kravicami na livadu, kaj bi imela mir i Jožek mi ne bi zanovetal, a i svinjce je popravlal. Najbolše premečem misli gda štrikam, skup z očicami, moram vse pregruntati v miru i tišine, med ticami i v zelenju, dok trava puca pod kravskimi gubicami, vrlci vrle i črčki črčiju. Jel bi mu rekla, jel ne bi... Bu trača, bu čul v selu. Bum vidla kaj i kak dale... Muško je muško, i još k tomu mlado. Bar bi dedek to trebal razmeti. A kak zgledi, mogli bi skoro imeti nuku ili nučeka više, i to tu doma, v selu... Al bumo bogati! Preded i prebaba, pravi dinosavuri!

DIŠAVJE

Nada Starčević, Varaždinbreg

Negda se je pripovedalo da šumske vile znaju vse o dišavju. Dišavje, to su ti one biline koje liepo dišiju i vu sebi imaju esencijalnoga olja[1]. Dobre su za lieke slagati, pak ih denes zoveju „ljekovite biljke". Dobre su i za vu jelo metati, pak ih denes zoveju „začinsko bilje". Nekoji znaju da daju dobre arome pak ih zoveju „aromatično bilje". Aromatologi i aromaterapeuti ž jih vadiju esencijalno olje, pak onda s tiem oljem pomažeju ljudima kaj bi jakši bili i nej se zbetežali, a potlam betega pomažeju kaj bi se fletnejše i ležeše oporavili.

Negda su vračiteli[2] po hostami[3] iskali dišavje, od jenga lieke slagali i betežne liečili. Nekoje te vračke su zbiljam pomagale, a nekoje i ne. Ali, tak ti je i denes. Doktori imaju največ posla da betežniku zbereju pravoga lieka.

V Toplički gori[4], po šumaj rasteju i trave koje su dobrim gazdaricama trebale za v hiži imeti. Vse one ti imaju malo žofki tek pak ih denes, po modernom zoveju „gorke trave". A takšna su im i imena: gorčac, gorčika, žofka detelina, žofka kitica, žofka ljubav, žofki kostanj, žofki trolist, žofko zelje, gorkoslad, gorska čemerika….

Viš kak ti imena odma povedaju kakšna je koja trava. Gorska (biela) čemerika[5] je jako opasna, žufka i huda, jako škodi čoveku. Če ju poje, jako se zbeteža, postane samo čemer i jad i teško ga je zliečiti.

Če trava ima staro, horvatsko ime onda znači da je onu tu rasla i negda, da su ljudi od davnine znali kakšna je, ali betega vrači ili je dobra za v jelo deti. Gda su

[1] e*sencijalno olje* – hlapiva, tekuća tvar koja se destilacijom dobiva iz biljnog materijala

[2] *vračitel* – travar

[3] *hosta* - šuma

[4] *Topličke gora* – gorski masiv između Varaždina i Varaždinskih Toplica

[5] *gorska (biela) čemerika - Veratrum album*

ljudi z nekšnim starim jelom želudec pokvarili, onda je pomagala žofka detelina[6] iliti grčica.

Žofka kitica[7], koju nekoji zoveju kičica je takaj jako žufka i takaj more pomoči pri pokvarenomu želucu.

Žofka ljubaf[8] se samo gda-gda čuje kak ime te biline[9], više ju zoveju jagorčika ili jaglac. Mala deca trgaju cveteke jaglaca, fučkaju čez jengovu malu trubicu i cuclaju slatku mezgru[10]. I ja se zmislim se kak je to bilo fino.

Gorkoslad[11] ti je bilina koju pri nas zoveju još i pesji trs. Ona ti more pomoči ak si zimogrozna, ali grda je istina da, ako diete poje[12] koju bobicu more hmrieti.

Na kraju je tu i gorčika[13], koja se po novomu zove pelin. Sigurno zato kaj se več puno liet diela pelinkovec, ona slatko-žofka pijača vu koji ima i malo esencijalnoga olja od gorčike. Nekšni pravi kemičar mogel bi ti na dougo tumačiti kakšnih je vse sastojkov ima vu tom olju. Rekel bu ti da su to tujoni, kamfor i davanon. Morti bu ti štel i kemijske formule napisati, ali to nešče gdo ne zna osnove kemije, ovak i onak ne razme.

No, negda nieje bilo pelinkofca. Ljudi su si v domaču komovicu znali deti nekaj listekof gorčice, to su ostavili jedno četiri tjedna negdi f kmici, a onda su imeli domaći liek za želudec. Nekoji su delali i pelinkovec s rumom i još nekšnim dišavjem. I to je vse bilo jako liepo i dobro tak dogu dok su ljudi to pili samo za betežni želudec. Nekojima se je taj tek dopal, pak su si spili i malo više nek im je trebalo. Onda se je počelo nekaj dogajati i v mozgu, a ne samo v želuocu. Vsaka misel se razbistrila, vse je zgledalo dobro a cieli sviet je mam bil lepši. Ali gda su spili još više, počelo im se fest motati pak su nekoji i ponoreli.

Gda se je takšna pijača delala vu nekšni fabriki gdi su proizvodili alkoholne pijače za prodavati v štacunu, onda se to zvalo ABSINT. Tak su ga nazvali oni jako spametni kaj su znali latinski. No pravi doktori su otkrili da to ipak nieje tak zdrava pijača, da more dopeljati do grdih betegof, pak su orsag zabranili proizvodnju. A z vremenom su ga ljudi pozabili, i za malo veselja su se zadovoljili s kupicom domačega vina.

---

[6] *žofka detelina - Menyanthes trifoliata*, gorka djetelina

[7] *žofka kitica - Centaurium umbellatum*, gorka kitica

[8] *žofka ljubav - Primula officinalis*, gorka ljubav

[9] *bilina* – biljka, zelena *raslina*

[10] *mezgra* - sok

[11] *gorkoslad - Solanum dulcamara*

[12] *poje* - pojede

[13] *gorčika - Artemisia absinthium*

Priča o gorčici ti je išla još od sredjega vieka, gda su monahi od Sredozemnoga mora išli v Europu i tam sadili svoje mediteranske biljke. To im je dobro išlo, nekoje biljke su se prilagodile jako mrzlim zimama i zanavek tu ostale. Tak je Sveta Hildegarda iz Bingena[14] koja je živela vu dvanajstomu stoletju, vu svojemu samostanskomu vrtu takaj sijala pelin, liečila ljude, i zapisivala vse kaj joj se činilo važno. Tak mi i denes znamo vse ono kaj su oni negda, pred 800 liet znali, a to je da *„pelin pomaže protiv svih oblika iscrpljenosti, glavobolje i probavnih problema"*.

Posle Hildegarde još je puno velikih doktorof liečilo ljude s gorčicom. Nekoji kod njih su zapisivali svoje recepte, i nastale su i knige koje su se zvale „ljekaruše". Te knige su petsto liet pomagale liečiti betežni narod. Onda su vu devetnajstomu i dvadesetomu stoletju kemičari napravili svoje analize, vsaku travku su rastavili na najdrobnejše dieleke i ustanovili kak koji od njih deluje na čoveka. Onda su počeli vu farmaceutskim fabrikami delati lieke, pak mi denes, mesto čajekof, tinkture i biljnih kapi pijemo pilule.

Gda se zapisuvle nekaj o dišavju, mora se misliti da buju to čitali i ljudi iz drugih krajof Horvacke, koji imaju svoja imena za dišavje. Moraš znati da vsaka bilina koja od pamtivieka raste po našim krajima ima čuda različitih imenov. Vsaki kraj za vsaku biljku ima svoje ime. Tak se f Horvackoj pelin zove još i gorki osinač, komonjika, melem, oksijenac, osjenač, ili žofka trava. Zato su veliki botaniki složili latinska imena, koja su na cielomu svietu jednaka. Tak ljudi koji govoriju različne jezike ipak moreju točno znati koja je koja bilina.

Znaju lekarniki[15] i to da su nekoje trave tak opasne, da čim dojdu vu tielo napraviju takšni beteg da čovek mam hmerne. Zato se ne piše ništ o tomu, kaj ne bi gdo kakšnoga zla napravil.

[14] *Bingen* – grad u Njemačkoj

[15] *lekarnik* - farmaceut

NOČNA SMENA

Franjo Oreški, Pribislavec/Čakovec

Sobota je. Vuni je sparno i temperatura se nabila v saki del hiže. Malo je iznad proseka za sedmi mesec. Spravljam se na posel. Nočno delam. Kak čuvar v gradski munjari. Stvarno se zove Munjara. To je jana od prvih velikih elektrinih pogoni v Međimurju i na joj je izvešena tabla na šteri piše: Gradska munjara 1964.g. Piše još nekaj na izbledeli železni tabli, ali se je zlizalo. No to je ne ve tak važno. Zemem si ja z frižidera južino kaj mi je žena pripravila prije nek je k sosedi dišla i denem si v ruksak. Dopelam se ja z avtom na posel i odma didem v portirnico. Bila je to prostorija na prvomo kato v polukrug složena tak ka se je se doli lepo vidlo. Mela je par ormarov i polici z dokumentaj. Stol v sredini i par stolci. Gledala je na vulico, tj. glavni ulaz v firmo i na dvorišče. Več z vrati zakrečim: „Bok Tomo, evo sam stigev". Gledim ali nigdi ne vidim Tomico šteromo sam na smeno došav. „ De sam si se do vraga skriv. Si ne valda dišav dimo?Tomo! Tooomoo!!! Mislim si ja i glasneše zakrečim. Kad evo ti ga na dobeži Tomo na druga vrata z hlačaj v rokaj i veli: „Kaj se za boga miloga dereš. Čovek se nebre na miro niti posrati"? Nasmejem se i velim mo ka se obrne okoli sebe. On me čudno gledav ali je se jano to napravil. Nasmejav sam se kaj se lehko poscal va gače. Za jim se vlekev šekret paper šteri mo je v gačaj ostal, kak kakša zastava na nekši proslavi. Do je to spazil ga je ftrgel i rekel srdito: „ Si me v takšo silo natirav ka mi je zabeglo. Već sam misliv da je kakša kontrola došla". Ti hrmak jan kakša kontrola . Pak je deset vur. Sam ti na smeno došav, velim ja njemo. Čudi se on ka je več tulko vur. Žali se da je ne stigev niti pijačo do kraja spiti kaj si jo je donesel. Niti si je ne stigev počinoti. Vidlo se je na jemo da je zmočeni, ali ne od dela nego od pijače. Onda je rekel čarobno rečenico. „Hodi si sedni Franc pak si ve jane skupa mahnemo", na kaj sam se ja ne čuda bunil. Si mislim ak se mora neje teško, a i prijatelja nebreš odbiti. Ja sam tek došav na smeno pak imam časa, ali Tomo. Ne znam kak bo on zišal, ak na vreme ne dojde dimo jer mo je žena ober strašna.

Velim ja jemo da bi se moral pomali pakovati ka nabo žena kričala na jega a on je skočil kak mladi žrebec da se kopiče: „ Ja dimo. Žena. Čija žena. Nej gluposti prepovedati pak sam ja gazda i se imam pod kontrolom. Zmisli se sam da smo zadji pot tak zaružili. Celo noč je sedela na štengaj pred vrati. Je ključa ne mela. Primeni ti ga ne šale. Ja idem dimo da ja očem i dojdem da očem". Natoči vino v čaše i veli: „ Ali to ne razlog ka se ne trinknemo, kaj veliš Franc?

Kak sam več rekev, kaj se mora neje teško, kucnemo se, nazdravimo i spijemo na dušak. Čim sam kupico doli del mam jo je tomo napunil. Kaj napunil-naštrihal. I tak smo se mi nazdravili još jampot, pak još jampot… zapraf čudaj pot,pomali se zmišljuvali kak je bilo na poslo dvajstipet let.

Zmislili smo se jedne večeri da smo lopova zgrajli šteri je tu prek nas trafiko štev orabati. Dešč je išav kak s kabla. Onda je došav te šmrklivec ves moker, potrav je staklo na trafiki i počev se je rivati črez on mali bločec nutri ka zgrabi kaj segne, a mi smo se onda došuljali do jega i v trafiko smo ga porinuli. Ostav je zaprti v trafiki dok je policija ne došla. Sam smo si probleme naprajli. Morali smo po sodaj hodati kak svedoki, a nišče nam je ne niti lipe dav za to. Da smo znali da bomo sam vreme gubili nebi nigdar nikoga lovili. Još smo jano kupico spraznili. Več je bilo koli pol noči da je telefon zazvonil. Ja se javim „ Da. Izvolte ga. Dežurni čuvar najjakše firme v Hrvacki….Što je tam?...A to si ti Mara… Tomico veliš trebaš…Je,je tu je još…odma ti gam na Tomek, Marica te treba. Tomo je zev slušalico i stav si kak vojnik v vojski i počel zamuckivati „Bok zlato…je je…pak…poslušaj me. Zutra se tu pripravlja jan jako važen skup od državne važnosti , kaj zutra to je već denes, pak sam ostav ka Franco pomorem kak pojačanje…kaj veliš…zvav bi te ja ali mi je baterija na mobitelo krepala… z službenoga…pak znaš da z službenoga nesmemo zvati zato ka so oni stari zaštitari zvali seksi linije pak ve se snimajo…dobro… dobro pak znaš da ne pijemje dojdem vjutro čim rešimo situacijo z skupom…sigurno Marica… nemaš brige…pusa, pusa, bok veli on njoj i z olakšanjem spusti slušalico, a meni je počel hrmake nametati kaj sam mo opče dal slušalico i rekel da je tu. Pitam ja Tomico če ima još kaj ili se v miro razidemo, a on veli „ Po moji računici trebalo bi još nekaj biti za prvo pomoč. Dišel je v pomočno prostorijo i kak kakši svat je došel z flašom v rokaj. Natočili smo si po jane i zmislili se ka je bilo da sam kuharice zgrabiv ka so meso dimo nosile. O toga je dneva došloje do velikih promena v kuhji. Bole se jelo. A to je ovak bilo. „ Sam ti ja to večer da so ovi z popolnevne smene išli z posla napravil jano akcijo kontrole društvenih dobara i osoblja. Kak jih po zakono nesmem šlatati, mislim delatnice sam pregledav jive torbice i vrečice. I se bi bilo v redo da me jana kuharica ne rasrdila i da se mi ne norca naprajla pak mi je rekla kak nebrem nikaj najti. A ta ti je kuharica dimo nosila ščavo z menze štera je ostala posle gableca. Onda sam ti ja lepo zasukav

rokave i lepo do lakta roko porinov v ščavo.

Prvo sam zev vum jano konzervo mesnoga narezka, a v drugomo pokušajo sam zvlekev jano vrečico. Zapraf so to ustvari bile tri ili štiri vrečice v štere ti je bilo zamotano mleveno meso. I Znaš kaj mi je onda rekla. Rekla je da ji je to valjda slučajno palo nutri, ka je ne niti vidla. Ja sam zapisnika napisav se razme i robo zapleniv kak dokaznoga materijal. Se razme, ne". I pak smo si janoga spili. „Na krajo so jo malo zašpotali, a ja sam ostav ….ebena stranka, no nika zato. Čuj, mislim da bi bilo vreme ka si malo počinemo. Tebi se itak ne splati iti dimo pak si malo tu dremnemo" velim ja Tomici. Se je složiv z menom i zmisliv se da mi mora prenesti da se v nedeljo odnosno zutra, nekaj prepravla pre firmi ali se ne zmisliv prije. Veli on meni da moram širom otprte oči meti.

A velim jemo da so meni navek oči širom otprte na poslo, osim da zadremlem.

Natočili smo si još jane i onda nas je posetila kraljica snova pak smo malo zadremali. Nakon nekoga vremena sam se zbudili. Zaprav se več denilo. Zbudiv sam Tomico i rekel mo da se nekši ljudi skupljajo pred zgradom. Velim ja Tomici da to nabo na dobro zišlo, a onda se Tomo zmisliv da bodo došli ljudi z cele Hrvatske i da imajo nekši skup. Sami z kravatlinimi i šmrkljivi. Šmrkljivi so ova gospoda v lepi obleki z belimi ropčekima v levomo žepo. Kak je se več ljudi bilo mi smo si premišljuvali kam se nek skrijemo ka nas nado vidli v kakšemo smo stanjo. Onda se srmak Tomo zavlekev pod stol ka se skrije i slučajno je stisnol gomba za alarm. Po celi firmi so sirene tulile i svetla bleščala, a si kaj so se zišli so se na brzino razbežali. Za pet minot ga ne bilo nikoga pred zgradom. Mi pak smo lepo skupa još jane si natočili, spili i lepo se za šijak prijeli i dišli dimo z pesmom"Došel bom doma , sel si bom pod brajde…" Normalno posle smo na disciplinski završili. Malo so nas špotali ali, so nam na krajo ipak se oprostili.

GDO TE BU HNIŠTIL…

Rajko Fureš, Zabok

Vriedne ili menj vriedne, bolše ili gorše, praf ili naopak, kaj zebrati, kam hoditi, kam se obrnuti, pak si o tom študerame, a sigurne nam nie ni prvi – a ni najzajdnejši put nam nebu. I pak, ne poveda se zabadaf da vrieme je kak vrieme, svekle kak svekle, rojža kak rojža, i kaj povedati, kak si gruntati, kam pobeči, kam se deti? Vse te se pitaš od gda za se znaš, i pak dojdeš do toga da priznati si triebaš da nihči te hništiti nemre – ak se neš sam. Nie ljehke na papereka deti par pametneh reči, nie te ljehke zaistinu. Mnogi su prie nas te šteli – ne jemput, mnogi su ciele življenje na tie poslek potrošili, morti su male pametnejši i ostali, morti je nekaj za njimi i ostale, ali male ih je na svietu bile kaj nekaj čist drugač su zmislili. Nie ljehke, jer da je – te vsaki med nami bi mogel, ali kak nam je te poznate, ak si te priznati čeme, nie tomu vse te skup same ni tak. Da je moči, kak več put nam te zaistinu i nie, da se če – kak nam je iste tak dobre poznate da mnogi put da te meste nas nehči drugi spelava, sigurne da se bi o tomu mogle pune toga za povedati. Vse une kaj največ put i je – je te da se vriedi i trieba jedine zastanoviti, vse droptinje pustiti i obrnuti se unam gde vsi skup su nas obrnuti šteli. Da je je, tuj te tak jedine i biti mora, jer kaj povedati o tom da si želiš da male se buš hmiril, da male buš sam z sobu, i unda vse ti skup mogle jasnejše bu biti.

Jedine kaj tuj je vriedne, kaj ma, kaj more zeti si vse une kaj se prebirati more, te je putec življenjski, na teromu vse ide unak kak sami sme si zaželeli. I navek se spamtiti toga moraš, da nihči ti nič nemre, da nemre te nihči dotreti i hništiti, ak se ti sam neš. Moreš iste si tak povedati, kaj je te, kaj je une, kak bi uve ili kak bi une, ali pak i jedine same si sam sebe ti najvekši pajdaš ili si te nie. Moreš biti najvekši, kak pravi ili kak naopačni. Vse ti te dojde tak kak se zeme. Da je moguče i da je vriedne prejti vsikud, tam gde se prejti more praf ili napoprek, o tom nihči med nami, pa ni ti iste tak, nigdar niesme nič si dopovedati mogli. Navek nam se vse te skup same mam i najemput dogodile, tak da sme se navek i navek tomu

ščuđavali. Da je življenjski posel posel pravi, da je življenjska doba drugačka, da je vsem nam bile nekaj druge moči v življenju oddelati, same ne iti hnadol, te je nekaj kaj ne bi smele biti same tak kak je.

Najgorše ti je unda gda navek nekoga drugoga krivime, da vse su nam nekteri drugi krivi, da vse bolše bi bile da njih bile nie, da vse je mogle čist drugač ziti – same da se niesu tie nam pajdaši dragi pojavili. Navek se na drugoga kaže, navek nam je vsemi skup nehči drugi krif, navek su nam stezice življenjske zabludele jer nehči nas je z puteca odmeknul, pak sme završili tam gde završiti smeli niesme. I sami sme iste tak mnogi put na druge kazali, mnogi sme put nie šteli videti i pogledati h uoči si, da vidime da niesme pravi bili. I gda tak o vsemu tomu si spremišlavame, gda furt i furt o tom gledime i povedame, kak te je tak i kak triebale drugač bi biti, unda si prie ili kesnejše priznati nam je trieba da vsaki med nami bi jedine človek triebal biti, da nie nam nigdar trieba druge kriviti za une kaj sami sme naopak spelali.

Gda se bume tak sami z sobu zestali, gda videli bume i priznali si da sme naopačne živeli i delali, jedine nam se tak bu moči na puteca pravoga i vrnuti.

13. - 20.08.2018.

Želeći sa suvremenoga stajališta reafirmirati kajkavski književni kontinuitet i proznu vrstu, KAJ - časopis za književnost, umjetnost, kulturu – i njegov nakladnik KAJKAVSKO SPRAVIŠČE – društvo za širenje i unapređivanje znanosti i umjetnosti, Zagreb – raspisuju

19. NATJEČAJ ZA KRATKU KAJKAVSKU PROZU

Neobjavljenu prozu napisanu isključivo kajkavštinom, opsega do pet (5) kartica (u računalnom obliku) valja poslati na adresu Uredništva i Nakladnika**:** KAJKAVSKO SPRAVIŠČE / ČASOPIS KAJ, 10000 Zagreb, Ilica 34 (za Natječaj: kajkavska proza), ili na e-mail: kajkavsko.spravisce@zg.t-com.hr
do 7. srpnja 2023. godine.
Autori se, bez obzira na dob, mogu natjecati s najviše tri (3) prozna rada, uz koja je potrebno priložiti i kraću biografsku bilješku. Izborom ocjenjivačkoga suda, najbolji radovi bit će objavljeni u časopisu Kaj.

Izvorni znanstveni rad
UDK 821.163.42'282-4.09 : 82:93 Kalinski (497.5)
Primljeno 2022-10-21
Prihvaćeno za tisak 2022-11-10

IDILA I RASCJEP – POETOLOŠKI TEKSTOVI IVE KALINSKOG O DJEČJEM PJESNIŠTVU 1992. - 2003.

Boris Beck, Zagreb

Sažetak

Tema ovog rada je analiza niza od devet tekstova Ive Kalinskog posvećena Smotri dječjega kajkavskoga pjesništva Dragutin Domjanić koja se održava u Svetom Ivanu Zelini, a članci su pisani susljedno iz godine u godinu od 1992. do 2003. te objavljeni u knjizi „Anatomija kmice ili Umjetnina teksta – zanos i tjeskoba" (2004.). Riječ je o poetološkim zapisima u kojima Kalinski iznosi razna zapažanja o dječjim pjesničkim tekstovima iz kojih će se izlučiti njegova polazišta kako bi se dobio uvid u njegovu deskripciju i preskripciju poezije osnovnoškolaca. Kao što znanstvena literatura i predviđa, većina pjesama tematizira najužu okolinu djece, od obitelji, kuće i dvorišta, preko krajolika, flore i faune zavičaja, do otvaranja tema rada i prolaznosti. Na taj se način zavičajnost očituje kao sržni topos dječje poezije, značajna zbog konstituiranja njihova identiteta, a pretjerano prisutna zbog njihova kratkog i suženog životnog iskustva. No dok znanstvena literatura dječje tematiziranje zavičaja ne propituje s estetskih stajališta, Kalinski progovara i o neizbježnoj klišejiziranosti i recikliranju ustaljenih pjesničkih oblika u dijelu dječjega korpusa. Nadalje, iako drugi istraživači dječje poezije ne vide da bi izvan obzora zavičajnosti, bilo u sadržajnom, bilo u formalnom pogledu, moglo biti nekih iskoraka, Kalinski i tu izaziva uvriježeni pristup. Naime, na nizu primjera ukazuje na inovativnost tema (socijalnih, emocionalnih, duhovnih) te na originalne pjesničke postupke, kako u kompoziciji, tako i u leksiku koji odstupa od tradicionalnog rekvizitarija. Kalinski tako argumentira da se u uspjelijim pjesmama očituje raskol i u pjesničkom subjektu i u umjetninama, koji odvodi pjesničko stvaralaštvo mladih u smjeru misaonosti, a ukazuje na postmoderni senzibilitet. Zaključno, Kalinski daje u svojim tekstovima koherentnu i dosljednu poetiku kajkavskog dječjeg pjesništva koje je utemeljeno u zavičajnosti, ali se kod osviještenih autora uspijeva uspostaviti emocionalna veza između izraza i sadržaja, čime nastaju autentični tekstovi koji silaze s utabanih putova te afirmiraju autentični dječji glas kao pjesnički i idejni novum.

Ključne riječi: zavičajnost; kajkavština; djeca; poezija; postmodernizam

1. Ivo Kalinski i Smotra dječjega kajkavskog pjesništva

Tema ovog rada je analiza niza od devet tekstova Ive Kalinskog posvećena Smotri dječjega kajkavskoga pjesništva *Dragutin Domjanić* koja se održava u Svetom Ivanu Zelini, a članci su pisani susljedno iz godine u godinu od 1992. do 2003. te objavljeni u knjizi *Anatomija kmice ili Umjetnina teksta – zanos i tjeskoba*.[1] Riječ je o poetološkim zapisima u kojima Kalinski iznosi razna zapažanja o dječjim pjesničkim tekstovima iz kojih će se izlučiti njegova polazišta kako bi se dobio uvid u njegovu deskripciju i preskripciju poezije osnovnoškolaca.

Ivo Kalinski je stručnjak za kajkavsku leksikografiju i dijalektologiju, urednik brojnih knjiga, antologija i zbornika, kao i biblioteka *Dragutin Domjanić* i *Ignac Kristijanović*, a također je uređivao i časopis *Kaj* od 1983. do 1990., čemu valja pridodati i njegov značajan književni rad.[2] Riječ je, dakle, o poznavatelju jezika, ali i o autoru koji na njemu kreativno stvara, koji se „sustavno bavi poetikom i jezikom suvremene kajkavske književnosti", čemu je upravo ovdje analizirana knjiga značajni prinos.[3] Božica Pažur je smatra „polazišnom, temeljnom i instruktivnom" studijom za „razmatranje recitalne kajkavske postmoderne", kao „pjesništva u rascjepu" koje je osobito karakterizirano „desentimentaliziranim kodom, re-semantizacijom povijesti i jezičnog iskustva te samodokidanjem tragova – teksta."[4] Budući da je znatan dio knjige posvećen upravo dječjem stvaralaštvu, ovdje će se prikazati na koji ga način Kalinski vidi i ocjenjuje.

2. Dječja književnost i stvaralaštvo djece

Književno stvaralaštvo djece usko je povezano s dječjom književnošću koja predstavlja „književno stvaralaštvo prilagođeno mlađima, namijenjeno kućnom,

[1] Ivo Kalinski. 2004. *Anatomija kmice ili Umjetnina teksta – zanos i tjeskoba*, Pučko otvoreno učilište. Sveti Ivan Zelina, str. 9-37.

[2] Između ostaloga objavio je zbirke kajkavskih stihova *Pha kaj* (1979.) i *Valctakt i lajno* (1984.), monografiju *Poetika i jezik kajkavskih pjesama Dragutina Domjanića* (1988.), zatim knjige poezije na standardnom hrvatskom jeziku *Kristalni aed* (2005.), *Lollo* (2008.), *Nemir podvornika Szerbe* (2009.), *Četverolisni četveropreg* (2010.), *Apidiktor* (2017.), zbirke kratkih priča *Ono drugo more* (2006.), *Gle, kako lijep dan!* (2011.), te romane *Leti, frizbi, leti!* (2013.) i *Agnes, Dock Duck i ostali* (2015.). U esejističkim zbirkama *Kiborg kao emotivni alien* (2009.) i *Kiborg kao emotivni alien II* (2017.) također tematizira dječje pjesništvo s kajkavskih smotri (u čak 14 eseja).

[3] Kalinski, Ivan. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje.* Leksikografski zavod Miroslav Krleža. http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=29948. Pristupljeno 9. 11. 2022.

[4] Pažur, Božica. 2005. „Anatomija kmice Ive Kalinskoga – jednadžba kajkavske postmoderne". *Gazophylacium*, god X, br. 3-4, str. 52

predškolskom i školskom odgoju",[5] odnosno „sastoji se od pisanih djela i popratnih ilustracija napravljenih za zabavu ili pouku mladih."[6] Dječja književnost pojavljuje se relativno nedavno ako se uzme u obzir drevnost umjetnosti riječi, a povezana je s promjenama u percepciji djetinjstva, koje je evoluiralo od nečeg nevažnog u očima odraslih, do ključnog za formiranje svake osobe, kako danas mi smatramo. Majhut piše da su "društveno povijesne promjene dovele do prepoznavanja djeteta kao neovisne pojave", što je opet "dovelo do promjene implicitnog čitatelja i stvaranja dječje književnosti."[7] Na taj je proces svratila pažnju studija *L'enfant et la vie familiale sous L'Ancien Regime* (*Dijete i obiteljski život za Staroga poretka*) francuskog povjesničara mentaliteta i svakodnevice Philippea Ariesa, objavljena 1960. godine, a opsežno prikazana u knjizi Marijane Hameršak.[8]

Kajkavska dječja književnost ima dugu tradiciju, još od Jurja Dijanića i Antona Vranića,[9] a važno je istaknuti pionirski rad i središnju ulogu u valorizaciji dječje književnosti Jože Skoka, od 1978. do 1999. profesora na Katedri za noviju hrvatsku književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, supokretača časopisa *Umjetnost i dijete,* glavnog urednika časopisa *Radost,* antologičara starije i novije hrvatske kajkavske i dječje književnosti, primjerice *Izvori i izbori iz hrvatske dječje književnosti* (2007.).[10] Skokovi kriteriji za uvrštavanje pjesama u antologije, između ostalih, obuhvaćaju želju da se pjesništvo promatra iz pjesnikovih „umjetničkih stremljenja i dostignuća, a ne s izvanjskih estetskih pozicija", da mu je bila bitna „mogućnost neposredne estetske komunikacije sa suvremenim čitateljima", da je osim „tradicionalne (deskriptivno-narativne i emotivne didaktičke) dječje pjesme" uvrštavao kao ravnopravne i „suvremene tekstove koji se odlikuju 'ritmičko-leksičkom nesputanošću, razigranom fantazijom i modernom metaforikom'" te da mu nije bio bitan samo „tematsko-motivski raspon dječje pjesme" nego i „dječji spontan, otvoren i neposredan doživljaj svijeta" koji „govori isključivo jezikom bliskim dje-

[5] Dječja književnost. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje.* Leksikografski zavod Miroslav Krleža. http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=15567. Pristupljeno 9. 11. 2022.

[6] https://www.britannica.com/art/childrens-literature. Pristupljeno 9. 11. 2022.

[7] Majhut, Berislav. 2005. *Pustolov, siroče i dječja družba: hrvatski dječji roman do 1945.* Zagreb. FF press, str. 76.

[8] Hameršak, Marijana. 2022. *Pričalice: o povijesti djetinjstva i bajke*. Algoritam. Zagreb. U knjizi autorica navodi Hugha Cunninghama koji tvrdi da je Aries čitatelje "uspio uvjeriti da djetinjstvo ima *povijest;* da se tijekom vremena i u različitim kulturama ujedno mijenjaju i predodžbe djetinjstva i iskustvo bivanja djetetom", str. 10.

[9] v. Jembrih, Alojz. 2001. „Djelo Jurja Dijanića i Antona Vranića kao odraz prosvjetiteljstva u kajkavskoj dječjoj književnosti". *Zbornik radova sa znanstvenog skupa 200 godina kajkavske dječje književnosti. Zagreb, 10. studenoga 1999.* (ur) Alojz Jembrih. Varaždin – Donja Stubica, str. 17-81.

[10] Skok, Jože. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje.* Leksikografski zavod Miroslav Krleža. http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=56464. Pristupljeno 11. 11. 2022.

tetu", pri čemu dijalektalne stihove smatra „motivskim osvježenjem" i „artističkom mogućnošću za nove ritmičke i leksičke varijacije."[11]

Stvaranje dječjeg čitatelja izazvalo je posljedično i nastanak dječjeg autora, a kao pretpostavke za književno stvaralaštvo djece Hranjec navodi „otvorenost prema svijetu", „traženje vlastitog odgovora (a ne roditeljevog, nastavnikovog) na vlastita vitalna pitanja", „kritičnost, osjetljivost na probleme u neposrednom okružju" i „slobodnu igru mašte."[12] Što se samog odabira kajkavskog tiče, Težak kaže da su „najsnažnija doživljavanja najmlađih uvijek tijesno vezana uz zavičajnu riječ i zavičajnom riječju najbolje se mogu izraziti,"[13] a u skladu s tom temeljnom odrednicom lokalizacije Hranjec[14] nabraja dvanaest motivskih cjelina kajkavskog pjesništva djece: dom, kao djetetu najbliži prostor; *dvorišče* i *grunt* s domaćim životinjama; zavičaj s lokalnom topo-hidronimikom; priroda s mjesnom florom i prirodnim pojavama; životinjski svijet; obitelj i bližnji kao uski socijalni krug; običaji kao izvor etnografskih tema; rad koji uvodi socijalne teme; prolazak starog koje nadomješta novo kao izvor nostalgije; škola i igra kao iskaz infantilizma; ljubav među vršnjacima; domovina; na koncu tog popisa autor uvjetno navodi i *misaone pjesme* kao mogući segment pjesništva djece, no izražava sumnju da ona mogu u tom području dati nešto relevantno.

Mimo tih grozdova motiva istraživači su već uočili određenu izravnost života djece, koja zbog svoje mladosti nisu toliko izložena književnopovijesnim utjecajima, zbog čega se u njihovim pjesničkim tekstovima nalazi „osobno doživljavanje stvarnosti"[15] te se može govoriti o „posebnom asocijativno-ekspresivnom polju dječjega kajkavskog pjesništva"[16] koje katkada ulazi u ludizam, odnosno „kerempuhovskozafrkantska razmišljanja."[17] Pjesničko stvaralaštvo djece, dakle, iako relativno nov fenomen, s jedne se strane naslanja na književnost za djecu, što se kreće između polova zabave i pouke, ali ono ima i vlastite osobine jer se kreće unutar dječjeg svijeta, limitiranog prostorom i spoznajom, ali s mogućnošću svježih uvida, a uklopljeno u postmodernističke tendencije.

---

[11] Hranjec, Stjepan. 2016. „Jože Skok, antologičar dječje književnosti". U*: Jože Skok / Prilozi povijesti hrvatske kajkavske i dječje književnosti. Zbornik radova u povodu 85. obljetnice autorova rođenja*. (prir.) Ernest Fišer. Tonimir. Varaždinske Toplice, str 341

[12] Hranjec, Stjepan. 1995. *Hrvatska kajkavska dječja književnost*. Zrinski. Čakovec, str 58.

[13] Težak, Stjepko. 1974. „Zavičajna riječ, poezija i djeca". U: *Zbor malih pjesnika. Dani kajkavske riječi Zlatar 74*, Zlatar, nepaginirano.

[14] Hranjec, *Hrvatska kajkavska dječja književnost*, v. 68-80.

[15] Fišer, Ernest (ur). 1976. *Antologija hrvatskog dječjeg kajkavskog pjesništva*. *Kaj* 3-5, str. 7.

[16] Fišer, Ernest. 1981. Hrvatsko dječje kajkavsko pjesništvo. U: *Dekantacija kajkaviana*. *Revija*. Osijek, 62-63.

[17] Kalinski, Ivo. 1972. „Nekoliko naznaka o dječjoj kajkavskoj dijalektalnoj lirici". *Kaj*, 2, str. 24.

3. Zavičaj i rascjep

Zavičajnost se u pjesništvu očituje „u znaku jezično-stilske raznolikosti i specifične tematike" jer pjesnički subjekt uvijek ima „zavičajni, nacionalni i kulturni identitet zasnovan na jeziku, prostoru, povijesti i kulturi."[18] Kalinski u svojim prikazima dječjeg pjesništva uvijek počinje upravo od prikazane zavičajnosti, no višekratno ukazuje na nekreativno prikazivanje zavičaja, pri čemu se radovi „kreću stazama uhodane rekvizitne amblematike i prepoznatljivih općih klišeja„[19] jer dolazi do „ponavljanja i variranja uvijek istih, izlizanih motivsko-tematskih šablona i najbanalnijeg rimarija."[20] Već se iz njegova nasumičnog navođenja tipičnih riječi vide uobičajeni motivski krugovi kako su prethodno pobrojani – dom (*hižica*, *lampaš…*), obiteljski krug (*mamica*, *dedek*, *babica…*), dvorište (*pesek*, *pure*, *kokot…*), lokalni krajolik (*bregi*, *trsje*, *klet*, *cesta*, *šuma*, *gaj…*), flora i fauna (*ftiček*, *cvet*, *metulj…*), prirodne pojave (*veter*, *zima*, *jesen*, *dešč*, *sonce…*), a tome se može pribrojiti i „zazivanje i stihovno redanje etnografske/etnološke baštine."[21]

Prostor zavičajnosti i inače je u hrvatskoj književnosti „ključna kategorija" [22] te se unutar nje stvara pojam *zavičajnog subjekta,*[23] no u većini dječje poezije predstavljene na Smotri dječjega kajkavskog pjesništva u analiziranom razdoblju bio je korišten „standardni motivski repertoar,"[24] što ukazuje na „površnost dojma."[25] S tim u svezi Kalinski opetovano iznosi sumnju da je riječ o nedovoljnom angažmanu nastavnika ili pak o njihovu pretjeranom usmjeravanju jer su nastavnici „skloni zadavati tematske okvire iz općeg svijeta stvari i pojava, iz elementarnih pora življenja."[26] On također iznosi tezu da su banalnost sadržaja i banalnost forme povezani zato što upravo zbog „pojačavanja ritamske strane, rimovanja, zvuka i boje" dolazi do „zapostavljanja sadržaja pjeva" te djeca „ulaze

[18] Vrcić-Mataija, Sanja i Troha, Jasminka. 2016. „Zavičajnost u hrvatskoj dječjoj književnosti". *Magistra Iadertina*, 11(1), str. 134.

[19] Kalinski, 2004., str. 9

[20] Kalinski, 2004., str. 12

[21] Kalinski, 2004., str. 22

[22] Brešić, Vinko. 2004. *Slavonska književnost i novi regionalizam*. Osijek. Matica hrvatska, Ogranak Osijek, str. 31.

[23] v. Sablić Tomić, Helena i Rem, Goran. 2003. *Slavonski tekst hrvatske književnosti*. Zagreb: Matica hrvatska.

[24] Bošković, Ivan. 2012. „Splitska dječja književnost: nekoliko impresija kao poticaj za razgovor (na marginama knjige *More vedrine* i splitskih dječjih časopisa". U: *1. i 2. okrugli stol: Zavičajnost u knjigama za djecu i mlade.* (ur.) Grozdana Ribičić i Vesna Mihanović. Split. Gradska knjižnica Marka Marulića, str. 57.

[25] Kalinski, 2004., str. 20

[26] *ibid*.

u svijet odraslih s pomoću njihovih kalupa."[27]

Iako je, dakle, zavičaj ključno mjesto za formiranje svakog identiteta – bilo da je to „mjesto rođenja i odrastanja vezano za zemljopisno" ili „mjesto sigurnosti koje ne treba napuštati", a možda se čak očituje i kao „emocionalni, unutrašnji zavičaj kojega gradimo tijekom cijeloga života" – koji je u svakom slučaju „čvrsta točka koja nam služi poput orijentira na životnim putovanjima" i služi kao „ishodište i mjesto povratka" jer „daje smisao onome što činimo,"[28] zavičaj se ne realizira u svim svojim mogućnostima zbog „discipliniranja mašte" djece koja „proizvodi samo neuspjele kopije prijašnjeg."[29] No ocjena Kalinskog, iako stroga, nije negativna jer on ustrajno računa na to da postoji „osobni, misaoni i doživljajni, dakle i kreativni svijet naših osnovnoškolaca,"[30] a on uvijek na neki način nađe put do izraza. Kalinski tako uočava teme koje izazivaju napuklinu u idili zavičaja, kao u slučaju teme rata, kada se „taj bivši, ali sretan pjesnički svijet, premeće u gorčinu životnog iskustva"[31] ili kada je riječ o ekologiji, pri čemu se kod djece javlja „razočaranost odnosom ljudi prema okolišu."[32]

Riječ je o očitom rascjepu u dječjoj svijesti koji je Kalinski eksplicirao i na drugim mjestima, što je kritika već uočila, odnosno o situaciji kad se „bezgranična emotivna odanost zavičaju iskazuje kao vid svojevrsne iskrene idealizacije,"[33] no dolazi do sudara maštarije i životnih iskustava, što je razvidno ne samo u novim temama nego i u fakturi pjesme koja odstupa od tradicionalnih obrazaca. Dolazi do toga da se dječja književnost više ne promatra kao „pasivni odraz mijena vrijednosti i koncepcija djeteta", to jest slike djetinjstva, nego postaje sredstvo kojim „reguliramo naš odnos prema jeziku i slikama kao takvim."[34] Riječima Kalinskog, „mlado senzibilizirano biće počne se ozbiljno suočavati sa životnim problemima svojstvenima odraslima," pri čemu se „opisnost svodi na najmanju moguću mjeru."[35] Iako je ukazao na klišejiziranost većine dječjih stihova, Kalinski uočava i pozdravlja dječji „stalni napor da se izađe iz 'preuzete' uokvirenos-

[27] Kalinski, 2004., str. 13

[28] Halačev, Slavenka. 2013. „Zavičajni priručnici za učenike – put od zavičajnih do nacionalnih vrijednosti". U: *3. okrugli stol o zavičajnosti u knjigama za djecu i mlad*e: *Baština Splitsko-dalmatinske županije u knjigama za djecu i mlade*. (ur.) Grozdana Ribičić i Vesna Mihanović. Split. Gradska knjižnica Marka Marulića, str. 19.

[29] Kalinski, 2004., str. 13

[30] *ibid*, str. 12

[31] *ibid*, str. 9

[32] *ibid*, str. 19

[33] *ibid*, str. 17

[34] Rose, Jacqueline. 1984. *The Case of Peter Pan: Or the Impossibility of Children's Fiction*. London. Macmillan, str. 139.

[35] Kalinski, 2004., str. 26

ti" jer on ukazuje na „stvaralačku zabrinutost nad uočenim raskolom između prošlosti i sadašnjosti."[36] Osim već navedenih tema rata i zagađenja, što izviru iz raskola između idile djetinjstva i realnosti odraslih, Kalinski uočava u poeziji osnovnoškolaca i socijalne teme poput odnosa bogatstva i siromaštva, „sociološko raslojavanje na relaciji ruralnog i urbanog, "[37] kao i temu ljubavi, doduše „više s priznanjem stida nego intime,"[38] a zatim i tematiziranje „neumoljivosti prolaznosti života, njegove tragičnosti"[39] pa čak i „čežnje prema nečem okultnom, prema astralnom, zapravo prema božanskome."[40]

Kalinski posebno pohvaljuje dječje stvaraoce koji ne odstupaju samo od klišeiziranih tema nego i od uobičajenih pjesničkih oblika, pa tako uočava pjesmu što govori o „tamnijoj strani života", odnosno o „razbacanim iskustvenim zrncima odraslih", koja nije u rimi nego se čitatelju obraća „ogoljenom stihovnom formom i najnužnijim odgovarajućim leksikom nadmoćne crnoće."[41] O drugoj pjesmi, pak, pozitivno se izražava zbog „inverzije događanja stihom", zato što se „već na početku pjesme kazuje ono što bi se radnjom očekivalo na kraju", odnosno umjetnina „otpočne stresnom konstatacijom, a privodi kraju – uvjetovanim razmišljanjima i proživljenim sentimentima."[42] Kalinski izdvaja i dječju autotematsku pjesmu, u kojoj se razmatra napor pisanja samog, te u njoj nalazi „dječju začudnost nad bjelinom papira, kad je teret neizrecivog pretočen u slova neispisana teži i grublji od moguće poruke."[43]

Unatoč ponekoj inerciji obrazovnih ustanova, za koju Kalinski sumnja kako „suzuje prostor stihovne slobode,"[44] još uvijek se, smatra on, može ostvariti „dječja pjesnička pustolovina;"[45] Kalinski smatra da „rijetki, ali osviješteni"[46] mladi umjetnici uspijevaju „iznošenjem vlastitog osjećaja dodirnuti vječnu temu samoupit[a] nosti o življenju i prolaznosti svega,"[47] odnosno ostvaruju „spontane emocionalne veze izraza i sadržaja."[48] Na taj način on tumači dječje poetske radove „kao mjesta pregovora i zagovora, a ne tek odraza neovisno o njemu skovanih vrijed-

[36] *ibid*, str. 12-13
[37] *ibid*, str. 34
[38] *ibid*, str. 32
[39] *ibid*, str. 33
[40] *ibid*, str. 36
[41] *ibid*, str. 23
[42] *ibid*, str. 21
[43] *ibid*, str. 15
[44] *ibid*, str. 20
[45] *ibid*, str. 21
[46] *ibid*, str. 19
[47] *ibid*, str. 13
[48] *ibid*, str. 20

nosti, ideja i vizija djetinjstva",[49] zbog čega im se može pristupiti "ne samo kao izoliranim estetičkim proizvodima, nego i kao kulturnim proizvodima koji utječu na društvenu klimu koja ih okružuje,"[50] što potvrđuje tezu o „fenomenu prerastanja dječje poetike u dječjoj dobi,"[51] i potvrđuje inherentnu vrijednost stvaralaštva mladih, koja je u tome da „svijet pred nama otvara problemskim alternacijama."[52]

4. Zaključak – polemičnost i afirmacija

U devet tekstova posvećena Smotri dječjega kajkavskoga pjesništva *Dragutin Domjanić* u Svetom Ivanu Zelini, pisanima od 1992. do 2003, a objavljenima u knjizi *Anatomija kmice ili Umjetnina teksta – zanos i tjeskoba* Ivo Kalinski iznosi poetologiju kajkavske poezije osnovnoškolaca. Kao što znanstvena literatura i predviđa, većina pjesama tematizira najužu okolinu djece, od obitelji, kuće i dvorišta, preko krajolika, flore i faune zavičaja, do otvaranja tema rada i prolaznosti. Na taj se način zavičajnost očituje kao sržni topos dječje poezije, značajna zbog konstituiranja njihova identiteta, a pretjerano prisutna zbog njihova kratkog i suženog životnog iskustva. No dok znanstvena literatura dječje tematiziranje zavičaja ne propituje s estetskih stajališta, Kalinski progovara i o neizbježnoj klišejiziranosti i recikliranju ustaljenih pjesničkih oblika u dijelu dječjega korpusa.

Nadalje, iako drugi istraživači dječje poezije ne vide da bi izvan obzora zavičajnosti, bilo u sadržajnom, bilo u formalnom pogledu, moglo biti nekih iskoraka, Kalinski i tu izaziva uvriježeni pristup. Naime, na nizu primjera ukazuje na inovativnost tema (socijalnih, emocionalnih, duhovnih) te na originalne pjesničke postupke, kako u kompoziciji, tako i u leksiku koji odstupa od tradicionalnog rekvizitarija. Kalinski tako argumentira da se u uspjelijim pjesmama očituje raskol i u pjesničkom subjektu i u umjetninama, koji odvodi pjesničko stvaralaštvo mladih u smjeru misaonosti, a ukazuje na postmoderni senzibilitet Zaključno, Kalinski daje u svojim tekstovima koherentnu i dosljednu poetiku kajkavskog dječjeg pjesništva koje je utemeljeno u zavičajnosti, ali se kod osviještenih autora uspijeva uspostaviti emocionalna veza između izraza i sadržaja, čime nastaju autentični tekstovi koji silaze s utabanih putova te afirmiraju autentični dječji glas kao pjesnički i idejni *novum*.

[49] Hameršak, str. 35.

[50] Levander, Caroline F. i Carol J. Singley. 2003. "Introduction". U: *American Child: Cultural Studies Reader.* New Brunswick, New Jersey i London. Rutgers University Press, str. 6.

[51] Pažur, Božica. 2001. „Dječje kajkavsko pjesništvo u časopisu Kaj – književni korpusi i metodološke naznake". *Zbornik radova sa znanstvenog skupa 200 godina kajkavske dječje književnosti. Zagreb, 10. studenoga 1999.* (ur.) Alojz Jembrih. Varaždin – Donja Stubica, str. 94.

[52] Kalinski, 1972., str. 24

IDYLL AND FISSURE – IVO KALINSKI'S POETOLOGICAL TEXTS ABOUT CHILDREN'S POETRY 1992 - 2003

By Boris Beck, Zagreb

SUMMARY

The topic of this paper is the analysis of a series of nine texts by Ivo Kalinski dedicated to the Dragutin Domjanić Festivity of Kajkavian Children's Poetry, which is held in Sveti Ivan Zelina. The articles were written each year from 1992 to 2003 and published in the book "Anatomija kmice ili Umjetnina teksta – zanos i tjeskoba" (2004). These are poetological articles in which Kalinski makes various observations about children's poetic texts, from which his starting points will be extracted in order to gain insight into his description and prescription of elementary school children's poetry. As the academic papers predicts, most of the poems thematize the closest environment of children, from family, house and yard, through the landscape, flora and fauna of the homeland, to the opening of themes of work and transience. In this way, nativeness is manifested as the core topos of children's poetry, significant because of the constitution of their identity, and excessively present because of their short and narrow life experience. But while the academic papers do not question children's thematization of the homeland from an aesthetic point of view, Kalinski writes about it and evaluates such works. Although other researchers of children's poetry do not see that there could be any steps beyond the horizon of nativeness, either in terms of content or form, Kalinski challenges the traditional approach here as well. Namely, in a series of examples, he points to the innovation of themes (social, emotional, spiritual) and to original poetic procedures, both in composition and in the lexic that deviates from the traditional props. Kalinski thus argues that in the more successful poems there is a split in both the poetic subject and the art, which leads the poetic creativity of young people in the direction of reflection, and points to a postmodern sensibility. In conclusion, in his texts, Kalinski provides a coherent and consistent poetics of Kajkavian children's poetry, which is based on nativeness, but conscious authors manage to establish an emotional connection between expression and content, which creates authentic texts that move off the beaten and uninteresting paths and affirm the authentic children's voice as a poetic and conceptual novelty.

Key words: nativeness; Kajkavian; children; poetry, postmodernism

Original scientific paper
UDK 821.163.42'282-4.09 : 82:93 Kalinski (497.5)
Received 2022-10-21
Accepted for publication 2022-11-10

IDYLL AND FISSURE – IVO KALINSKI'S POETOLOGICAL TEXTS ABOUT CHILDREN'S POETRY 1992-2003

By Boris Beck, Zagreb

Summary

The topic of this paper is the analysis of a series of nine texts by Ivo Kalinski dedicated to the "Dragutin Domjanić" Festivity of Kajkavian Children's Poetry, which is held in Sveti Ivan Zelina. The articles were written each year from 1992 to 2003 and published in the book "Anatomija kmice ili Umjetnina teksta – zanos i tjeskoba" (2004). These are poetological articles in which Kalinski makes various observations about children's poetic texts, from which his starting points will be extracted in order to gain insight into his description and prescription of elementary school children's poetry. As the academic papers predicts, most of the poems thematize the closest environment of children, from family, house and yard, through the landscape, flora and fauna of the homeland, to the opening of themes of work and transience. In this way, nativeness is manifested as the core topos of children's poetry, significant because of the constitution of their identity, and excessively present because of their short and narrow life experience. But while the academic papers do not question children's thematization of the homeland from an aesthetic point of view, Kalinski writes about about the inevitable clichédness and recycling of established poetic forms in part of the children's corpus. Furthermore, although other researchers of children's poetry do not see that there could be any steps beyond the horizon of nativeness, either in terms of content or form, Kalinski challenges the traditional approach here as well. Namely, in a series of examples, he points to the innovation of themes (social, emotional, spiritual) and to original poetic procedures, both in composition and in the lexic that deviates from the traditional props. Kalinski thus argues that in the more successful poems there is a split in both the poetic subject and the art, which leads the poetic creativity of young people in the direction of reflection, and points to a postmodern sensibility. In conclusion, in his texts, Kalinski provides a coherent and consistent poetics of Kajkavian children's poetry, which is based on nativeness, but conscious authors manage to establish an emotional connection between expression and content, which creates authentic texts that move off the beaten and uninteresting paths and affirm the authentic children's voice as a poetic and conceptual novelty.

Key words: nativeness; Kajkavian; children; poetry, postmodernism

1. Ivo Kalinski and the Festivity of Kajkavian Children's Poetry

The topic of this paper is the analysis of a series of nine texts by Ivo Kalinski dedicated to the *Dragutin Domjanić* Festivity of Kajkavian Children's Poetry, which is held in Sveti Ivan Zelina, and the articles were written every year from 1992 to 2003 and published in the book *Anatomija kmice ili Umjetnina teksta – zanos i tjeskoba*.[1] These are poetological texts in which Kalinski makes various observations about children's poems, from which his starting points will be extracted in order to gain insight into his description and prescription of elementary school children's poetry.

Ivo Kalinski is a researcher in Kajkavian lexicography and dialectology, editor of numerous books and anthologies, and he also edited the magazine *Kaj* from 1983 to 1990, to which should be added his significant literary work.[2] It is, therefore, about an linguistic expert, but also about an author who creatively writes on it, who "systematically deals with the poetics and language of contemporary Kajkavian literature", to which the book analyzed here is a significant contribution.[3] Božica Pažur considers it a "starting point, fundamental and instructive" study for "considering the oral performance of Kajkavian postmodernism", as "poetry in a fissure" which is particularly characterized by "desentimentalized code, re-semanticization of history and language experience and self-termination of traces – of the text."[4] Since the significant part of the book is devoted specifically to children's creativity, here it will be shown how Kalinski sees and evaluates it.

[1] *Anatomy of Darkness or The Art of the Text – Rapture and Anxiety*, Ivo Kalinski, 2004, Pučko otvoreno učilište. Sveti Ivan Zelina, pp. 9-37.

[2] Among other books, he published collections of Kajkavian poetry *Pha kaj* (1979) and *Valctakt i lajno* (1984), academic study *Poetika i jezik kajkavskih pjesama Dragutina Domjanića* (1988), then books of poetry in the standard Croatian language *Kristalni aed* (2005), *Lollo* (2008), *Nemir podvornika Szerbe* (2009), *Četverolisni četveropreg* (2010), *Apidiktor* (2017), and a collection of short stories *Ono drugo more* (2006) and *Gle, kako lijep dan!* (2011), as well as novels *Leti, frizbi, leti!* (2013) i *Agnes, Dock Duck i ostali* (2015). Furher texts on children poetry may be found (14 of them) in essay collections *Kiborg kao emotivni alien* (2009) and *Kiborg kao emotivni alien II* (2017)

[3] Kalinski, Ivan. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje.* Leksikografski zavod Miroslav Krleža. http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=29948. (9/11/2022)

[4] Pažur, Božica. 2005. „Anatomija kmice Ive Kalinskoga – jednadžba kajkavske postmoderne". *Gazophylacium*, X, 3-4, p. 52

2. Children's literature and creativity of children

Children's literary creativity is closely related to children's literature, which represents "literary creativity adapted to younger people, intended for home, preschool and school education",[5] i.e. "consists of written works and accompanying illustrations made for the entertainment or instruction of young people."[6] Children's literature appears relatively recently if we take into account the antiquity of the art of words, and it is connected with the changes in the perception of childhood, which evolved from something unimportant in the eyes of adults, to being crucial for the formation of every person, as we consider it today. Majhut writes that "socio-historical changes led to the recognition of the child as an independent phenomenon," which in turn "led to a change in the implicit reader and the creation of children's literature."[7] The study *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life* by the French historian of mentality and everyday life Philippe Aries, published in 1962 and extensively presented in Marijana Hameršak's book, drew attention to this process.[8]

Kajkavian children's literature has a long tradition, dating back to Juraj Dijanić and Anton Vranić,[9] and it is important to highlight the pioneering work and central role in the valorization of children's literature by Joža Skok, a professor at the Department of Modern Croatian Literature at the Faculty of Philosophy in Zagreb from 1978 to 1999, co-founder of the magazine *Umjetnost i dijete*,[10] editor-in-chief of the magazine *Radost*,[11] anthologist of older and newer Croatian Kajkavian and children's literature, for example *Izvori i izbori iz hrvatske dječje književnosti* (2007).[12] Skok's criteria for including poems in anthologies are,

[5] Dječja književnost. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje.* Leksikografski zavod Miroslav Krleža. http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=15567. (9/11/2022)

[6] https://www.britannica.com/art/childrens-literature. (9/11/2022)

[7] Majhut, Berislav. 2005. *Pustolov, siroče i dječja družba: hrvatski dječji roman do 1945.* Zagreb. FF press, p. 76.

[8] Hameršak, Marijana. 2022. *Pričalice: o povijesti djetinjstva i bajke*. Algoritam. Zagreb. In the book, the author quotes Hugh Cunningham who claims that Aries "managed to convince readers that childhood has a history; that ideas of childhood and the experience of being a child also change over time and in different cultures", p. 10.

[9] Jembrih, Alojz. 2001. „Djelo Jurja Dijanića i Antona Vranića kao odraz prosvjetiteljstva u kajkavskoj dječjoj književnosti". *Zbornik radova sa znanstvenog skupa 200 godina kajkavske dječje književnosti. Zagreb, 10. studenoga 1999.* (ed) Alojz Jembrih. Varaždin – Donja Stubica, pp. 17-81.

[10] *Art and Childe*

[11] *Joy*

[12] *Sources and Choices from Croatian Children's Literature*, Joža Skok. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje.* Leksikografski zavod Miroslav Krleža. http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=56464. (11/11/2022)

among others, the desire that poetry should be viewed from the poet's "artistic aspirations and achievements, not from external aesthetic positions", that it is important to have "the possibility of direct aesthetic communication with contemporary readers", that besides "traditional (descriptive-narrative and emotional didactic) children's songs" as equals must be included "contemporary texts that are characterized by 'rhythmic-lexical freedom, playful fantasy and modern metaphors'" and that it was not important to him only "the thematic-motive range of children's songs," but also "a child's spontaneous, open and immediate experience of the world" which "speaks exclusively in a language close to the child", whereby he considers dialect verses as "motive refreshment" and "an artistic opportunity for new rhythmic and lexical variations."[13]

The creation of a child reader consequently caused the creation of a child author, and as prerequisites for children's literary creativity, Hranjec cites "openness towards the world", "looking for one's own answers (and not the parent's, teacher's) to one's vital questions", "criticality, sensitivity to problems in immediate environment" and "free game of imagination."[14] As for the choice of Kajkavian language itself, Težak says that "the strongest experiences of the youngest ones are always closely related to the native word and can best be expressed in it."[15] Hranjec[16] lists twelve motivic circles of Kajkavian children's poetry: home, as the space closest to the child; yard and fields with domestic animals; homeland with local topo-hydronymics; nature with local flora and natural phenomena; animal world; family and relatives as a close social circle; customs as a source of ethnographic themes; work that introduces social topics; the passing of the old that is replaced by the the new as a source of nostalgia; school and play as an expression of infantilism; love among peers; country; at the end of that list, the author tentatively mentions reflexive poems as a possible segment of children's poetry, but expresses doubt that children may contribute something relevant in that area.

Beyond these clusters of motifs, the academics have already noticed a certain directness of lives of children, who, due to their youth, are not so exposed to literary and historical influences, which is why their poetic texts contain a "personal experience of reality"[17] and one can speak of a "special associative-expre-

[13] Hranjec, Stjepan. 2016. „Jože Skok, antologičar dječje književnosti". In*: Jože Skok / Prilozi povijesti hrvatske kajkavske i dječje književnosti. Zbornik radova u povodu 85. obljetnice autorova rođenja*. (ed) Ernest Fišer. Tonimir. Varaždinske Toplice, p. 341

[14] Hranjec, Stjepan. 1995. *Hrvatska kajkavska dječja književnost*. Zrinski. Čakovec, p. 58.

[15] Težak, Stjepko. 1974. „Zavičajna riječ, poezija i djeca". In: *Zbor malih pjesnika. Dani kajkavske riječi Zlatar 74*, Zlatar. nepaginirano.

[16] Hranjec, *Hrvatska kajkavska dječja književnost*, pp. 68-80.

[17] Fišer, Ernest (ed). 1976. *Antologija hrvatskog dječjeg kajkavskog pjesništva*. *Kaj* 3-5, p. 7.

ssive field of children's Kajkavian poetry,"[18] even sometimes ludistic "in the mode of Kerempuh."[19] Children's poetic creativity, therefore, although a relatively new phenomenon, on one hand is based on children's literature, which moves between the poles of entertainment and instruction, but it also has its own characteristics because it is within the children's world, limited by space and cognition, but with the possibility of fresh insights, and incorporated into postmodernist tendencies.

3. Homeland and cleavage

Nativeness in poetry is manifested "in the sign of linguistic and stylistic diversity and specific subject matter" because the poetic subject always has a "native, national and cultural identity based on language, space, history and culture."[20] In his depictions of children's poetry, Kalinski always begins with the presented homeland, but repeatedly points to the uncreative representation, whereby the works "move along the paths of well-worn prop emblematics and recognizable general clichés"[21] because there is "repetition and variation of the same, worn-out motif-thematic templates and the most banal rhymes."[22] Usual motif circles as listed previously may be detected even from random listed typical words - home (cottage, lantern...), family circle (mommy, grandfather, grandmother...), yard (sand, turkey, rooster...), local landscape (hills, vineyard, road, forest, grove...), flora and fauna (bird, flower, butterfly...), natural phenomena (wind, winter, autumn, rain, sun...), and to these may be added "verse arrangement of ethnographic/ethnological heritage."[23]

The area of nativeness is a "key category"[24] in Croatian literature, and within it the notion of a *native subject*[25] is created, but in the majority of children's poetry presented at the Festivity of Children's Kajkavian Poetry in the analyzed period,

[18] Fišer, Ernest. 1981. Hrvatsko dječje kajkavsko pjesništvo. U: *Dekantacija kajkaviana*. *Revija*. Osijek, pp. 62-63

[19] Kalinski, Ivo. 1972. „Nekoliko naznaka o dječjoj kajkavskoj dijalektalnoj lirici". *Kaj*, 2, p. 24.

[20] Vrcić-Mataija, Sanja i Troha, Jasminka. 2016. „Zavičajnost u hrvatskoj dječjoj književnosti". *Magistra Iadertina*, 11(1), p. 134.

[21] Kalinski, 2004, p. 9

[22] *ibid,* p. 12

[23] *ibid*, p. 22

[24] Brešić, Vinko. 2004. *Slavonska književnost i novi regionalizam.* Osijek. Matica hrvatska, Ogranak Osijek, p. 31.

[25] Sablić Tomić, Helena i Rem, Goran. 2003. *Slavonski tekst hrvatske književnosti*. Zagreb: Matica hrvatska.

the "standard motif repertoire"[26] was used, which indicates the "superficiality of the impression."[27] In this regard, Kalinski repeatedly expresses his suspicion that it is a question of insufficient involvement of teachers or their excessive guidance, because teachers "tend to set thematic frameworks from the general realm of things and phenomena, from the elementary sources of life."[28] He also states that the banality of the content and the banality of the form are connected because the "intensification of the rhythmic side, rhyming, sound and color" causes a "neglect of the content of the song" and children "enter the world of adults using their molds."[29]

However, Kalinski's assessment, although strict, is not negative because he persistently counts on the fact that there is a "personal, reflexive and experiential, therefore also creative world of our elementary school pupils,"[30] and it always finds its way to expression. Kalinski thus observes themes that cause a crack in the idyll of the homeland, as in the case of the theme of war, when "that former, but happy poetic world, moves into the bitterness of life experience"[31] or when it comes to ecology, where children experience "disappointment with the relations people have to the environment."[32]

It is about an obvious split in children's consciousness that Kalinski explained in other places, which criticism has already noticed, that is, about a situation when "boundless emotional loyalty to the homeland is expressed as a kind of sincere idealization,"[33] but there is a collision of fantasy and life experiences, which is evident not only in the new themes but also in the texture of the poems, which deviates from traditional forms. It comes to the point that children's literature is no longer viewed as a "passive reflection of the changing values and conceptions of the child", i.e. images of childhood, but becomes a means by which we "regulate our relationship to language and images as such."[34] In Kalinski's words, "a young sensitized being begins to seriously face the problems of life characteristic

[26] Bošković, Ivan. 2012. „Splitska dječja književnost: nekoliko impresija kao poticaj za razgovor (na marginama knjige *More vedrine* i splitskih dječjih časopisa". In: *1. i 2. okrugli stol: Zavičajnost u knjigama za djecu i mlade.* (ed) Grozdana Ribičić i Vesna Mihanović. Split. Gradska knjižnica Marka Marulića, p. 57.

[27] Kalinski, 2004, p. 20

[28] *ibid*.

[29] Kalinski, 2004, p. 13

[30] *ibid*, p. 12

[31] *ibid*, p. 9

[32] *ibid*, p. 19

[33] *ibid*, p. 17

[34] Rose, Jacqueline. 1984. *The Case of Peter Pan: Or the Impossibility of Children's Fiction*. London. Macmillan, p. 139.

of adults," whereby "descriptiveness is reduced to the minimum."[35] Although he pointed out the clichéd nature of most children's verses, Kalinski observes and welcomes children's "constant effort to come out of the 'taken-over' framing" because he points to the "creative concern over the perceived fissure between the past and the present."[36] In addition to the aforementioned themes of war and pollution, which stem from the gap between the ideals of childhood and the reality of adults, in the poetry of elementary school children Kalinski observes also social themes such as the relationship between wealth and poverty and "sociological stratification between rural and urban,"[37] as well as the theme of love, admittedly "more with the acknowledgment of shame than intimacy,"[38] and then also thematizing "the inexorability of life's transience, its tragedy"[39] and even "the longing for something occult, towards the astral, actually towards the divine."[40]

Kalinski especially praises children's authors who deviate not only from clichéd themes but also from the usual poetic forms, thus noticing a poem that speaks of the "darker side of life", that is, about "scattered grains of experience of adults", which is not in rhyme but addresses the reader "with a stripped-down verse form and the most necessary corresponding lexic of overpowering blackness."[41] About the other poem he expresses himself positively because of the "inversion of the events in the verse", because "at the beginning of the poem already is said what would be expected by the end", i.e. the poem "begins with a stressful statement, and brings it to an end – with conditioned thoughts and lived through sentiments."[42] Kalinski singles out a children's autothematic poem, in which the effort of writing itself is considered, and in it he finds "a child's amazement at the whiteness of paper, when the burden of the unspeakable is translated into letters that are heavier and harsher than a possible message."[43]

Despite the inertia of educational institutions, which Kalinski suspects "narrows the space of lyrical freedom,"[44] it is still possible, he believes, to realize a "children's poetic adventure;"[45] Kalinski believes that "rare, but conscious"[46]

[35] Kalinski, 2004, p. 26
[36] *ibid*, p. 12-13
[37] *ibid*, p. 34
[38] *ibid*, p. 32
[39] *ibid*, p. 33
[40] *ibid*, p. 36
[41] *ibid*, p. 23
[42] *ibid*, p. 21
[43] *ibid*, p. 15
[44] *ibid*, p. 20
[45] *ibid*, p. 21
[46] *ibid*, p. 19

young artists manage to "touch the eternal theme of self-questioning about living and the transience of everything,"[47] that is, they achieve "spontaneous emotional connections of expression and content."[48] In this way, he interprets children's poetic works "as a place of negotiation and intercession, and not just a reflection of values, ideas forged independently of children and vision of childhood",[49] which is why they can be approached "not only as isolated aesthetic products, but also as cultural products that influence the social climate that surrounds them,"[50] which confirms the thesis about "the phenomenon of children's poetics outgrowing in childhood,"[51] and confirms the inherent value of youth creativity, which is that "the world opens before us with problematic alternatives."[52]

4. Conclusion – polemic and affirmation

In nine texts dedicated to the Festivity of Kajkavian Children's Poetry *Dragutin Domjanić* in Sveti Ivan Zelina, written from 1992 to 2003, and published in the book *Anatomija kmice ili Umjetnina teksta – zanos i tjeskoba*, Ivo Kalinski presents the poetologics of Kajkavian poetry of elementary school students. As academic papers predicts, most of the poems thematize the closest environment of children, from family, house and yard, through the landscape, flora and fauna of the homeland, to the opening of themes of work and transience. In this way, nativeness is manifested as the core topos of children's poetry, significant because of the constitution of their identity, and excessively present because of their short and narrow life experience. But while the academic papers do not question children's thematization of the homeland from an aesthetic point of view, Kalinski speaks about the inevitability of the clichédness and the recycling of established poetic forms in a part of children texts.

Furthermore, although other researchers of children's poetry do not see that there could be any steps beyond the horizon of nativeness, either in terms of con-

[47] *ibid*, p. 13

[48] *ibid*, p. 20

[49] Hameršak, p. 35.

[50] Levander, Caroline F. i Carol J. Singley. 2003. "Introduction". In: *American Child: Cultural Studies Reader.* New Brunswick, New Jersey and London. Rutgers University Press, p. 6

[51] Pažur, Božica. 2001. „Dječje kajkavsko pjesništvo u časopisu *Kaj* – književni korpusi i metodološke naznake". *Zbornik radova sa znanstvenog skupa 200 godina kajkavske dječje književnosti. Zagreb, 10. studenoga 1999.* (ed) Alojz Jembrih. Varaždin – Donja Stubica, p. 94.

[52] Kalinski, 1972, p. 24

tent or form, Kalinski challenges the traditional approach here as well. Namely, in a series of examples, he points to the innovation of themes (social, emotional, spiritual) and to original poetic procedures, both in composition and in the lexic that deviates from the traditional props. Kalinski thus argues that in the more successful poems, a fissure is evident both in the poetic subject and in the works of art, which leads the poetic creation of young people in the direction of reflection, and points to a postmodern sensibility. In conclusion, Kalinski gives in his texts a coherent and consistent poetics of Kajkavian children's poetry, which is based on nativeness, but conscious authors manage to establish an emotional connection between expression and content, which creates authentic texts that leave the beaten and uninteresting paths and affirm the authentic children's voice as a poetic and conceptual innovation.

IDILA I RASCJEP – POETOLOŠKI TEKSTOVI IVE KALINSKOGA O DJEČJEM PJESNIŠTVU 1992. - 2003.

Boris Beck, Zagreb

Sažetak

Tema ovog rada je analiza niza od devet tekstova Ive Kalinskog posvećena Smotri dječjega kajkavskoga pjesništva „Dragutin Domjanić" koja se održava u Svetom Ivanu Zelini, a članci su pisani susljedno iz godine u godinu od 1992. do 2003. te objavljeni u knjizi „Anatomija kmice ili Umjetnina teksta – zanos i tjeskoba" (2004). Riječ je o poetološkim zapisima u kojima Kalinski iznosi razna zapažanja o dječjim pjesničkim tekstovima iz kojih će se izlučiti njegova polazišta kako bi se dobio uvid u njegovu deskripciju i preskripciju poezije osnovnoškolaca. Kao što znanstvena literatura i predviđa, većina pjesama tematizira najužu okolinu djece, od obitelji, kuće i dvorišta, preko krajolika, flore i faune zavičaja, do otvaranja tema rada i prolaznosti. Na taj se način zavičajnost očituje kao sržni topos dječje poezije, značajna zbog konstituiranja njihova identiteta, a pretjerano prisutna zbog njihova kratkog i suženog životnog iskustva. No dok znanstvena literatura dječje tematiziranje zavičaja ne propituje s estetskih stajališta, Kalinski progovara o tome te takve radove ocjenjuje. Iako drugi istraživači dječje poezije ne vide da bi izvan obzora zavičajnosti, bilo u sadržajnom, bilo u formalnom pogledu, moglo biti nekih iskoraka, Kalinski i tu izaziva uvriježeni pristup. Naime, na nizu primjera ukazuje na inovativnost tema (socijalnih, emocionalnih, duhovnih) te na originalne pjesničke postupke, kako u kompoziciji, tako i u leksiku koji odstupa od tradicionalnog rekvizitarija. Kalinski tako argumentira da se u uspjelijim pjesmama očituje raskol i u pjesničkom subjektu i u umjetninama, koji odvodi

pjesničko stvaralaštvo mladih u smjeru misaonosti, a ukazuje na postmoderni senzibilitet. Zaključno, Kalinski daje u svojim tekstovima koherentnu i dosljednu poetiku kajkavskog dječjeg pjesništva koje je utemeljeno u zavičajnosti, ali se kod osviještenih autora uspijeva uspostaviti emocionalna veza između izraza i sadržaja, čime nastaju autentični tekstovi koji silaze s utabanih i nezanimljivih putova te afirmiraju autentični dječji glas kao pjesnički i idejni novum.

Ključne riječi: zavičajnost; kajkavski; djeca; poezija, postmodernizam

Prijevod na engleski: autor

K A J – časopis za književnost, umjetnost, kulturu, i njegov nakladnik KAJKAVSKO SPRAVIŠČE, društvo za širenje i unapređivanje znanosti i umjetnosti, Zagreb – u sklopu programa JEZIČNICA KAJKAVIANA – raspisuju:

A) 19. NATJEČAJ ZA KAJKAVSKE KNJIŽEVNE RADOVE UČENIKA SREDNJIH ŠKOLA REPUBLIKE HRVATSKE

B) 12. NATJEČAJ ZA ČAKAVSKE KNJIŽEVNE RADOVE UČENIKA SREDNJIH ŠKOLA REPUBLIKE HRVATSKE

Natjecati se mogu učenici svih srednjih škola Republike Hrvatske svaki s najviše pet (5) poetskih i pet (5) proznih literarnih radova (opseg kajkavske/čakavske proze - do 3 kartice).
Radove - s naznakom imena i prezimena učenika, imena i prezimena voditelja ili profesora, mentora, te naziva škole - valja poslati na adresu: Kajkavsko spravišče / Uredništvo časopisa Kaj (10000 Zagreb, Ilica 34, dvor.), ili na e-mailove: kajkavsko.spravisce@zg.t-com.hr ; bozica.kaj@gmail.com; do 7. srpnja 2023.
Naznačiti valja i tip zavičajnog idioma /mjesnoga govora kojim je rad pisan. Najuspjelija ostvarenja, prema ocjeni prosudbenog povjerenstva, nagrađuju se objavom u časopisu KAJ.

***

Cilj je natječaja i Jezičnice kajkaviane (Kajogleda i radionice za mlade) podržati kontinuitet književne kreativnosti mladih na kajkavštini / čakavštini i nakon osnovnoškolske dobi, kao i razvijanje kulture pisane i govorene riječi.

Izvorni znanstveni rad
UDK 821.163.42'282-5 : 7.034 I.Mulih (497.5)
Primljeno 2021-09-03
Prihvaćeno za tisak 2021-10-15

PRODEŠTVA IVANA MULIHA – PROPOVIJEDI SKROMNOG *ORNATUSA*

Franjo Pajur, Zagreb / Eisenstadt (Austrija)

Sažetak

Prodeštva patra Ivana Muliha, črnomeljskog Hrvata, isusovačkog redovnika i nakon ukinuća reda „slavne zagrebačke biškupije mašnika i zasad mišionara apoštolskog", izdana su koncem 18. stoljeća u dva dijela. U navedenim propovijedima Ivan Mulih većinom izostavlja najtipičnije barokne figure poput raznovrsnih gomilanja, kako nekontrastnih, tako i kontrastnih (antitetičnih) i alegorije te se iz ove činjenice može zaključiti, da su barokni stilski postupci uistinu samo „oaze esteticizma" u njegovu djelu odnosno da je barok u njemu doista samo „rubna pojava". Isto tako, Mulihove pelde su atipični exempli, jer ne odgovaraju Quintilijanovoj odredbi: „res gestae aut ut gestae utilis ad persuadendum id quod intenderis commemoratio", tj. sadrže vanjski izvor sadržaja (Biblija), utilitarnu funkciju (pouka, koncizno izražena u biblijskoj sentenciji) ali ne i literarnu formu (commemoratio, minimalna narativna forma ili Jollesov „jednostavni oblik"), te na taj način odudaraju od tipičnih baroknih exempla. Naime, upravo je književna kvaliteta barokne propovijedi odnosno njen barokni stil proizlazio velikim dijelom iz obilja i koloritne raskoši njenih exempla. Prodeštva patra Muliha, međutim, reduciraju ovo obilje i koloritnu raskoš na prepričavanje primjera iz Sv. pisma (češće) i zbirki primjera (rjeđe), koji s retoričkog stajališta odgovaraju onom applicatio (prispodoba), no s književnoumjetničkog aspekta nezanimljivi su. Zlatno doba kajkavske barokne propovjedne književnosti započeto u drugoj polovici 17. stoljeća djelima isusovca Jurja Habdelića („Zerczalo Marianzko", 1662. i „Pervi otcza nassega Adama greh", 1674.) svoju je kulminaciju doseglo u prvoj polovici 18. stoljeća „Hranom duhovnom", opsežnim petosveščanim djelom kapucina Štefana Zagrepca (građanskim imenom Matija Marković) i Ivan se Mulih javlja tek kao blijedi odjek tih „zlatnih baroknih vremena", prije svega zbog odsuća bogata baroknog ornatusa u njegovim propovijedima. Ono što ga na neki način eskulpira dvije su objektivne okolnosti: ukinuće isusovačkog reda (1773.), kao glavnog nositelja crkvenog baroka te neizvjestan osobni status tog bivšeg isusovca.

Ključne riječi: Mulih; barokna propovjedna književnost

Pater Joannes B. Mulich (1736.-1798.), „Croata Csernomelensis"[1], „absolutus theologus", i „capellanus", redovnik S. I. i na koncu (nakon ukinuća reda, godine 1773.) „slavne zagrebačke biškupije mašnik i zasad mišionar apoštolski"[2], izdao je na zalazu *galantnog*[3] 18. stoljeća svoja *Prodeštva* u dva dijela: *Prodestva kratka i gotova za vse protuletne dobe nedelje od perve korizmene do trojachke* (Zagreb, 1782) i *Prodestva kratka i gotova za vse letne dobe nedelje od perve po trojakih do angelszke II* (Zagreb 1784)[4]. Djela su tiskana unatoč preprekama kao što su *„vnogi posli i slovo-tiskavca (Ivana Thomassa pl. od Trattnerov) vnoge neprilike"* i namijenjena onome kojeg autor naziva *„dobrovoljen čtavec i pravičen istine ljubitelj"* a koji ih *„odhitil ne bude, znajuči da poslušajuči muder, mudreši bude"*.

Zlatno doba kajkavske barokne propovjedne književnosti započeto u drugoj polovici XVII. stoljeća djelima isusovca Jurja Habdelića (*„Zerczalo Marianzko"*, 1662. i *„Pervi otcza nassega Adama greh"*, 1674.) svoju je kulminaciju doseglo u prvoj polovici XVIII. stoljeća *„Hranom duhovnom"*, opsežnim petosveščanim djelom kapucina Štefana Zagrepca (građanskim imenom Matije Markovića) i Ivan se Mulih javlja tek kao blijedi odjek tih „zlatnih baroknih vremena". Zasigurno ne zato što bi pretpostavljao *„da su njegovi slušaoci i čitaoci jako naivni i prostodušni"* ili zato što bi bio *„strogi moralista, zamračena, pesimistična pogleda"*, kako drži Georgijević[5], nego prije svega zbog odsuća tipičnog baroknog *procédéa*, posebice bogata baroknog *ornatusa* u njegovim dvosveščanim *Prodeštvima*.

Još je u antičkim retoričkim teorijama „ukrašenost" bila *conditio sine qua non* svakog jezika, koji je pretendirao biti umjetnički *(„Govornika, međutim, preporučuju vješto i umjetnički upotrijebljeni stilski ukrasi i, dok on u svemu drugom priželjkuje samo kritiku stručnjaka, ovdje traži naklonost naroda i bori se za nju ne*

[1] Usp. Predragović, Josip: *Hrvatski novaci u Trenčinu,* Vrela i prinosi 5, Sarajevo 1935., str. 161. Da je Mulih upisan kao Hrvat, samo zato što je Črnomelj pripadao zagrebačkoj biskupiji, kako tvrde Dukat (Dukat, Vladoje: *Sladki naš kaj,* Zagreb 1944., str. 193: *„U imeniku novaka objelodanjenom u pomenutom članku zapisan je kao 'Croata Csernomelensis' valjada s razloga što je Černomelj nekad pripadao zagrebačkoj biskupiji"*) i Georgijević (Georgijević, Krešimir: *Hrvatska književnost od 16. do 18. stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni,* Zagreb, 1969., str. 278: *„U to vrijeme Černomelj je potpadao pod zagrebačku biskupiju, pa je i Mulih, Slovenac, upisan u suvremenim zapisima kao 'Croata Csernomelensis'»*), najzornije demantira citat iz Predgovora njegovih *Prodeštava I*: *„...ar sudil jesem, da bolje bude, ako m i H o r v a t i* (spac. F. P.) ...".

[2] Mulih, Ivan: *Prodeštva kratka i gotova ... od perve korizmene do trojačke,* Zagreb, 1782., naslovnica.

[3] Usp. Matasović, Josip: *Iz galantnog stoljeća,* Zagreb, 1921.

[4] U Georgijevićevoj knjizi (Georgijević, *Hrvatska…,* s. 278) zapisane su godine izdanja 1792. i 1794. Inače se samo u Kukuljevićevoj *Bibliografiji* razlikuju godine tiskanja od uobičajenih 1782. i 1784. – Kukuljević naime navodi godine 1782. i 1794.

[5] Georgijević, *Hrvatska,* s. 278.

samo snažnim nego i b l i s t a v i m [spac. F.P.] *oružjem")*[6], te se stoga razvilo cijelo jedno učenje o ukrasu *(ornatus),* koje je pripadalo planu izraza (λέξις, *elutio*) i sadržavalo tri komponente: 1) *perspicuitas dicendi*, tj. opću razumljivost, koja je trebala proizaći iz izbora i poretka riječi u govoru 2) *ornatus*, tj. ukrašenost govora i 3) *aptum dicendi genus*, tj. temi primjeren stil. Tomu sljedimice, odnosio se nauk o *ornatusu* kako na formu, tako i na sadržaj izraza, te su se razlikovale *figure riječi (figurae verborum)* i *figure misli (figurae mentis vel sensus vel sententiarum)*[7]. Ovo učenje o tropima i figurama koje je, metaforički rečeno, *„posuđivalo kosturu govora meso i krv, dajući mu životni izgled"*[8], predležalo je jezično-stilskoj obradi baroknih propovijedi.

Ivan Mulih, međutim, većinom izostavlja najtipičnije barokne figure poput raznovrsnih gomilanja, kako nekontrastnih, tako i kontrastnih (antitetičnih) i alegorije, i čini se, kako se iz ove činjenice može zaključiti, da su barokni stilski postupci uistinu samo *„oaze esteticizma"* u njegovu djelu odnosno da je barok u njemu doista samo *„rubna pojava"*[9] i stoga je dvojbena Dukatova tvrdnja o njegovim *„ k i ć e n i m b a r o k n i m s l o g o m* (spac. F. P.) *napisanim 'Prodeštavima"*[10]. Ako su, naime, za barokni *ornatus* najtipičnija: 1) gomilanja, kako *cumulatio*, tako i *amplificatio* 2) alegoričnost, s uključivom simboličnošću, 3) antitetičnost, kako horizontalna, tako i vertikalna, te amblematičnost – onda je Mulihovo djelo jamačno najmanje barokno. Tek prigodice, što će reći rijetko, Mulih figurama kontrastnog ili nekontrastnog gomilanja daje naslutiti barokni *ornatus*.

Tako primjerice u ulomku iz *Prodeštva od zveršenja naložene pokore* u kojem kontrastira „ovaj" i „drugi" svijet.

Ni li laglje denes se prati i kupati vu vodi, nego zutra vu ognju? Ni li laglje denes z jednem novcom duga splatiti, neg zutra jezero rajnčki brojiti? Ni li laglje denes po

[6] Kvintilijan, Marko Fabije: *Obrazovanje govornika* (prij. Petar Pejčinović), Sarajevo 1984[2]., str. 231 odnosno *„Cultu vero atque ornatu se quoque commendat ipse qui dicit, et in ceteris iudicium doctorum, in hoc vero etiam popularem laudem petit, nec fortibus modo sed etiam f u l g e n t i b u s* (spac. F. P:) *armis proeliatur"* – Quintiliani, *Institutio oratoria* VIII, 3.

[7] Quintiliani, *Inst. or*. IX, 1, 17.

[8] *„… die dem Knochengerüst der Rede Fleisch und Blut verliehen und ihr ein lebendiges Ansehen geben"* - Dyck, Joachim: *Ticht-Kunst Deutsche Barockpoetik und retorische Tradition,* Bad Homburg vor der Höhe-Berlin-Zürich, 1966, s. 77; Dyck ovdje parafrazira metaforičnu odredbu *ornatusa* iz djela: Granatensis, Ludovicus: *Ecclesiastica Rhetorica*, lib. VI, cap. XI, p. 520.

[9] Kravar, Zoran: *Nakon godine MDC,* Dubrovnik, 1993., s. 59.

[10] Dukat, Vladoje: *Sladki naš kaj* Zagreb 1944., s. 193; ovo ponavlja i Vanino (Vanino, Miroslav: *Isusovci i hrvatski narod III* Zagreb, 2005., s. 479-482).

mostu vu nebesko kraljestvo putuvati, nego zutra po morju razcvertoga olova i smole plavati?[11]

Ili, paralelno kontrastno gomilanje veselja blaženih, s jedne strane, a muka prokletih duša na Sudnjem danu, s druge strane:

Vi pako pobožne i pravične duše veselite se i radujte, ar vi vu vremenu občinskoga tela gore vstajanja vesele budete pristupile k telu vašemu govoreče: furge amica mea et veni; vstani prijatelica moja, vstani drago telo moje iz smerdlivoga ovoga groba ter hodi z menom da primeš koronu blaženstva vekivečnoga koje ti je pripravljeno od početka sveta. Vstani ter hodi z menom, da primeš stran plače i veselja vekivečnoga, kak god imaš stran zasluženja, ar ti drago telo z tvojem traplenjem, z tvojum pokornum, z tvojum molitvum, z tvojem postom, i z ostalem pobožnem kerščanskem živlenjem meni pomoglo jesi dojti vu veselje blaženstva vekivečnoga. ...

Kak razlučeno i strašno zestajanje bude duše proklete z svojem telom, gdo od straha premisliti bude mogel? Nut! Dojde duša prokleta k telu svojemu, od ognja peklenskoga bolje od vsakoga razbelenoga železa ražarjena, ter reče: „Ti jesi ono prokleto telo koje ja tak slepo ljubila jesem, da zarad tebe Boga jedinoga, cilja mojega, pogubila jesem? Proklete zaljubljene oči i malana lica koje vnoge grešno oslepila jeste, proklet masten i razvuzdan jezik koj vnoge na greh genul i nagovoril jesi! Proklete ruke koje srametno posegale i krivično blago spravljale jeste! Proklete noge koje vu grešne prilike i med grešne pajdaše me jeste nosile". Prokleta vuha koja bližnjega ogovore i sramotne nečiste popeke od vsakoga meda slajše poslušala jeste. Proklete hiže i gospodari, koji muške tance držeč, mene i vnogem drugem dali jesun priliku greha i prokletstva vekivečnoga.[12]

Ili, iz ulomka u kojem nalazimo graduirano nekontrastno gomilanje *(amplificatio)* o pripravama za pojedine poslove (orač – pisar – provizor):

„Da nijeden posel ne valja prez priprave, toga vi svedoki jeste kk-moji! Ar ni li istina, da dober težak gospodar, pervo neg ide na polje orati, pluga svojega ogleda, da mu kaj ne fali? I tak drugi mešter orudelje svoje? Ni li istina da pisar pervo nego počne lista kojemu velikomu Gdinu pisati, popravi si pero, i pripravi dobroga papira da vu pismu ne pofali. Ni li istina da provizor, kašnar kada k računu se pripravlja vsa pisma, i cedule marlivo pregledava, i računa, ter si zapisuje, da vu čemu ne zaostane?

koje završava poukom o usporedbi rečenog s pripravom za ispovijed tzv. gomilanje s konkluzijskom shemom:

Ovak jednakem načinom, kada mi Bogu računa davati i k spovede se pripravljamo, potrebna nam je dobra priprava, da pred Bogom vu čemu ne zaostanemo, ali kojega

[11] Mulih, Ivan: *Prodeštva* I, s. 77-78.

[12] Mulih, Ivan: *Prodeštva* I, s. 142-144.

smertnoga greha po lenosti ne ostavimo [13].

Ili, isto tako nekontrastno gomilanje *(cumulatio)* o odnosu „svjetovnih" i „vjerničkih" obveza:

Ako svetcke posle obnašajuč z kervavim potom potili se budemo; ako vse Turke i druge neprijatelje obladamo i na nikaj spravimo; ako sva trštva povekšamo, penezne komore samemi zlatemi dukati napunimo; ako vse škrinje i hambare žitkom nasipljemo...

koje Mulih završava poukom u formi antitetičke konkluzijske sheme:

... i ne znam kaj za svetcku občinu včinimo, ter ako Boga stvoritelja se ne bojimo, njegove zapovedi ne obderžavamo, njemu ne služimo, nit kaj vrednoga dike nebeske, nit cilju našemu, na kojega stvorjeni jesmo, zadosta včinimo.[14]

Ili, paralelno nekontrastno gomilanje po načelu *similitido* u *peldi* o *zvero-lovcu*:

Nut zvero-lovcu ni dosta da zver najde, da ga vu mrežu natira, nego se tersi da ga vubije, ter ne samo jedno, nego vse koje god vu mreži ima. Ovak jednakem načinom mi, kada na spoved idemo, ne moramo biti s tem zadovoljni, da zverinu odurnih grehov naših znašli, na broj i pamet spravili i nje pred spovednikom valuvali jesmo, nego moramo se skerbeti ne samo jednoga, nego vse, s kojemi god dobroga Boga zbantuvali jesmo, z vudarcem dobroga požaluvanja vumoriti.[15]

Ili, rabeći isto stilsko sredstvo u usporedbi bolesti i grijeha:

Da bi vračitelj betežniku rekel da vse prez velikoga i očevistoga čuda Božanskoga nikak zvračiti ne more, ne bili takov betežnik Gdinu Bogu verno se preporučal? Njegovu Božansku vsa mogučnost na pomoč nazival? Bi stanovito. Anda i mi znajuči da duša naša z smrtnem grehom ranjena i betežna prez osebujne Božje pomoči ne more se vredno požaluvati i tak zvračiti da bi bila zdrava i čista pred licem Božjem postala, moramo se z pomočjum Božjom za dobroi pravo požaluvanje skerbeti, ar prez toga ves naš posel je prez hasne.[16]

Ili, također nekontrastno gomilanje raznih sudjelovatelja u javnom životu i njihovih grjehova, a kao pouka koja je proizašla iz *pelde* o dječaku koji je zgriješio:

Ovo <u>naj si dobro zapamete</u> krivični tutori, tergovci, kerčmari i mesari koji ali krivičnu vagu i meru derže, ali vu vino vodu mešaju.

<u>Naj si zapamete</u> oni meštri koji kaj staroga i pokvarenoga pod dobru stvar prodali, ali kaj tuđega zaderžali jesu.

<u>Naj zapamete</u> tklaci i mlinari koji zverhu navadne merice od vsakoga saklja stran za se obračaju.

[13] Mulih, Ivan: *Prodeštva* I, str. 4.
[14] Mulih, Ivan: *Prodeštva* II, str. 9.
[15] Mulih, Ivan: *Prodeštva* I, str. 31.
[16] Mulih, Ivan: *Prodeštva* I, str. 34.

Naj zapamete krivični sudci, prokuratori i oni krivični svedoki koji k krivomu sudu pripomogli i bližnjega na kvar spravili jesu.

Naj zapamete oni koji na vse strane se zadužuju več nego platiti moreju govoreči: plemenite i purgarske kervi jesem, moram poleg poglavitoga stališa živeti i kajti ja tuliko ne zmorem, naj mi drugi posuđuju, vre platim kada vumrem.[17]

Ili, kada umjesto opsežnih baroknih gomilanja rabi kratka nekontrastna nabrajanja nanizana po raznim načelima (poliptotonskim itd.): *„Ne hodi on z vami po gorah i lozah, po polju i vinogradih, po hižah i kerčmah",* odnosno *„Gdin Bog je Gospon Gospode, Kralj Kraljev, Poglavar poglavarov",* odnosno *„Stal bude onde brat z bratom, otec z sinom, mati z čerjum, žena z mužom, kralj s podložnikom, gospon z slugum, redovnik z redovnikom, spovednik z pokornikom*".

Ili, usporedbom božjeg djela stvaranja svijeta sa složenim ururarskim djelom, čime podjedno rabi i tipični barokni simbol – sat.

Kada stvoril je Gdin Bog vse stvari zarad človeka, stvoril je nje zaradi sebe, kajti diku i poštenje svoje za konec i namerek je imal; ne drugač nego kakti god vurodelavec (to jest vurmohar) zevsem delom svojem simo jedino meri, da tak mudro na kolcah zubeke zreže i nje med sobom naravna i složi, da kad vurni kotač isteče, počne vura biti i povedati kuliko je vur. Ovak jednakem načinom kada Gdin Bog Nebo i Zemlju i ostale stvari koje med Nebom i Zemljom jesu, kakti jednu vuru tak čudovitum različenostjum, mudrostjum i vsemogućnostjum stvoril i naredil,je ciljal da je jezik človečanski kada videl i spazil bude da vsa ova zarad njega jesu stvorjena, počne zvoniti i njega kakti stvoritelja hvaliti, poštuvati i diku njegovu vsemu svetu nazvečati.[18]

Metafore, baš kao i njegovi barokni prethodnici, koristi vrlo rijetko, tako npr. samo *„Mi pako červi, prah i blato zemlje"* – za ljude.

Izraz Mulihovih *Prodeštava* je štedljiv i oprezan, bez pretjerane, tipične barokne kićenosti, kako se barokna umjetnost u svojim počecima (što će reći od pojave djela *„Cicerone"* Jacoba Burckhardta iz godine 1855.[19]) označavala, naime, pejorativnim atributima kao što su: „prekomjerno kićen" *(schwulst)*, „bombastičan" *(bombast)*, „bizaran" *(bizzar)* i „ekstravagantan" *(extravagant)*.

Mulihova je uobičajena kompozicijska shema *prodeštva*:

ZAVJETEK – IZREKA – RAZDELENJE – STRAN PERVA – STRAN DRUGA – (STRAN TRETJA) – DOKONČANJE (GOVORENJA).

[17] Mulih, Ivan: *Prodeštva* I, str. 110-111.

[18] Mulih, Ivan: *Prodeštva* II, str. 7-8.

[19] Burckhardt, Jacob: *Cicerone. Eine Einleitung zum Genuß der Kunstwerke Italiens* (Wien 1855), Leipzig, [9]1938.

Rečeno će najbolje ilustrirati kratka raščlamba jednog od njegovih *prodeštava*, kao što je npr. *Prodeštvo od zle pelde*[20]:

E x o r d i u m (προοίμιον) počinje, kao što je u naslovnoj perikopi, *initiumu (Exiens de finibus Tyri, venit per Sidonem ad mare Galilaeae inter medios fines Decapoleos. Iziduči Jezuš iz kotarov Tiruša, došel je po Sidonu k morju Galilaenakomu vu sredinu kotarov Dekapolisa* – Mar. 7, 31), i najavljeno, primjerom iz evanđelja sv. Marka o Kristovu ozdravljenju opsjednute kćeri neke poganke (rodom Sirofeničanke) u tirskom kraju te Teofilovim tumačenjem kako se Krist nikad nije dugo zadržavao u poganskom tirskom kraju, jer nije želio dati Židovima povoda da ga optuže za sablazan miješanja s tirskim poganima: „ne daret occasionem Judeais didaeis quod praevaricaretur legem, gentibus se miscens, *da bi nespačil židove i nim nedal priliku govoriti od sebe, da naredbe i zapovedi zakona za nikaj ne derži i prestupljuje, mešajuči se z Tirianci poganini*". U direktnom obraćanju čitatelju/slušatelju *(Dragi k.k. moji!)* navode se riječi sv. Augustina da „*vsaki čin Kristuša je naš navuk i opominanje*" a onda je, slijedom toga, i navedeno nama, ljudima upućeno kao primjer, da „*bližnega našega nit vu govorenju, nit vu deržanju, nit vu življenju ne spačimo*". Potom slijedi izreka: „*I zato kakti god od spačke sinov Helia redovnika staroga zakona, rekel je Duh sveti: da* erat peccatum puerorum grande nimis coram Dňi[21]. *Bil je greh dečakov zevsema velik pred Gosponom, ar stegavali jesu ljudi od aldova Gosponovoga. Ovak jednakem načinom od vsake naše spačke reči se more da je* grande peccatum, peccatum grande nimis Coram Dňo, *velik i zevsema oduren greh pred Gdinom Bogom*". Na koncu je razdjeljenje knjige: „*Je velik pervič ar največ škodi občini kerščanskoj. Je velik drugoč ar najteže se oprašča. Je velik tretič ar najstrašneše se kaštiguje. Ovo doklam ja vu trih stranah pokažem, prosim pažlivo i dobrovoljno poslušanje*". O tri značajke *exordiuma,* koje bi slušateljstvo imale učiniti: *attentum* (pozornim), *benevolum* (dobrohotnim) i *docilem* (sklonim pouci), jedva da bi ovdje moglo biti riječi. Tek bi ukazivanje u zadnjoj rečenici („*Ovo doklam ja vu trih stranah pokažem, prosim pažlivo i dobrovoljno poslušanje*") moglo, eventualno, publiku učiniti pozornom a što se u teoriji inače naziva neumjetničko sredstvo nagovora publike. Sa strukturalnog aspekta, perikopa („Exiens de finibus Tyri, venit per Sidonem ad mare Galilaeae inter medios fines Decapoleos. *Iziduči Jezuš iz kotarov Tiruša, došel je po Sidonu k morju Galilaenakomu vu sredinu kotarov Dekapolisa*"[22]) logički je povezana s

[20] Mulih, Ivan: *Prodeštva* II, str. 267-301.

[21] „Erat ergo peccatum puerorum grande nimis coram Domino, quia detrahebant sacrificio Domini" odnosno *[17] Grijeh je mladića bio vrlo velik pred Jahvom, jer su ljudi prezirali žrtvu koja se prinosila Jahvi.* – I. Sam. c. 2. v. 17.

[22] *Na povratku iz tirskog kraja dođe preko Sidona ka galilejskom moru, usred područja Dekapolisa.* - Mar. 7, 31.

temom propovijedi, jer proizlazi iz njena tumačenja *(ne sablažnjavati)* a kratkim obrisom teme propovijedi koja će biti obrađivana u onom *narratio*, publika je uvedena u glavni dio propovijedi, a što je i smisao *exordiuma*.

Glavni dio počinje onim n a r r a t i o (πρόθεσις) u prvom odjelu *strani perve* pojašnjavanjem teme *prodeštva*: što je *zla pelda*? Odgovara se odredbom sv. Tome Akvinskog, da je *zla pelda*: *„reč ali delo menje dobro, koje daje drugomu priliku duhovnoga porušenja"*, zatim navodi primjere iz Sv. pisma: grijeh Elijevih sinova[23] i grijeh kralja Davida[24] te primjere iz svakodnevnog života (grijeh *cifranja* žena i muškaraca), a potom se zaključuje da *„spačliva reč ali spačlivo delo je takov čemer, da kuliko je vu spačlivcu išče priliku, svojum zlum peldum vumoriti dušu bližnega, i z vragom posluje, da nju spravi vu jamu pekla"*. Na koncu se *spačlivce* uspoređuje s luciferskim pticolovcima koji *„zasede čineči kakti pticolovci i zanke postavljajuči, da love, ne ptice, nego ljudi i duše nihove"*. U navedenom *narratio* jedva se može govoriti o ikakvom *ornatusu*, a ponajmanje o onom figurativnom i slikovitom: usporedba *spačlivaca* s pticolovcima, naime, vrhunac je Mulihove književnoumjetničke kreativnosti. *Narratio* je u propovijedi ispunio tri naglavnije svoje retoričke zadaće *(virtutes narrationis): narratio brevis* (kratkoća), *narratio verisimilis* (vjerodostojnost) i *narratio aperta/dilucida/lucida* (jasnoća). Mulih je kratko naveo vjerodostojnu misao autoriteta (sv. Toma) a potom to potkrijepio navodom biblijskih i životnih *exempla (peldama)* i tako na, istina ne osobito slikovit način, dodatno pojasnio pojam *zle pelde*. Time je, nakon *exordiuma*, pripremljen treći dio tj. *argumentatio*.

A r g u m e n t a t i o (πίστις) kao središnji i odlučni dio govora pripremljen *exordiumom* i *narratio*, počinje u Mulihovoj propovijedi onim p r o b a t i o (κατασκευή), čiju jezgru čine dokazi *(probationes)*. U prilog temeljnoj tezi *(„Lucifer* homicida fuit ab initio[25]*, bil je ljudomorec od pervoga početka greha svojega")* Mulih, po klasičnoj retoričkoj podjeli, navodi prvo *inartificiale probationum* a koji se dokazi izvode igrom pitanja i odgovora (*o/pitajte - ter vam odgovoriti hoče*) tj. gomilanjem ili nizanjem:

„Ovo ako meni ne verujete,

[23] I. Sam. c. 2. v. 12-18.

[24] II. Sam. c. 11.

[25] „Vos ex patre Diabolo estis et desideria patris vestri vultis facere. Ille homicida erat ab initio et in veritate non stabat, quia non est veritas in eo. Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax est et pater eius" odnosno *„Vama je otac đavao i hoće vam se vršiti prohtjeve oca svoga. On bijaše čovjekoubojica od početka i ne stajaše u istini jer nema istine u njemu: kad govori laž, od svojega govori jer je lažac i otac laži"* – Iv. c. 8 v. 44.

- *opitajte oružnika Kralja Šaula,* zakaj irruit super gladium suum et mortuus est[26]/? *Zakaj hitil i prebol se je na meč svoj?*

Ter vam odgovoriti hoče, da zato, kajti ovo činiti videl je Šaula Gospona i kralja svojega na gore Gelboe.

- *Pitajte kralja Davida, zakaj Izraelci* servierunt sculptilibus? *Bolvanom se klanjali jesu? Zakaj immolaverunt* filios suos et filias suas daemoniis? *Alduvali jesu sine i kčere svoje vragom?*

Ter vam odgovoriti hoče, da zato kajti commixti sunt inter gentes et didicerunt opera eorum ... factum est illis in scandalum [27]*, mešali se i pajdašili jesu z poganinskemi Egiptonskemi narodi, ter navučili se jesu bolvanstva nihovoga i ž nim tak spačili, da prelevali i alduvali jesu kerv sinov i kčerih svojeh bolvanom Kanaejskim*[28].

- *Pitajte sv. Januša Evangelistu, zakaj* dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem [29]*, sadašneg vremena kerščeniki bolje ljube i več preštimavaju vsake krivoverske bludnosti tmicu, nego sv. Evangelijuma svetlost?*

Ter vam reči hoče commixti sunt inter gentes, *kajti primešali se jesu Makijavelcem, Wolterijancem, Russojancem i ostalim onim Bogo-Nevercem, koji vsaku beštinsku nasladnost i odurnost, kakti nebesku svetlost preštimavaju".*

– *Pitajte drobnu decu zakaj tak ne rada Boga mole, pijančuju i za tak malo pobožnost i duhovne stvari derže?*

Ter vam odgovoriti hočeju: kajti tak živeti stareše naše vidimo.

– *Pitajte podložnike i priproste ladanske ljudi, koj je zrok, da tak odurno proklinaju, krivo bogmaju, prisegaju i suproti Bogu i svetcom blazne?*

Ter vam odgovoriti hočeju: kajti tak Boga moliti naše poglavare čujemo.

---

[26] *„Kad je štitonoša vidio da je Šaul umro, baci se i on na svoj mač i umrije s njim"* – Ljet. I. 10, 5.

[27] *„[35] S poganima miješahu se, naučiše djela njina. [36] Štovahu likove njihove, koji im postaše zamka. [37] Žrtvovahu sinove svoje i svoje kćeri zlodusima."* Ps. 106 odnosno „[35] Et commixti sunt inter gentes et didicerunt opera eorum. [36] Et servierunt sculptilibus eorum, et factum est illis in scandalum. [37] Et immolaverunt filios suos et filias suas daemoniis" – Ps. *Alleluia* 106 (105), 35, 36, 37.

[28] *„[38] Prolijevahu krv nevinu, krv sinova i kćeri svojih, koje žrtvovahu likovima kanaanskim. Zemlja bješe krvlju okaljana"* – Ps. 106, 38 odnosno „[38] Et effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum et filiarum suarum, quas sacrificaverunt sculptilibus Chanaan. Et infecta est terra in sanguinibus" – Ps. 106 (105), 38.

[29] *„[19] A ovo je taj sud: Svjetlost je došla na svijet, ali ljudi su više ljubili tamu nego svjetlost, jer djela im bijahu zla"* – Iv. 3, 19 odnosno *„19 Hoc est autem iudicium: Lux venit in mundum, et dilexerunt homines magis tenebras quam lucem; erant enim eorum mala opera"* – Joan. 3, 19.

– *Pitajte sadašne navlastito ženske glave, koj je zrok tulikoga lic malanja, lasih ruganja, oprave preminanja i golih persih prodavanja, da sveti za ženske cifre vre zadosta blaga ne zmore?*

Ter vam odgovoriti hočeju: došla je neka Francuzica, koja z malanemi licmi, z golemi persi i z ostalum spačlivum nošnum svojum vsega varoša, dapače celoga Orsaga tak je zatepla, da ni skoro purgarske žene, dapače ni priproste, koja ove prekoredne, spačlive nošne prijela se ne bi, ne misleča da poleg navuka sv. Ciprijana, nijedne skoro žene ni preštimaneši i cifrasteši kinč tela, kak one koja sramežlivost i poštenje svoje za malo derži".

Iz teze se izvodi i zaključak, jer kao i Lucifer tako i „*vsaki spačliv človek* homicida est ab initio, *je ljudomorec, dapače dušomorec od početka spačlivoga življenja svojega. Ar kakti god Lucifer spačkum svojum, vumoril i vu pekel je odvlekel tretju stran angelov, ovak spačlivec z peldum grešnoga i razvuzdanoga življenja svojega vumarja i vleče na smert vekivečnu dušu bližnega svojega*". Mulih se poziva i na pretke, jer „*od one kerščanske čednosti i pobožnosti i od one neoskrunjene svete rimsko-katoličanske vere, koju nam stari Horvati naši, verni Bogu, i zato verni kralju, tuliko puti z kervjum podpisanu vu pismu zajdne volje svoje jesu ostavili, odvlekla nas je zla pelda, razgovor i navuk onih lažlivih prorokov, nekerščenikov, koji pri maši retko, pri prodeštvu, ali pri spovedi nigdar se ne vide. Koji vse, kaj je cirkveno, duhovno ali Božje osmehavaju i za nikaj ne derže. Koji* universas domos subvertunt docentes, quae non oportet, turpis lucri gratia[30]*, koji cele varoše i občine vu veri burkaju, vučeči ona, koja pravoj veri Kristuša suprotivna jesu, da merskoga dobička dobiti, kratke telovne nasladnosti i razvuzdanoga življenja vžiti si mogu*".

A da je zla pelda veliko zlo dokazuje se ponovo figurom gomilanja *(cumulatio):*

„*I zato kriči Kristuš Odkupitelj:* Vae mundo, vae mundo ab scandalis*!*[31]*, jaj svetu, jaj svetu od spačkih,*

- *ne veli: jaj tebi Palestina, jaj tebi Zagreb, ali jaj tebi Horvacki Orsag,*
- *nego veli:* Vae mundo! *Jaj vsemu širokomu svetu od spačkih,*
- *ar spačka ne škodi samo jednomu človeku, varošu ali orsagu, nego vse narode i vsega širokoga sveta čemeri meša i na nikaj ne spravlja.* Vae mundo a scandalis! *Jaj svetu od spačkih!*
- *Ne veli jaj svetu od vojske, jaj svetu od kervolokov i pregoniteljev!*
- *Nego veli:* Vae mundo a scandalis! *Jaj svetu od spačkih!*

[30] S. Ciprijan *De habitu virgo.*

[31] „*Njima treba začepiti usta jer cijele domove prevraćaju naučavajući što ne bi smjeli, i to poradi prljava dobitka*" – Tit. 1, 11 odnosno „quibus oportet silentium imponere, quia universas domos subvertunt docentes, quae non oportet, turpis lucri gratia" – Tit. 1,11.

- *Ar več škodi svetu spačenje razvuzdanih kerščenikov nego nijedna kervolokov kervoločnost*[32]*. Kervoloki preganaju samo nekoje ljudi, spačlivci pako vmarjaju cela kraljestva. Kervoloki vmarjaju samo vmerteljna tela, spačlivci pako vmarjaju i Bogu otimaju nevmerteljne duše, ter to i po smerti svoje".*

Nakon *inartificiale probationum* za tezu da je zla pelda veliko zlo slijede i *artificiale probationum* tj *exemplum* ili pelda o kralju Jeroboamu:

„Ovo svedoči i još dan danešen spoznaje, bolvano-molec kralj Jeroboam, koj akoprem vre zdavna dokončal je grešno i spačlivo življenje svoje, ništar manje vsih kraljev, koji za nim živeli i bolvanom klanjali se jesu, grehe Gdin Bog njemu pripisuje govoreči: non recesserunt a peccatis domus Ieroboam, qui peccare fecit Israel; in ipsis ambulaverunt non recesserunt a peccatis domus Ieroboam, qui peccare fecit Israel; in ipsis ambulaverunt [33]*. Nisu odstupili od grehov hiže Jeroboama, koj spačil i na bolvanstvo napeljal je Izrael tak, da i po smerti njegovoj nasleduvali jesu zlu peldu bolvanstva njegovoga"*,

te nabrajanje drugih primjera, kao što su:

„turski Mahometh, Hus, Wiklesus, Martin Luther, Kalvin Januš", ali i *„drugi krivoverskeh bludnosti sejači, knig pisci i tergovci, koji akoprem vre zdavna pomerli i zasluženu od pravice Božanske plaču jesu prijeli, ništar manje zlum peldum navuka svojega bludnoga, još dan današni, tuliko ljudih čine grešiti, vu veri bluditi i od vere zveličo-nošne katoličanske odstupljavati"*.

Sa strukturalnog aspekta Mulihova je *pelda* a t i p i č n i *exemplum*, jer ne odgovara Quintilijanovoj odredbi: *„res gestae aut ut gestae utilis ad persuadendum id quod intenderis commemoratio"*[34] tj. sadrži vanjski izvor sadržaja (Biblija), utilitarnu funkciju (pouka, koncizno izražena u biblijskoj sentenciji), ali ne i literarnu formu *(commemoratio*, minimalna narativna forma ili Jollesov „jednostavni oblik"), a posebice – uostalom kao i druge pelde u *Prodeštvima* – odudara od tipičnih baroknih *exempla*. Naime, upravo je književna kvaliteta barokne propovijedi odnosno njen barokni stil proizlazio iz obilja i koloritne raskoši njenih *exempla*: *„Antička mitologija, biblijska tradicija, povijesni događaji svih vremena i zemalja, usmene predaje, bajke, priče i parabole, izvješća o čudima, pučke pjesme i izreke svih*

[32] „Vae mundo ab scandalis! Necesse est enim ut veniant scandala; verumtamen vae homini, per quem scandalum venit!" odnosno *„Jao svijetu od sablazni! Neizbježivo dolaze sablazni, ali jao čovjeku po kom dolazi sablazan"*.- Mat. c. 18 v. 7.

[33] S. Aug. *in verba illae.*

[34] *„Ali nisu odstupali od grijeha kojim Jeroboam bijaše zaveo Izraela: ustrajali su u njemu, pa i ašere ostadoše u Samariji"* – II. Kralj. 13, 6 odnosno „Verumtamen non recesserunt a peccatis domus Ieroboam, qui peccare fecit Israel; in ipsis ambulaverunt. Siquidem et palus permansit in Samaria" – II. Reg. 13, 6.

vrsta, lažne i budalaste pripovijesti nalaze svoju primjenu u propovijedi"[35] odnosno *„Pučka propovijed baroka bila je ... neobični ‚miš-maš' heterogenih elemenata, u kojem su domišljata grafologija, učena alegorija, drastično-mrani prikazi i jezovite priče o paklu stajale usporedo s veselim opisima, tješiteljskim pričama o čudesima, bezbrižnim jednostavnim šalama i neumjesnim igrama riječi*".[36] *Prodeštva* patra Muliha, nasuprot tome, reduciraju ovo obilje i koloritnu raskoš na primjere iz Sv. pisma ili rijetke pelde iz zbirki primjera, koji s retoričkog aspekta odgovaraju onom *applicatio* (prispodoba), no s književnoumjetničkog aspekta su – zbog svoje redukcije na goli sadržaj – nezanimljive!

Teza se nadalje produbljuje postavkom da grešnik griješi tako dugo dok god tko slijedi njegov primjer: *„griješi tak dugo, doklam god se nahađaju ljudi, koji njegovu zlu peldu nasleduju. Tak svedoči Duh sv. po cirkvenomu govoreči:* et quasi non est mortuus: similem enim reliquit post se *, vumerl je spačliv otec, vumerl je spačliv gospodar, vumerl je spačliv poglavar, ali vumerl je kak da bi ne vumrl, ar ostavil je za sobum tak sebi spodobne spačlivce, da i po smerti vu nih živi. Živi spačliv otec vu spačlivomu sinu. Živi spačliv gospodar vu spačlivomu družinčetu. Živi spačliv poglavar vu spačlivomu podložniku svojemu. Živi spačliv krivoverec vu vsih spačlivih naslednikih spačlivoga navuka i življenja svojega i kajti doklam god nahajali se budu ljudi, koji njegovu zlu peldu budu nasleduvali, anda takajše grehi njegovi tak dugo ne prestanu, tak dugo ne zateru, tak dugo se ne oproste".*

Pa ako se grešnik i pokaje, to nije dovoljno za oprost:

„akoprem spoveda spačlivec grehe svoje i za nje se žaluje. Akoprem obeča da več spačlivo živeti neče, ništar manje ovo njemu ni dosta za opraščanje grehov, pokehdob kriči Gdin Bog: kajti peccare fecisti populum meum Israel, ut me irritares in peccatis eorum [37]*, na greh napeljal jesi ljuctvo moje, ter i po smerti me serdiš i bantuješ vu nihovih grehih, zato* ecce ego ... faciam domum tuam sicut domum Ieroboam[38]*, nut ja vučinil budem hiži i duši tvojoj, kaj včinil jesem hiži i duši spačlivoga kralja Jeroboama".*

Potom slijedi usporedba *(comparatio) spačlivca* sa *zgrablivcem* (*tatom, razbojnikom*):

„... kaktigod tatom razbojnikom i tuđega blaga zgrablivcom, tak dugo se greh ne oprosti, doklam tuđe blago se ne poverne i kvari ne naplate, ovak jednakim načinom ne oprosti se greh spačlivcom doklam god Bogu i dušam vsega vučinenoga kvara ne

[35] Quint. 5, II, 6.

[36] Wolf, Herbert: *Predigterzählgut*, DU 14, H. 2, 1962 S. 97.

[37] Moser-Rath, Elfriede: *Predigtmärlein der Barockzeit*, Berlin 1964, Vorrede.

[38] „*Pa i umre li otac, kao da i nije umro, jer ostavlja sina sebi slična*" – Sir. c. 30 v. 4 „Mortuus est pater eius et quasi non est mortuus:similem enim reliquit sibi post se" – Eccl. c. 30 v. 4.

nadomeste, ar da spačlivci jesu razbojniki i tati božji, ovo zadosta odperto pokazal je Kristuš, kada je rekel: „koj spači jednoga iz med ovih malih, koji vu me veruju, bolje je njemu da mu se obesi melinski kamen na vrat, ter da se vtopi vu glubini morskoj"[39].

Jer, kradljivci su oni koji *„ne kradu kojne, vole ali koje drugo vremenito blago, nego kradu nepreceneno blago duše i robe tak nemilostivno Jezuša Odkupitelja".*

Ali, postavlja pater Ivan retoričko pitanje: *„čim cenu muke, smerti i presvete kervi njegove, njemu naplatimo? ... je li morebiti zlatom, srebrom, z dragim kamenjem, ali z kraljevskemi i z cesarskemi kinči?*

Na ovo pitanje odgovara Mulih riječima sv. Ambroza: „exiguus, exiguus est totus mundus pro unius animae pretio[40], *govori sv. Ambroz, mal je, mal je, ves svet za isplatiti jednu dušu Gdinu Bogu"*.

R e f u t a t i o (άνασκευή) počinje opomenom svima koji bi *spačlivce* slijedili, jer će ih stići *kaštiga* (kazna), kao što su kažnjeni bili:

1) kralj David za *„greh nečistoče i ljudomorstva ... smrtjum sina i z vnogemi drugemi kaštigami je kaštigan",*

2) kralj Nabukodonozor, koji zbog grijeha idolopoklonstva „ex hominibus abjectus est*, izmed ljudi je izhičen, ter sedem let kakti vol travu, i seno po gorah i šumah jesti je moral",*

3) Moabitanci, koji su svoje kćeri nudili Izraelcima za blud i zato su *„po zapovedi božjoj, vse muške glave jesu pomorjene"*,

4) sinovi Elije redovnika, koji su za svoj grijeh zle pelde što *„stegavali jesu ljudi od aldovov božjih"* bili kažnjeni tako da je *„hižu njegovu* (Elijinovu, op. F.P.) *Gdin Bog tak je rasipal i roda kaštigival, da od onoga vremena nit je bil koj redovnik, nit je preživel trideset i trejto leto, poleg onih Davida kralja rečih* dolosi non, dimidiabunt sies suos[41], *vkanlivci i spačlivci ne budu preživeli polovicu dnevov svojih"*.

– Nakon toga slijedi za *refutatio* tipično *amplificatio*, pri čemu Mulih parafrazira Jeremijin stih „Ite ... in Silo[42]:

[39] *„Iz praha sam te podigao i postavio knezom nad mojim narodom Izraelom, ali si ti krenuo Jeroboamovim putem i navodiš narod moj Izrael na grijehe te me razjaruješ njihovim grijesima"* – I. Kralj. 16, 2 odnosno „Pro eo quod exaltavi te de pulvere et posui te ducem super populum meum Israel, tu autem ambulasti in via Ieroboam et peccare fecisti populum meum Israel, ut me irritares in peccatis eorum" – I Reg 16, 2.

[40] „ecce ego demetam posteriora Baasa et posteriora domus eius et faciam domum tuam sicut domum Ieroboam filii Nabat" – I Reg 16, 3.

[41] *„Onomu, naprotiv, tko bi sablaznio jednoga od ovih najmanjih što vjeruju u mene bilo bi bolje da mu se o vrat objesi mlinski kamen pa da potone u dubinu morsku."* – Mat. 18, 6.

[42] S. Ambr. *De bona morte* c. 5.

– *„Ter hočete najti Heliovoga odvetka prosečega* buccelam panis *zalogajca kruha“* a

← *„koji malo pervo iz krivičnoga blaga oholo živeli jesu“.*

Dapače, *ite ... et vidite:*

– *„po vnogih mestah i varoših vnoge prosjake kruha proseče“* a

← *„kojeh stareši vu zlatu i srebru, vu tancu i veselju ... življenje sprovajali jesu“.*

Ili, još uvjerljivije *„hote i pogledajte ne samo po tuđih nego i po našemu orsagu“*:

– *„ter najti hočete vnoge stare zidine i zapuščane grade“*

a *„koje ako opitate zroka zapuščenja nihovoga, odgovoriti vam hočeju“*

← „propter malitiam populi mei*, zaradi zlobe i zle pelde onih negdašnih stanovnikov i ladavcev“.*

Refutatio, dakle, kao i *probatio* iznosi dokaze *(probationes),* doduše u složenijoj formi, tako da prvo navedeni *inartificiale probationum* se ne izvode, kao kod *probatio* igrom pitanja i odgovora, nego kao antitetički *amplificatio*, koje gomilanje završava tzv. konkluzijskom shemom. I zato pater Ivan u konkluzijskoj shemi navedenog *amplificatio* kaže:

„Ah, k.k. moji! Nut Duh sv. nuter vu vuha, po Habakuku proroku nam kriči: Vae illi, qui potum dat amico suo turbidum, *Jaj onomu, koj daje mutnoga napitka prijatelju svojemu!“*[43] jer *„ako kerv Abelova više neprestance proti nebu, da se fanti*[44] *Gdin Bog zverhu Kaina vmoritelja svojega“* i *„kerv svetih mučenikov ... više vendar ... Gospone ... fanti se zverhu kervi svecov tvojeh, koja je prelejana“* kako onda *„vikale i fantenje Božansko zvale ne budu duše proklete zverhu spačlivca onoga, koj je zrok duhovnoga porušenja i vekivečnoga skvarenja nihovoga?“* i tada će se pokazati istinske riječi one riječi Božje, da *„qui ruina laetatur alterius, non erit impunitus*[45]*, kaj tuđemu porušenju i prokletstvu se veseli i za nje skerbi, kaštigi vtekel ne bude“.*

Potom slijedi *artificiale probationum* tj *exemplum* ili pelda crkveno-biblijskih autoriteta o *„pervomu ocu Adamu i ... Luciferu“*.

E p i l o g u s / p e r o r a t i o (ἐπίλογος) sastavljen je od dvije bitne funkci-

[43] *„[24] A njih ti, o Bože, strmoglavi u jamu grobnu! Krvoloci i varalice ni polovicu dana neće doživjeti! A ja se u tebe uzdam!“* odnosno „[24] Tu vero, Deus, deduces eos in puteum interitus. Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos; ego autem sperabo in te, Domine“. – Ps. 54. v. 24.

[44] *„[12] Pođite, dakle, na moje mjesto koje je u Šilu, gdje nekoć nastanih ime svoje, i pogledajte što od njega učinih zbog opačina naroda svoga izraelskoga“* odnosno „[12] Ite ad locum meum in Silo, ubi habitavit nomen meum a principio, et videte, quae fecerim ei propter malitiam populi mei Israel“. – Jerem. c. 7. v. 12.

[45] *„[15] Jao onom tko bližnjeg navodi na piće, ulijeva otrov dok on pije da bi promatrao njegovu nagost!“* odnosno „[15] Vae, qui potum dat amico suo mittens venenum suum et inebrians eum, ut aspiciat nuditatem eius!“ – Habab. c.2. v. 15.

je – *recapitulatio vel enumeratio i affectio: „duplex ratio posita aut in rebus aut in affectibus*“[46] tj. njime se, s jedne strane, ukratko rekapitulira izlaganje a s druge, nastoji po posljednji put potaknuti osjećaje slušateljstva. Mulih *recapitulatio* počinje s rekapitulacijom *„Ovo govorenje moje, vu kojem pokazal jesem, da zla pelda je peccatum grande nimis coram Dňo: je greh zevsema velik pred Gdinom Bogom; ar največ dušam, i kerščanskoj občini škodi“.* Potom slijedi *affectio* sastavljen od nizanja teza: *„Je greh velik, ar najteže se oprašča. Je greh velik, ar najstrašneše se kaštiguje. Je greh velik, ar i vu peklu, vu zloči, i vu kaštigah raste, poleg mertuka, i broja nasledujučih ljudih njega“* i retoričkog pitanja: *„Ovo znajuči gdo iz med nas tak slepoga razuma i vragometnoga sercza bude, koj bi se poufal spačiti neg jednu dušu, ter na porušenje, ne samo občine kerščanske, nego i na porušenje duhovno duše svoje i bližnega svojega, grešno i razuzdano živeti?* Epilog zaključuje kako treba slijediti Kristov primjer *„nasledujmo Odkupitelja našega Kristuša Jezuša“* i, citirajući Mateja[47], da bi dokončanje završio kontrastnim gomilanjem

Ako prijatelj tvoj, ali družinče tvoje je ti naspačku, ter daje priliku bližnomu od tebe zlo suditi i govoriti, eure eum: puščaj ga, odpravi ga od tebe, bolje ti je prez takvoga družinčeta vlesti vu živlenje vekivečno, nego z nim opasti vu smert vekivečnu.

Ako ona hiža, ono prijateljstvo ali zestajanje, jeti na spačku i daje bližnemu priliku zlo govoriti, abjice abs te: odhiti raztergaj prijateljstvo i zestajanje ono, bolje ti je prez onoga prijateljstva vlesti vu vekivečno veselje, nego z nim plakati vu mukah vekivečnih etc.

s konkluzijskom shemom

Naj vas vsaki vidi grehe plakati pokoru činiti, pobožno Bogu služiti i telo trapiti, koj vas je vidil grešno smejati, pijančuvati, blazniti i nasladlivo telo vgađati, da tak duše spačene z dobrum peldum Gospodinu Bogu povernete, drugač pili bidete, ter na vse veke, Calieem irae Divinae, pehara Božanske Serditosti. Amen.

Epilogus/peroratio tj. završni dio govora, bio je, posebice u baroku (baš kao i uvod) – „prirodni“ i relativno normirani dio propovijedi. Stoga Mulih slijedi glavne teorijske postavke i strukturira epilog svoje propovijedi: 1) zadovoljavajući dvije temeljne funkcije *(recapitulatio vel enumeratio i affectio)* i 2) nastojeći da završni dio bude*: clarus, brevis i distinctus.* Dakako, pri tom valja naglasiti *ornatus* ovog epiloga značajno odudara od sličnih svršetaka baroknih propovijedi.

Glede kompozicije propovijedi Mulihova je uobičajena kompozicijska shema *prodeštva*: ZAVJETEK – IZREKA – RAZDELENJE – STRAN PERVA – STRAN DRUGA – (STRAN TRETJA) – DOKONČANJE (GOVORENJA), pri čemu su svaki pojedini dio

[46] *Fantim se,* = zadovolščinu si činim za krivicu včinjenu; *Fantenje* = osvetenje – Belostenec *Gazofilacij* I, s. 93.

[47] Prov. c. 17. v. 5.

(stran) podijeljen još u točke (1,2,3,4).

Ako ovu kompozicijsku shemu usporedimo s uobičajenom kompozicijskom strukturom srednjovjekovne propovijedi[48] vidjet ćemo odstupanje samo u prvoj (*invocatio*/zaziv) i posljednjoj točki (završna molitva), dok ostatak uglavnom čini njenu temeljnu strukturu:

0) *invocatio* (zaziv) —

1) *lectio* (tema propovijedi) → izreka

2) *exordium* (uvod), → zavjetek + uvod

3) a) *divisio* (podjela teme na točke, zvan i *expositio*) → razdelenje

b) *tractatio* (izlaganje točaka putem *argumenta autoritates* i *exempla vel narrationes*), → perva – druga – tretja stran

4) *admonitio* (opomena vjerničke zajednice) → dokončanje (govorenja)

Iako Mulih tvrdi da njegovo djelo *„ni tatbina nego očinska baščina"* jer *„kamenje i drevje za hižu vzel sem od drugoga, ali zidanje hiže delo je moje"*[49], ipak njegova dvosveščana *Prodeštva* nemaju literarnu formu *(commemoratio, minimalna narativna forma ili Jollesov „jednostavni oblik"),* te na taj način odudaraju od baroknih djela „zlatnog doba" kajkavske propovjedne književnosti. To odsuće bogate barokne ukrašenosti strukture Mulih opravdava tezom o primarnosti referencijalne/denotativne funkcije jezika nad poetskom i emotivnom/ekspresivnom[50], uspoređujući Riječ Božju i zlato: *„Zlato, ali vu svilnoj mošni se čuva, ali vu zamazanoj vu kakvoj kerpici derži, tak cenu svoju obderži, da vsaki ga preštimava, nigdo, kak lud ga ne zahitava"* i stoga *„ufam se vendar, da dobrovoljen Čtavec i pravičen istine ljubitelj i preštimavec, ne gledeči na priprostoču moju, nego na vrednost zlata, istinu i reč Božju, na pervo postavljenu odurjaval i odhitil ne bude"*[51].

R e z i m i r a j u ć i rečeno, možemo zaključiti kako je *procédè* Mulihovih *Prodeštva* propovijedi skromna *ornatusa* i isto takvih *exempla*, jer barokni je stil proizlazio iz bogata *ornatusa* baroknih propovijedi tj. raznovrsnih figura poput gomilanja, kako nekontrastnih, tako i kontrastnih (antitetičnih), alegorije, amblema itd. – s jedne strane te obilja i koloritne raskoši njenih peldi *(exempla)* – s druge strane.

---

[48] Quint. 6, I, I.

[49] *„[9]Et si oculus tuus scandalizat te, erue eum et proice abs te: bonum tibi est unoculum in vitam intrare, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis"* odnosno *„[9]I ako te oko sablažnjava, izvadi ga i baci od sebe. Bolje ti je jednooku u život ući nego s oba oka biti bačen u pakao ognjeni".* – Matej 18, 9.

[50] Monika Hansen: *Der Aufbau der mittelalterlichen Predigt unter besonderer Berücksichtigung der Mystiker Eckhard und Tauler* Diss. Hamburg 1972, S. 30.

[51] Mulih, Ivan: *Prodeštva* I, *Predgovor*, str. VII.

Odsuće barokne raskoši *pelde* iz raščlambe karakteristično je za sve *pelde* (primjer, *exempla*) u Mulihovim *Prodeštvima*, pa tako i za onu sv. Vinka Fererskog o smrti bludnice u crkvi a koju Ivan Mulih donosi kao *applicatio* u propovijedi.

Ovo posvedočiti bi nam mogla iz neba ona ženska glava od koje poveda sv. Vincenc Ferreri, da poklam kamo dobru stranu življenja vu takvoj odurnosti i nečistoče bi sprevodila, da skoro ni bilo odurnosti koju ne bi bila včinila, ni bilo človeka koga ne bi bila spačila. Pripeti se da vlezne jeden put vu jednu cirkvu gde pravo od velikoče i odurnosti smertnoga greha zažgano nekoj redovnik je prodekuval. Ovo čujuča žena vu jednomu hipu na zemlju mertva opade. Vsi se na to začude i počnu pomiluvati da ni imala vremena kočemer po svetoj spovedi z Bogom svojem se pomiriti. Pobožen redovnik, kuliko je mogel, opomenul je svoje poslušatelje da bi se za pokojne dušu Gdinu Bogu molili. I nuto vu jednom oka megnenju cirkva se napuni z nekojum svetlostjum i začuje se glas angela govorečega: Non oretis Deum pro illa, sed oretis eam, ut oret pro vobis. Ne molite za nju Boga, nego prosete da ona moli za vas, ar ona lica Božjega vre uživa, kajti žalost nejina da je i kada Gdina Boga zbantuvala, tulika je bila, da serdce vu noj na dvoje je pučilo. Ovo je zrečeno i svetlosti je nestalo.[52]

Pelda (primjer) Vinka Fererskog *(Et iuxta istā materiā dicā vos unū miraculū. In quadam civitate erat quadam mulier peccatrix, qua fecit multos homines peccare et occidere...*[53]*)* je ispričana bez znatnih jezičnih intervencija: umjesto *žena – ženska glava,* umjesto *grešna – odurnosti i nečistoče sprevodila,* umjesto *mnoge ljude dovela do grijeha i smrti – skoro ni bilo odurnosti koju ne bi bila včinila, ni bilo človeka koga ne bi bila spačila*, umjesto *dirnula ju je propovijed – zažgano je prodekuval,* umjesto *počela plakati i osjećati strašne bolove te se sruši na zemlju i ostane mrtva – vu jednomu hipu na zemlju mertva opade,* umjesto *u raju – lica Božjega vre uživa* itd. Iz svega rečenogIa proizlazi kako je *pelda* zapravo doslovno prepričana, a da pri tom nije bitno izmijenjena na planu izraza.

Isto tako, Mulihova pelda sv. Sebastiana o Kromatiusu *(peldu toga ostavil nam je sv. Sebastian i Kromatius)*.

Nut Koromatius još poganin buduči, vu teškomu betegu postavljen, prosil je Sebastiana da bi molil za njega i od Boga zdravje mu sprosil. Obeča Sebastian i reče da mu hoče zdravje od Boga sprositi, ako vse one bolvanske kipe pervo odhiti i potere, kojim mesto Boga je se klanjal. Obeča Kromatius, potere i odhiti kipe bolvanske, ali kajti jednoga sebi najdrakšega je zaderžal. Zato sv. Sebastian, kada z molitvum nikaj Kromatiu pomoči ne bi mogel, opita ga Nima li još kojega bolvana? Kromatius istin-

[52] Jakobson, Roman: *Linguistic and poetics* u: T. A. Sebek ed., *Style in Language* (Cambridge, Mass. 1960), 350-377 (srp. prij.) *Lingvistika i poetika* Beograd, 1966.

[53] Mulih, Ivan: *Prodeštva* II, *Predgovor*, str. III -IV.

sko reče da ima, ali samo jednoga. I nuto kada bi i ovoga poterl i odhitil, Kromatius taki zdrav iz betega je vstal.[54]

I ova je *pelda*[55] prepričana tako kao što je prepričava primjerice Krönesov *Homiletski Real-leksikon („Würden wir unsere Todsünden auch mit blutige Thränen bereuen, aber nur eine einzige ausnehmen, so wäre unsere Reue von Gott unnütz und es würde uns begegnen, was einem frommen Heiden, Namens Kromatius, der Präfekt zu Rom war, in einer gefährlichen Krankheit begegnet ist...“* [56]): *„Ako bismo se i krvavim suzama pokajali za svoje smrtne grijehe, a samo jedan jedini prešutjeli, bilo bi naše pokajanje beskorisno Bogu i dogodilo bi nam se ono što se dogodilo i pobožnom poganu imenom Kromatius, rimskom prefektu, kad je obolio od opasne bolesti. Budući da je Kromatius čuo o čudesima što ih sveti Sebastijan čini svojom molitvom, zatražio je od sveca, da zamoli svog Boga da mu povrati zdravlje. Sebastijan mu to obeća, ali pod uvjetom da bolesni Kromatius prvo razbije sve svoje poganske idole, koji su mu srcu prirasli. Uvjet je prihvaćen i poganin počinje razbijati idole u komade, jedan za drugim. No svetac se uzalud molio da se Bog smiluje bolesnom i povrati mu prijašnje zdravlje, iako je prije svojom molitvom ozdravio toliko bolesnika. Ubrzo je pronađen uzrok: bolesni je Kromatius naime poštedio jednog idola kojeg je bio volio više od ostalih. Kad se malo nakon toga savladao i tom idolu razbio ruku i nogu, u trenu je bio ponovo svjež i zdrav“*.

Navedene *pelde* zorno svjedoče kako se *exempla* u *tractatio*, za razliku od baroknih propovijedi, izvodi pretežito iz djela biblijskih i svetih otaca – baš kao i Vramec koji u predgovoru svoje *Postille* to i izrijekom navodi: *„iz različitih starih knjiga svetih otaca (ex diversis antiquis sanctorum patrum libris)“*[57].

Međutim, ni rijetke *pelde* iz srednjovjekovnih zbirki primjera, kao npr. ona iz Suriusove zbirke, ne razlikuju se od prethodnih.

Spoznal je ovo on človek, koj (kak poveda mudri Surius[58]*) bil je sv. Medardu vkral vola imajučega na vratu zvonca privezanoga, koji tak neprestance je zvonil, da akoprem tat ga je z slamum zaterdil, iz vrata volu vzel i vu ladicu zaperl, zajdnič i vu zemlju zakopal: ništarmanje zvonec nit vu ladici, nit vu zemlji pervo ni prestal zvoniti, doklam ne bi tat vola zvoncom skupa vlastitomu gospodaru sv. Medardu povernul.*

I ova je *pelda* prepričana, a ne ispričana, i sva možebitna stilska markiranost navoda proizlazi jedino iz specifične sintakse i leksika kajkavskog književnog jezi-

[54] Mulih, Ivan: *Prodeštva* I, s. 38-39.

[55] *Feria sexta post dominica quadragesime* – Vincentius Ferrerius: *Sermones Pars hyemalis de tempore...* Argentoratum 1503.

[56] Mulih, Ivan: *Prodeštva* I, s. 53.

[57] *Berius in vita*.

[58] *Surius 1. Jun.*

ka, a ne iz neke možebitne kićenosti baroknog stila.

Glede pak utjecaja valja reći slijedeće: budući da su se hrvatski redovnici najčešće školovali u novicijatima Srednje Europe[59], logično je da su na njih utjecali glasoviti njemačko-austrijski propovjednici kao primjerice isusovac Jeremias Drexel, augustinac Abraham a Santa Clara ili kapucin Prokop von Templin. Tako, primjerice, diljem Europe čitani Drexel svojim baroknim traktatima utječe na pripadnika svog reda u Hrvatskoj – Jurja Habdelića, koji po uzoru na nj piše slične traktate odnosno kao propovjedni teoretik na kapucina Štefana Zagrepca, koji po uzoru na propovjednički nauk patra Jeremiasa strukturira svoje propovijedi. Međutim, književni talent jednog i drugog našeg redovnika razlogom su da oni svoj uzor ne nasljeduju doslovno (sukladno Drexelovoj tezi da *„propovjednik ne treba u propovijedanju nikoga nasljedovati ... propovjednik nasljeduje samog sebe … ono što je primjereno njegovoj naravi.* "[60]), nego više na općem, strukturalnom planu. Ivan Mulih se također školovao u novicijatu Trenčin (Slovačka) i bio upoznat s navedenim djelima srednjoeuropske barokne propovjedne književnosti, baš kao i onima domaće subraće, međutim njegovo djelo ne svjedoči puno o tome. Koji su razlozi vrlo skromne baroknosti njegovih *Prodeštva*? Zacijelo ih ima više ali dva su od njih (a koji na neki način eskulpiraju Muliha) jamačno najbitnija: 1) ukinuće isusovačkog reda (1773.), kao glavnog nositelja crkvenog baroka te 2) neizvjestan status samog Muliha kao bivšeg isusovca.

Naime, najprije je Portugal godine 1759. istjerao sve isusovce – kako iz matične zemlje, tako i iz svih svojih kolonija a onda su Francuska, Španjolska, Napulj i Parma između 1761. i 1768. slijedile portugalski primjer. Pod pritiskom ovih katoličkih sila (prije svih Burbona i jansenista) naposljetku je popustila i Sveta Stolica: 1773. potpisao je papa Klement XIV. breve[61] „Dominus ac Redemptor" *(Gospodin i Otkupitelj)* u kojem je obznanjeno da Družba Isusova *„ne donosi više plodove i ne doprinosi više onome zbog čega je utemeljena ...*". Red je ukinut i oko 800 rezidencija, 700 kolegija i 300 američkih, azijskih i afričkih misija je zatvoreno a oko 22 500 članova Reda sekularizirano[62]. Među oko dvadesetdvije i pol tisuće

[59] Usp. Predragović, *Hrvatski* s. 140: *„Hrvati rodom iz krajeva pod Habsburzima provodili bi propisane dvije godine novaštva u jednom od dva novicijata* (Domus probationis) *'austrijske provincije': u Beču 'kod sv. Ane' (Kärtnerstrasse) ili u Trenčinu u Slovačkoj, otkada je tu 18. listopada 1655. otvoren novicijat".*

[60] *„der Prediger soll keinem in dem Predigen nachfolgen … ein Prediger folg ihm selbst nach, das ist … was seiner Natur gemäß ist"* – Drexelii, Hieremiae R. P. è Societate Jesu *Opera Omnia* [dalje OO(G)] In Vier Theil abgetheilt, Würzburg. In Verlegung Johan Gottfried Schönwetters Seel. Erben / Drucks Christoph Büchlers. Im Jahr M.DC.LXII. III. S. 794, II, 1076-1077

[61] *Breve* (lat. *rescriptum breve* = kratko pismo) – papinsko pismo kojim se služi u manje važnim stvarima, jednostavnije i kraće nego bula.

[62] Dakako, već 1814. godine, papa Pio VII. ponovno uspostavlja *Societas Iesu*.

sekulariziranih pripadnika reda bio je i Ivan Mulih, koji prelazi u svjetovni kler i postaje *"zagrebačke biskupije misnik i misionar apostolski"*. Kako, međutim, na naslovnici njegovih *Prodeštava* čitamo, on je *„Szlavne Zagrebechke Biskupie Masnik i z a s z a d a* [63] (spac. F. P.) *Missionar Apostolski"*[64]. Dakle, taj privremeni status apostolskog misionara i stanovita nepoćudnost bivših pripadnika ukinutog reda uzrokom su straha od uporabe baroknog *ornatusa* (toliko tipičnog za barokni isusovački literarni izričaj) kao nepodobnog kako svjetovnim, tako i crkvenim vlastima. Zbog toga i na kraju svojih *Prodeštava II* još jednom naglašava svoju podložnost: *„Podloženje pisca. Ako suproti volje i nakanenju mojemu, kaj suprotivnoga svetoj Rimsko-Katoličanskoj veri ali sv. Cirkve naredbam, vu ovih Prodeštvih bi se našlo, ja pervo i zajdno slovo, sudu i popralenChloeReallyju svete Matere cirkve ponizno podlažem, da vu vsemu se hvali Gdin Bog, koj vsega dobra je početek i konec"*[65].

Tako se *Prodeštvima* Ivana Muliha zatvorio krug i postbarokna kajkavska propovijed se vratila svom ishodištu – predbaroknoj propovijedi (Antun Vramec) te umjesto usmjerenosti na poruku kao takvu (poetska funkcija jezika) pozornost se poklanja referencijalnoj (denotativnoj) funkciji jezika. Augustinovski primat onoga *movere* nad onim *docere* i *flectere* preokreće se u korist onoga *docere* i Mulihova *Prodeštva* iznova samo p o u č a v a j u (d o c e r e) ne nastojeći potresti, ganuti *(flectere)* ili potaknuti *(movere),* a kamoli zabaviti *(delectere)* duše vjernika.

IVAN MULIH'S PRODEŠTVA - SERMONS OF MODEST ORNATUS

SUMMARY

By Franjo Pajur, Zagreb/Eisenstadt (Austrija)

The prodeštva (sermons) by father Ivan Mulih were published at the end of the 18th century in two volumes. He was a Croat from Črnomelj, a Jesuit monk who continued to act as such even after the order was abolished in the Zagreb Diocese. Ivan Mulih for the most part avoids the most typical baroque forms, the various accumulation of non-contrast forms as well as contrast (antithetical) ones, the allegories. On basis of this fact it may be concluded how the baroque stylistic approaches were only „aestheticism oasis" in his work, i.e., only „marginal phenomenon". Similarly, Mulih's descriptions are not typical examples because they do not conform with Quintiliani's stipulation: „res gestae aut ut gestae utilis

[63] Tj. u vrijeme tiskanja njegovih *Prodeštava* – 1782. i 1784. godine.
[64] Mulih, Ivan: *Prodeštva kratka i gotova* Zagreb, 1782. – naslovnica.
[65] Mulih, Ivan: *Prodeštva* II, s. 329.

ad persuadendum id quod intenderis commemoratio", i.e., they contain the external content source (the Bible), the utilitarian function (teaching, concisely expressed in a biblical sentence), but not the literary form (commemoratio, minimal narrative form or Jolle's „simple form"), hence there is a stark contrast in respect to the typical baroque exempla. Namely, the literal quality of the baroque sermon, i.e. its baroque style was mostly the result of abundance and colourful profusion of its exempli. However, in father Mulih's prodeštva this abundance and colourful profusion is (more often) reduced to more retelling of examples from the Scriptures, and (less often) to a collection of examples that conform with the applicatio (parable) from the rhetorical point of view, but are not interesting if focusing on their literary and artistic aspect. The golden era of the Kajkavian baroque sermon literature was initiated in the second half of the 17th century with the works of the Jesuit Juraj Habdelić („Zerczalo Maianzko", 1962, and „Pervi otcza nassega Adama greh", 1674), reaching its culmination in the first half of the 18th century with „Hrana duhovna", a comprehensive five-volume work by the Capuchin, Štefan Zagrebec (civil name Matija Marković). Ivan Mulih appears only as a faint echo of those „golden baroque times", mostly due to the absence of the rich baroque ornatus in his sermons. There are two objective circumstances that exculpate him in a way: the abolishment of the Jesuit order (1773) as the main carrier of ecclesiastical Baroque, and the uncertain personal status of this former Jesuit.

Key words: Ivan Mulih; Baroque sermon literature

Izvorni znanstveni rad
UDK 398.8 : 811.163.42'282 Bistra (497.5)
Primljeno 2022-02-13
Prihvaćeno za tisak 2022-06-01

BISTRA VODA BISTROM TEČE: ZAPISI O USMENOJ KNJIŽEVNOSTI BISTRANSKOGA KRAJA

Karolina Vrban Zrinski - Lina Malek, Zagreb

Sažetak

U radu se istražuje usmena književnost Bistre, opisuju se vrste i oblici koji se pojavljuju, kao i teme i motivi koji prevladavaju u kazivanjima prema dostupnim izvorima. Istraživanje je pokazalo da se usmena književnost bistranskoga kraja ponajviše temelji na usmenoj lirici, folklornom kazalištu i usmenoj predaji što su tijekom terenskoga istraživanja 1970-ih godina zabilježili istraživači Instituta za etnologiju i folkloristiku (tada: Institut za narodnu umjetnost). Komparativna je analiza pokazala da se pojedine teme i motivi u zapisanim pjesmama iz drugih krajeva pojavljuju u bistranskim inačicama usmene lirike. U istraživanjima folklornoga kazališta zabilježene su dramske scene mahom vezane uz vjerske blagdane, pokladne maškare i svadbene običaje, dok su u usmenoj predaji zabilježeni zapisi o Seljačkoj buni, kmetovima i feudalcima i liku Matije Gupca. U današnje se vrijeme očuvanjem i promicanjem bistranske usmene tradicije bave članovi Kulturno-umjetničkoga društva „Bistra", Udruga „Ekomuzej Bistra", kao i druge bistranske udruge, mještani i istraživači.

Ključne riječi: Bistra; tradicijska kultura; kajkavska usmena književnost, usmena lirika i predaja; folklorno kazalište

1. Uvod

Općina Bistra nalazi se podno sjeverne strane Medvednice, pripada Zagrebačkoj županiji i obuhvaća naselja Bukovje Bistransko, Donju Bistru, Gornju Bistru, Novake Bistranske, Oborovo Bistransko i Poljanicu Bistransku. Isprava kralja Andrije iz 1209. godine donosi prvi zapis imena Bistra, a ujedno se spominju imanja Lubenik, Poljanica, Bistra i crkva sv. Nikole, istaknuto je u sažetku u knjizi *Bistra: monografija* urednice Ljiljane Dobrovšak (2014: 431). Župa Bistra

slovi kao jedna od najstarijih župa Zagrebačke nadbiskupije jer se spominje još 1334. godine (ibid). Prema Registru Republike Hrvatske[1] zaštićena su kulturna bistranska dobra kompleks Župne crkve sv. Nikole biskupa u Poljanici Bistranskoj, dvorac Oršić u Gornjoj Bistri, crkva Majke Božje Sljemenske u Gornjoj Bistri itd.[2] Bitno je naglasiti da je od siječnja 2021. godine umijeće izrade tradicijskoga bistranskoga nakita[3] uvršteno u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske kao nematerijalno kulturno dobro, čime je Bistra prvi put u svojoj povijesti dobila takav kulturni status za neko umijeće. Od srednjega vijeka pa sve do sredine 20. stoljeća Bistra je bila u vlasništvu nekoliko vlastelinskih obitelji, a najpoznatiji su grofovi Oršić, koji su došli sredinom 18. stoljeća. Oni su u Gornjoj Bistri izgradili jednokatni barokni dvorac, koji je danas Specijalna bolnica za kronične bolesti dječje dobi (Dobrovšak, ur. 2014: 431). Prema Hrvatskoj enciklopediji[4] stanovnici se ponajviše bave poljoprivredom, proizvodnim i uslužnim obrtništvom, dok narodni običaji, jezik, pjesme i nošnja čine vrijedan dio tradicijske kulture, koji se i danas čuvaju i njeguju.

Ovim su se krajem bavili znanstvenici i stručnjaci iz raznih područja. Tako, primjerice, u već spomenutoj knjizi *Bistra: monografija* (Dobrovšak, ur. 2014.) o demografiji piše Nenad Pokos, o tradicijskoj kulturi Klementina Batina, a o narodnoj nošnji Josip Forjan. Anita Škreblin (1998: 59) ističe kako su se bistranskim usmenim pjesništvom bavili Ludvik Kuba, Milovan Gavazzi i Vladimir Tkalčić. Prvo sustavno istraživanje provedeno je 1970-ih godina kada je u okviru projekta o obilježavanju 400. godišnjice Seljačke bune (1573.) skupina istraživača Instituta za etnologiju i folkloristiku (tada: Instituta za narodnu umjetnost) provela terensko istraživanje tradicijske kulture i običaja, folklora, plesa, glazbe i usmene književnosti Gupčeva kraja.

[1] „Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske". Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske. https://registar.kulturnadobra.hr/ (pristup 12. 12. 2021.)

[2] U dokumentu Općine Bistra „Strategija razvoja općine za razdoblje 2014.-2020." zabilježeni su i oltarna slika sv. Vendelina u Kapeli sv. Vendelina u Donjoj Bistri, orgulje (pozitiv) u Kapeli sv. Josipa u dvorcu Oršić u Gornjoj Bistri, orgulje u Župnoj crkvi sv. Nikole u Poljanici Bistranskoj i umijeće izrade tradicijskih božićnih jaslica. http://bistra.hr/wp-content/uploads/2016/03/Strategija-ekonomskog-razvoja-Op%C4%87ine-Bistra-2014.-2020-PRO%C4%8CI%C5%A0%C4%86ENI-TEKST-rujan-2016..pdf (pristup 12. 12. 2021.)

[3] „Umijeće izrade bistranskog tradicijskog nakita proglašeno nematerijalnim kulturnim dobrom Republike Hrvatske!". Općina Bistra. https://bistra.hr/umijece-izrade-bistranskog-tradicijskog-nakita-proglaseno-nematerijalnim-kulturnim-dobrom-republike-hrvatske/ (pristup 4. 6. 2022.)

[4] „Bistra, Donja i Gornja". Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=7893 (pristup 12. 12. 2021.)

Osim navedenoga istraživanja, u novije su se doba Bistrom bavili u kontekstu usmene književnosti, primjerice, Anita Škreblin (1998), Anita Brezović (2002.) i Udruga „Ekomuzej Bistra" (Malek, ur. 2018., 2019.a)[5], s povijesnoga aspekta Mira Kolar-Dimitrijević (1996.), a s geografskoga Aleksandar Lukić, Vedran Prelogović i Dane Pejnović (2005.), dok je Anita Celinić (2011.) opisala govor Gornje Bistre i cijeloga bistranskoga kraja ponajviše s fonološke razine.

Cilj je ovoga rada prema dostupnim objavljenim rezultatima terenskih istraživanja i izvorima *desk* metodom istražiti oblike i vrste koji prevladavaju i opisati teme i motive koji se pojavljuju u usmenoj književnosti bistranskoga kraja.

Građu za istraživanje čine izvori kojih su autori Franjo Kuhač (1878.), Vinko Žganec (1950.), Nikola Bonifačić Rožin (1974.), Olinko Delorko (1974.) i Divna Zečević (1974.), Anita Škreblin (1998.), Ivan Zvonar (2014., 2016.), Klementina Batina (2014.) i izdanja Udruge „Ekomuzej Bistra" koje je uredila Lina Malek (2018., 2019.a).

2. Kajkavska usmena književnost

Stipe Botica (1995.) opisuje i dijeli usmene književne vrste na lirske usmene pjesme, epske usmene pjesme, priče, anegdote i viceve, dramu, retoričke oblike i sitne oblike. Kao obilježja usmenoga stvaranja Botica (1995: 11, 13) ističe metaforiku, simboliku brojeva i slavensku antitezu, dok su čvrsta i prepoznatljiva forma, tipični motivi i formulativni izričaji stereotipne osobine usmene književnosti.

Valja naglasiti da se hrvatska usmena književnost „ostvaruje u svim vrstama, da podjednako nastaje u svim hrvatskim sredinama, u svim narječjima" (Botica 1995: 11). Kajkavsko, kao jedno od triju hrvatskih narječja, u okviru usmene književnosti i sa stajališta povijesnoga pregleda iscrpno je opisao Ivan Zvonar u knjigama *Pregled povijesti kajkavske usmene književnosti I. dio (Od prvih tragova do dvadesetih godina 20. stoljeća)* (2014.) i *Pregled povijesti kajkavske usmene knji-*

[5] Bistra je, osim u znanstveno-stručnim djelima, čest književni motiv autora bistranskoga podrijetla koji svojim pjesničkim ostvarenjima u novije doba doprinose očuvanju kulturne tradicije i bistranskoga identiteta. Izdvajamo Veru Grgac (primjerice, *Bistra stara i naša*, 2009.), Stjepana Špoljara (*Bistrajnski falačec sreće*, 1999.) i Željka Špoljara (*Moja Bistra*, 2002.). Od mlađih autora valja spomenuti Mirnu Majzec, koja je napisala zbirku pjesama *Neprobuđena iz sna* (2011.), kao i Osnovnu školu Bistra koja je izdala četiri zbirke pjesama svojih učenika: *Življenjske steze: zbirka kajkavskih pjesama učenika OŠ Bistra (2009.), Trčimo za suncem: zbirka pjesama učenika OŠ Bistra* (2011.), *U srcu te nosim: zbirka domoljubnih pjesama učenika OŠ Bistra* (2015.) i *Krijesnice u noći: zbirka aforizama i lirskih minijatura učenika OŠ Bistra* (2019.).

ževnosti II. dio (Vinko Žganec i njegovo doba) (2016.). U prvoj je knjizi (Zvonar 2016: 11–12) naznačio europski kontekst kajkavske usmene književnosti, dok je u drugoj knjizi, koja je posvećena Vinku Žgancu i njegovu opusu, to i potvrdio nizom zapisa koji su zasnovani na europskim književnim temama i motivima. Kod Zvonara (2014: 486, 677) zastupljeni su oblici usmene književnosti koji se pojavljuju i u edicijama *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* i *Građa za povijest književnosti hrvatske*, kao i u zbirci *Slovenske narodne pesmi* u izdanju Slovenske matice i u deset knjiga *Hrvatskih narodnih pjesama* u izdanju Matice hrvatske.

Zvonar (2009: 23) naglašava da znanstveno proučavanje kajkavske usmene književnosti, odvojeno od pisane, počinje tek s razdobljem romantizma, kada se i na kajkavskom jezičnom prostoru pojavljuju prve tiskane zbirke usmenih pjesama i pripovijedaka. Kajkavska je usmena književnost postojala u stihovima i prozi, a namjena i sudbina duhovnih i svjetovnih pjesama bile su različite, ističe Zvonar (2014: 63). Tako navodi da su prve osvrte na usmenu kajkavsku književnost pisali crkveni oci koji je nisu mogli u potpunosti prihvatiti zbog svojega položaja u društvu i prirode pastoralne djelatnosti. Stoga su otvoreno kritizirali ono što se nije uklapalo u crkveni moral i duhovnu katoličku etiku (ibid: 49). Zvonar također donosi kako „imena autora najvećega broja svjetovnih pjesama nisu utvrđena s dovoljnom sigurnošću. Evidentno je, međutim, da su bili bolji pjesnici od predstavnika sakralne poezije i da su se mnogi od njih inspirirali usmenim pjesmama" (ibid: 56).

Kada je pak riječ o osobitostima kajkavske usmene književnosti, kojoj bistranska svakako pripada s obzirom na to da je Mijo Lončarić (1996.) svrstao bistranski kraj u bednjansko-zagorski (središnjozagorski) dijalekt kajkavskoga narječja (prema Celinić 2011: 41), Botica (1995: 11) ističe kako u njoj prevladavaju lirski oblici, što pokazuje istraživanje koje slijedi.

Početkom 20. stoljeća Antun Gustav Matoš najavio je *Hrastovačkim nokturnom* „početak zlatnog doba novije kajkavske lirike koja će i pisanu riječ u pravom smislu približiti narodnom izrazu" (Zvonar 2014: 59). Kao skupljače narodnih pjesama Zvonar (2009: 29–30) ističe Stanka Vraza, Ivana Kukuljevića Sakcinskog, Franju Kuhača i „našega najvećeg melografa i zapisivača tekstova usmenih, narodnih pjesama dr. Vinka Žganca". Žganec (1950: 480–481) naglašava kako su narodne, osobito lirske kajkavske pjesme, često pjevane: „Kad narodni pjevači diktiraju zapisivaču pjesme, oni i nehotice pojedine stihove pokvare i izvrnu, a često se ne mogu ni sjetiti svih stihova. Tu im onda pomaže napjev." Napjevi ukazuju na originalnost, starinu, stil i autohtonost u većoj mjeri nego li tekstovi u čemu se ogleda narodna konzervativnost u govoru spram jezika (ibid: 481).

Zvonar (2016: 12) u okviru motivsko-tematske raznolikosti kajkavskih usmenih pjesama navodi:

> Dominantni su, svakako, motiv (...) o ocu ili majci koji svoje dijete u neznanju prodaju đavolu, o ranjenom vođi koji naređuje svojoj družini gdje i kako da ga pokopa, o Petru Docziju, prvom pravom boemu u kajkavskoj usmenoj književnosti, a niz time nije završen. Nisu to samo doslovni prepjevi s europskih jezika nego i uspjele stvaralačke prilagodbe podneblju u koje su sadržaji presađivani i slušačima kojima su namijenjeni. Više kajkavskih zapisa spomenute tematike ide među poetski najuspjelije primjere svoje vrste. Tu je, međutim, i cjelokupan život naših kajkavaca utkan u pjesmu, pripovijetku i običaje u jednom dugom vremenskom razdoblju. Upravo će Žganec zadnji zapisati niz uspjelih pjesama nastalih prije više stoljeća i tako dokazati kontinuitet njihova života i trajanja. Njegovo djelo, nažalost, predstavlja i završetak sustavnog skupljanja narodnih pjesama i pripovijedaka na kajkavskom govornom prostoru.

S obzirom na motivsko-tematsku podjelu, Zvonar (2016: 186) opisuje dvije razine, južnoslavensku i europsku, a koje su i nama poslužile kako bismo istražili njihovo postojanje u bistranskoj usmenoj književnosti i stavili je u kontekst južnoslavenske i europske književnosti. Tako Zvonar (ibid) navodi da su specifično južnoslavenski motivi oni o ugledniku koji zbog neuzvraćene ljubavi pada na prosjački štap, gizdavom Pavlu koji ubija svoje žene, djevojci koja truje brata da bi se mogla udati, ustupanju ljube strancu na jednu noć, mladoženji koji se utapa gazeći more, nevjernoj supruzi i žutoj tunji, dok su motivi iz europske književnosti žalopojka nesretnoga zeca, majka koja ubija svoju nezakonito rođenu djecu da bi se mogla udati, razbojnička družina koja pokapa svojega vođu, Marija i Mlada Nedjelja i pastir i tri vještice.

Iz Zvonarovih se djela (2014., 2016.) može zaključiti da je za očuvanje usmene kajkavske književnosti iznimno zaslužan Vinko Žganec. Kuhač i Žganec najplodniji su zapisivači narodnih pjesama i napjeva koji svojim radom daju „zaokruženu sliku glazbenog folklora ovog kraja“ (Zvonar 2016: 176). Žganec je na temelju pjevanja, a ne kazivanja, zapisao najveći broj tekstova (ibid: 180).

3. Istraživanja usmene književnosti bistranskoga kraja

3.1. O istraživanju usmene književnosti Gupčeva kraja

O usmenoj bistranskoj književnosti pisali su istraživači Instituta za etnologiju i folkloristiku (tada: Institut za narodnu umjetnost) koji su 1969. godine započeli „istraživati folklornu tradiciju šire okolice Stubice u Hrvatskom zagorju, želeći tim radom obilježiti skoru obljetnicu hrvatsko slovenske seljačke bune“ (iz Uvoda, Narodna umjetnost 1974: 3).

Rezultati terenskoga rada su sljedeći:

> U široj okolici Stubice u razdoblju god. 1969. do 1972. priopćujemo da su suradnici Instituta proveli na terenu 130 dana, prikupili su 570 pjevanih ili kazivanih pjesama, 97 snimaka instrumentalne svirke, 480 tekstova pripovijedaka i predaja, 32 opisa plesova (uz dopunsko kazivanje o plesu), 54 folklorna dramska teksta, te opise običaja koji se ne mogu brojčano iskazati. Uz to je snimljeno 277 fotografija; trajanje magnetofonskih snimaka iznosi 99 sati. (ibid)

Rezultate istraživanja i terenskoga rada objavili su u časopisu *Narodna umjetnost* (1974., vol. 10 no. 1)[6]: Jerko Bezić „Raznolik glazbeni svijet šire okolice Donje Stubice", Nikola Bonifačić Rožin „Folklorno kazalište u južnom dijelu Hrvatskog zagorja", Maja Bošković-Stulli „Odnos kmeta i feudalca u hrvatskim usmenim predajama", Olinko Delorko „Usmena poezija Gupčeva zavičaja", Ivan Ivančan „Narodni plesovi u Gupčevu kraju", Zorica Rajković „Narodni običaji okolice Donje Stubice" i Divna Zečević „Usmene predaje o seljačkoj buni i kmetskom životu u široj okolici Stubice". U svojim su radovima dali uvid u neke od primjera građe koju su prikupili na terenu u Gupčevu kraju pa će dio te građe, koja se odnosi na područje današnje Općine Bistra i Jablanovca (koji je povijesno bio dio župe Bistra), biti istaknut u nastavku rada. U radu zbirno prikazujemo što je zabilježeno o usmenoj književnosti Bistre iz radova spomenutih istraživača, pa se tako osvrćemo na usmeno pjesništvo (Delorko), usmenu predaju (Zečević) i folklorno kazalište (Bonifačić Rožin).

3.2. Usmeno pjesništvo

Olinko Delorko prikupljao je građu u selima oko Donje i Gornje Stubice tijekom triju boravaka 1969., 1970. i 1971. godine. Sve je zapise sastavio u dvije rukopisne zbirke: zapisi s prvih dvaju boravaka čuvaju se u Dokumentaciji Instituta pod brojem 793, a s trećega boravka pod brojem 832 (Delorko 1974: 89). U radu „Usmena poezija Gupčeva zavičaja" (1974.) napravio je izbor iz građe iz svojih rukopisnih zbirki.

Poznato je da je pjevanje, a ne recitiranje, česta praksa kazivanja u usmenoj književnosti. Zanimljivo je da tako i Delorko (1974: 96) opisuje način kazivanja pjesama:

> Pojedinci koji su mi odrecitirali sad ovu, sad onu pjesmu, nisu to izveli govorom kao oni prenosioci u nekim drugim našim krajevima, (...) nego u prvom redu pjevanjem jer su bili pjevači. Još preciznije rečeno, ti prenosioci takve produkte poznaju isključivo kao pjesme koje se pjevaju a ne koje se recitiraju.

[6] Dostupno na https://hrcak.srce.hr/broj/3353

Budući da Delorko nije u radu naznačio naslove pjesama, mi smo ih za potrebe ovoga rada naslovili prema prvom stihu. Uz naslove pjesama donosimo i lokacije u kojima ih je on zabilježio i stranicu na kojoj se ta pjesma nalazi u njegovu radu. Nakon što smo istražili svu građu u tom radu, pronađene primjere pjesama zabilježene u bistranskom kraju[7] raspodijelili smo prema vrstama usmene lirike koje je opisao Delorko. Iako se pojedine pjesme mogu staviti u više vrsta (primjerice, pojedine božićne možemo staviti i u obredne, a neke žetelačke mogu biti i molitvice i legende), mi ih u tablici 1 stavljamo u onu vrstu u koju ih je primarno stavio Delorko kako bi podjela na vrste usmene lirike iz bistranskoga kraja bila preglednija i sustavnija. Stoga je iz tablice 1 vidljivo da za vojničke, obredne, božićne, šaljive pjesme, molitvice i legende nisu zabilježeni primjeri pjesama u Delorkovu radu.

Tablica 1. Podjela usmene bistranske lirike prema građi koju je zabilježio Olinko Delorko (1974.)

Table 1. Division of oral Bistra lyrics according to the material recorded by Olinko Delorko (1974)

Vrste usmene lirike	**Primjeri iz bistranskoga kraja**
vojničke	Ne bilježi pjesme iz bistranskoga kraja.
žetelačke	***Iva je mlada*** (Gornja Bistra, zaseok Škrlini, str. 96), varijanta ***Pripravlaj, majko*** (Gornja Bistra, zaseok Grkci, str. 125), žetelačka pjesma u kojoj je prisutna ljubav, ali na prikriven način (Delorko, 1974: 125) ***Anđel v pole snašice zove*** (Gornja Bistra, zaselak Kukci, str. 149)
svadbene	***Crkvicu sem išla*** (Gornja Bistra, zaseok Škrlini, str. 114) Pjesma ne pripada ritualu svadbe, već svojim šaljivim sadržajem razveseljava mladence i uzvanike (Delorko, 1974: 114). Delorko (1974: 114) ističe da se u Štrekeljevu IV. svesku u *Zborniku* pojavljuje pod naslovima *Svetniki priprošnjiki* i *Ljubeznjiva mati Vi!* u skupini slovenskih usmenih pjesama.
kojima je sadržaj povezan uz more	***Kojni se vrani igraju*** (Gornja Bistra, str. 150)
molitvice i legende	Ne bilježi primjere iz bistranskoga kraja.
kmetske	***Gorom leti ptičica vesela*** (Gornja Bistra, zaseok Škrlini, str. 115) Delorko (1974: 115) ističe da je ovo ćudoredno-mudra pjesma basna: „Svoj oprez, nepovjerljivost seljak kmet oblačio je u ruho stihovane basne, u kojoj, na primjer, ptica simbolizira njegove najbliže srodnike a kraljeva kćerka suverenovu vlast nad kmetom i nad svima njegovima (...) (i) divljenje prema slobodi kao najvećem dobru svih živih bića.“

[7] Pod pojmom bistranski kraj ovdje podrazumijevamo ona naselja koja danas čine Općinu Bistra (Bukovje Bistransko, Donja Bistra, Gornja Bistra, Novaki Bistranski, Oborovo Bistransko, Poljanica Bistranska) i koja su nekada bila u sastavu bistranske župe/fare (Ivanec, Jablanovec).

Vrste usmene lirike	Primjeri iz bistranskoga kraja
obredne	Ne bilježi pjesme iz bistranskoga kraja.
vinske	***Bog nam je storil zemlicu*** (Poljanica, str. 130), ljupka, dražesna nazdravica (Delorko 1974: 130)
božićne	Ne bilježi pjesme iz bistranskoga kraja.
šaljive	Ne bilježi pjesme iz bistranskoga kraja.
ljubavne	***Listaj se, gora zelena*** (Gornja Bistra, zaseok Škrlini, str. 124), pomalo cinična (Delorko 1974: 123) ***Ivo kosi zelenu livadu*** (Gornja Bistra, zaseok Škrlini, str. 126), o libidinoznom odnosu brata i sestre, pri čemu je brat taj koji navodi na čin (Delorko 1974: 125), varijanta ***Seja braci cipele glacuje*** (Gornja Bistra, zaseok Škrlini, str. 127), „sestrino ponašanje u zagorskoj varijanti (...) iznenađuje iznad svakog očekivanja" (Delorko 1974: 127) ***Lepa moja livada zelena*** (Oborovo kraj Bistre, str. 141) ***Stala sam se jeno jutro rajneno*** (Gornja Bistra, str. 148)
romance	***Išla je devojka*** (Gornja Bistra, zaselak Kukci, str. 149), inačica pjesme zabilježena je u Mokricama pokraj Oroslavja (Delorko 1974: 118)
balade	Balada o mladoženji koji se utopio: ***a) Doj bu gazil Drinu vodu?*** (Oborovo kraj Bistre, str. 110), veći opseg b) ***Lepa gora bušpanova*** (Poljanica blizu Bistre, str. 111), manji opseg Delorko (1974: 110–112) upozorava na razlomljenost i oštećenost balada. Navodi da je za cjelovitu baladu doznao u Glini pa je uspio prepoznati fragmente te balade u *Doj bu gazil Drinu vodu?* i *Lepa gora bušpanova*. ***Vu te črne gore*** (Jablanovec, str. 121), lirska balada o vojniku (Delorko 1974: 121) ***Vu toj črnoj gori*** (Oborovo kraj Bistre, str. 140–141) ***Majka Maru za Ivana dala*** (Poljanica, str. 148), tragična sudbina likova
pjesme različna sadržaja	***Sveti Jure ogenj kuri*** (Gornja Bistra, zaseok Škrlini, str. 127), blagdan Jurjeva ***Tri devojke kolo vode*** (Oborovo kraj Bistre, str. 141), mitološka ***Mesečina, celo selo spava*** (Gornja Bistra, zaselak Grkci, str. 150)

Kao što je vidljivo iz našega prikaza u tablici 1, u Delorkovu radu pronašli smo dvadeset i jednu pjesmu koja je zabilježena u bistranskom kraju. Već sami naslovi ukazuju na sadržaj pjesama i time potvrđuju motivsko-tematski svijet kajkavske usmene književnosti, koja pripada južnoslavenskom i europskom književnom kontekstu (prema Zvonaru 2016: 186).

Tako, primjerice, pjesme *Listaj se, gora zelena* i *Doj bu gazil Drinu vodu? / Lepa gora bušpanova* (Delorko 1974) sadrže južnoslavenske motive nevjerne supruge i mladoženje koji se utapa gazeći more. Kada je riječ o europskim motivima, u bistranskom pjesništvu pojavljuje se pjesma *Vu toj črnoj gori* (ibid: 141)

o poznatom junaku tragične sudbine, a žarka vatra u crnoj gori, ranjeni vojnik, konstantno mjesto ukopa, vojničke mjere za raku te desna ruka, koja ostaje izvan groba za koju se privezuje konj, motivi su koji ukazuju na europske književne veze (Zvonar 2016: 192–193).

Valja istaknuti da neke od pjesama u tablici 1 nalazimo kod Kuhača i Žganca. Komparativna analiza ukazuje na iste motive koji se pojavljuju u različitim inačicama, odnosno u pojedinim pjesmama nalazimo identične stihove. Tako Kuhač, otac hrvatske etnomuzikologije, u petodijelnom izdanju *Južno-slovjenske narodne popievke* (1878. – 1881., 1941.) donosi „približno 2400 napjeva i tekstova" (Zvonar 2014: 404). Za života je u 4 knjige objavio 1 600 napjeva, dok je preostalih 400 objavljeno nakon njegove smrti (ibid). Prema tematici pjesama, Kuhač ih je podijelio na ljubavne, plesne, svatovske, napitnice, šaljive, sljepačke, junačke.[8] Tako se u I. Knjizi *Južno-slovjenskih narodnih popievki* nalazi ljubavna pjesma *Nalog* iz Marije Bistrice u Hrvatskom zagorju (Kuhač 1878: 135) koja sadrži iste motive kao balada iz Oborova Bistranskog *Vu toj črnoj gori* (Delorko 1974: 140–141).

Nalog	***Vu toj črnoj gori***
Kopajte mi jamu	Kopajte mi jamu
Prvi Svetom Ivanu,	pri Svetom Ivanu,
(...)	(...)
Nutra položete	naj nu položite
Moje grešno telo, (...)	moje grešno telo, (...)

Kuhač (1878: 8) bilježi i *Grieh bi bio sestru ljubiti* iz Hrvatskoga zagorja koja je najsličnija pjesmi iz Gornje Bistre *Ivo kosi zelenu livadu* (Delorko 1974: 126).

Grieh bi bio sestru ljubiti	***Ivo kosi zelenu livadu***
„Ma sestrica kak si lepa!	„Oj sestrice, premiloga lica,
Da si nesmo kaj si jesmo,	da mi nisi rojena sestrica,
Ti bi bilo luda moja."	bila bi mi verna lubeznica!"

[8] „Katalog Knjižnica Grada Zagreba". https://katalog.kgz.hr/pagesResults/bibliografskiZapis.aspx?&currentPage=1&searchById=10&sort=0&age=0&spid0=10&spv0=Kuha%c4%8d%2c+Franjo+Ksaver&mdid0=0&vzid0=0&xm0=1&selectedId=11012987 (pristup 4. 12. 2021.)

U II. Knjizi *Južno-slovjenskih narodnih popievki* pojavljuje se pjesma iz Koprivnice *Ranjeni junak* (Kuhač 1879: 256), a u Gornjoj Bistri zabilježena je slična pjesma *Išla je devojka* (Delorko 1974: 149).

Ranjeni junak	***Išla je devojka***
Junak glavu zdigne divojka pobigne. (...) Konjić ti ostavim ako l' ja umirem. Junak je ozdravil, divojku j' ostavil.	Rajnen glavu digne, devojka pobigne. (...) ako pako vumrem kojna ti ostavim!" Kada je ozdravil, devojku ostavil.

U Poznanovcu je zabilježena pjesma *Večer nam je rosa padala (*Nikola pl. Faller ukajdio je melodiju) (Kuhač 1941: 337), a u Selnici pjesma naslova *Stoji nam polje široko* (ibid: 342), dok Škreblin (1998: 63) spominje inačicu pod nazivom *Večer nam rosu podala*.

Večer nam je rosa padala	***Stoji nam polje široko***	***Večer nam rosu podala***
Večer nam je rosa padala, Nju Marija gledala Sa lepoga dvorca od Boga, Od milenoga Jezuša. Smileni o Jezuš, dojdi k nam, Pelaj nam duše v sveti (svetel?) raj! (...) Gde se duše vesele.	Na gore rasla rožica, Nju nam Marija trgala, (...) Sve verne duše k sebi zval: „Hoď te vi k meni, dušice! Ja vas bum peljal v svetel raj. V svetlem je raju najbolje, Gde se dušice vesele, (...)	Večer nam rosu podala, nju je Marija gledala Z onoga dvora od Boga. od smilenoga Ježuša. Smileni Ježuš dojdi k nam popelaj duše v sveti raj Gle sve se duše vesele, (...)

Kuhač (1941: 344–345) također donosi pjesmu iz Bisaga u Zagrebačkoj županiji *Stanje polje široko*, koju u inačici *Stoj nam polje* donosi Škreblin (1998: 62).

Stanje polje široko	***Stoj nam polje***
Stanje polje široko, (Pripjev:) Oj Barbara! (...) Gde težaki ženjeju.	Stoji nam polje široko, (...) I sveta naša Barbara, (...) Gde težaki ženjeju, (...)

Bogato Žgančevo izdanje *Hrvatske narodne pjesme kajkavske* (1950.) sadrži 377 lirskih pjesama koje su zabilježene na prostoru sjeverne i sjeverozapadne Hrvatske, a podijeljene su na pjesme o kmetu i kmetstvu, pjesme o radu i radniku, pjesme uz običaje i obrede, romance, „laku" liriku, balade i epske pjesmu (ibid). Prema „Kazalu pjesama po kotarima i mjestima" (Žganec 1950: 521–523) utvrdili smo da se Bistra i bistranski kraj ne spominju u knjizi. Stoga je analiza obuhvatila i pjesme okolnih mjesta (Donja Stubica, Samobor, Zlatar) i kotara (Hrvatsko zagorje, Prigorje i druga nepoznata mjesta) (ibid). Pjesma iz nepoznata mjesta iz Hrvatskoga zagorja *Ftiček i sloboda*, kao i pjesma iz Selnice *Spevaj meni, tičica vesela* (Žganec 1950: 15–16) ogledaju se u pjesmi iz Gornje Bistre *Gorom leti ptičica vesela* (Delorko 1974: 115).

Ftiček i sloboda	***Spevaj meni, tičica vesela***	***Gorom leti ptičica vesela***
Njega si je vuzval jeden mladi gospon:	Nju začula kralova sestrica:	(...) opazi je kraleva ćerčica:
„Hodi, ftiček hodi, vu moj oblok spevat!	„Hodi k meni, tičica vesela,	„Odi z menom, tičica vesela,
Jesti ti bum daval beloga cukora, (...)	buš spevala kralju na obedu!"	budeš z kralem obed obedvala!"

Motivi iz pjesme *Vumirajući junak* iz nepoznata mjesta u Hrvatskom zagorju (Žganec 1950: 153–154) pojavljuju se i u bistranskoj inačici *Vu toj črnoj gori* (Delorko 1974: 140–141), koju smo već usporedili s pjesmom *Nalog* koju je zabilježio Kuhač (1878: 135).

Vumirajući junak	***Vu toj črnoj gori***
(...) Kopajte mi jamo pri svetom Ivanu (...) Tamo zakopajte moje belo telo, vuni ostavljajte mojo desno roko, za njo privežite moga vranca konja, naj me konjić plače da me ljuba ne će.	(...) Kopajte mi jamu pri Svetom Ivanu, (...) naj nu položite moje grešno telo, vane ostavlajte moju desnu ruku, zaj nu privežujte mojga kojna vranca, nek se kojnic plače kad se ljuba neće.

Jerko Bezić (1974: 309) u svojem se radu o glazbenom svijetu stubičkoga kraja osvrnuo i na saznanja iz bistranskoga kraja (koje opisuje kao širu okolicu Donje Stubice) i dodaje: „Prikupljena građa korisna je dopuna poznatoj velikoj zbirci akademika Vinka Žganca *Narodne popijevke Hrvatskog zagorja* jer u toj zbirci samo 5 pjesama iz Podgrađa kraj Marije Bistrice zastupa širu okolicu Donje Stubice“[9] (ibid). Nadalje napominje kako u građi nema pjesama o Seljačkoj buni, ali pronalazi tekstovne fragmente i navodi primjer predaje o mlinu na Krapini i kazivaču iz Jablanovca u radu Bonifačić Rožina (1974). S obzirom na to da se Bezić bavio vokalnom i instrumentalnom glazbom stubičkoga kraja, nije se sustavnije bavio tekstovima. No, notne je zapise obogatio tekstovima i podatcima o mjestu u kojima ih je čuo. U poglavlju *Notni primjeri* ne spominju se oni s bistranskoga područja, a u poglavlju *Tekstovi pjesama* nema podataka o lokaciji bilježenja tih pjesama (Bezić 1974: 332–375).

Klementina Batina (2014: 247) u svojem radu „Tradicijska kultura, život i običaji bistranskog kraja“ daje „pregled životnih, godišnjih i radnih običaja, vjerovanja te folklornog stvaralaštva s naglaskom na usmene lirske pjesme vezane uz pojedine običaje“. Većina lirskih pjesama preuzeta je od Vladimira Tkalčića (1922.)[10] i Olinka Delorka (1971.)[11] ili je zabilježena u Bistri. Tkalčić[12] (prema Batina 2014: 252) spominje dvije svadbene pjesme: *Zbirajte mi majko sve sada* i *Tiček nam popeva vu Javorku gradu*. Iz Delorkovih zapisa Batina (ibid: 258, 263, 265) donosi tri pjesme: *Sveti Jura ogenj kuri*, *Pripavljaj, majko* i *Selo moje, zavičaju mili*. Osim narodne božićne *Narodil nam se Kralj nebeski*, Batina (ibid: 253–254, 260) na terenu bilježi šest svadbenih pjesama: *Lepa tvoja biser partica*, *Venček moj*, *Zorja*, *Igraj kolo*, *Višnja se od trešnje poznaje* i *Pozdravljena kraljica* i jednu božićnu *Marija se majka trudi.* Tu su i dvije pjesme koje se izvode u okviru vinogradarskih običaja: *Nikaj na svietu lepšega ni* i *Došel bu došel Sveti Martin* (ibid: 258).

Publikacija u izdanju Udruge „Ekomuzej Bistra“ *Božić u Bistri* (2018.) urednice Line Malek sadrži informacije o fenomenu tradicijskoga ukrašavanja ljudi i prostora u bistranskom kraju. Klementina Batina, Vera Grgac, Lina Malek i

[9] „Zbirka *Narodne popijevke Hrvatskog zagorja* obuhvaća tri sveska: *Napjevi*, Zagreb, 1950., 440. str., *Tekstovi*, Zagreb, 1952., 397., *Uvodna muzikološka studija*, objavljena u „Zborniku za narodni život i običaje“ (ZNŽO), knj. 44, Zagreb 1971., str. 5–236 (objavljena je i kao separat)“ (Bezić 1974: 309).

[10] Zapisi Vladimira Tkalčića u Bistri 19. rujna 1922. god., dok. EMZ-a (bilježnica VI, sign. 562/6) (prema Batina 2014: 252).

[11] Delorko, Olinko. 1971. *Narodne pjesme Hrvatskog zagorja*, knj. II (IEF zapis br. 832, 63) (prema Batina 2014: 263, 265).

[12] Vidi bilješku 10.

Domagoj Sironić pisali su o božićnim običajima, božićnom kinču, umijeću izrade božićnoga kinča i obilježavanju blagdana sv. Nikole u Bistri. U toj se publikaciji, uz dvije kraće molitve, spominju i dvije božićne pjesme *Narodil nam se Kral(j) nebeski* i *Marija se majka trudi*[13] (Batina 2018: 9). Grgac (2018: 12–13) piše da se na Štefanje izvodila i pjesma *Djetešce nam se rodilo* i da su se na zornicama u došašću pjevale *Padaj s neba roso sveta*, *Zlatnih krila anđela si*, *Zdravo budi Marijo prejasna zornice*, *Ptičice liepo pjevaju*, *Zdravo Djevice Bogorodice*. Grgac je izdanje obogatila odabirom iz vlastitoga pjesničkoga opusa u kojem piše „po bistrajnski", čime se čuva i njeguje bistranski govor.

Drugom publikacijom Udruge „Ekomuzej Bistra" *Uskrs u Bistri* (ur. Malek 2019.a) autori Lidija Bajuk, Klementina Batina, Božena Čretnik, Vera Grgac, Nada Grgurić, Lina Malek, Domagoj Sironić, Marko Šimunić i Barica Špoljar prikupili su, zabilježili i opisali bistranske uskrsne običaje. Tako Grgac (2019: 17–21) spominje tri prigodne molitve: *Pozdravlen boudi Jezuš Kristuš naš Otkupitel*, *Falen boudi naš respeti Otkupitel*, *Molitva za spas duše*. Grgac dodaje skenirani i transkribirani rukopis molitve *Šibom šibovan bičem bičevali* koju je zapisala Katica Kolaković: „tak je v Korizme molila nejna majka (baka) Jalža Gjurin r. Grgac (4. 3. 1899. – 18. 3. 1964.) i mama Jelena Kolaković r. Gjurin (6. 11. 1919. – 6. 5. 2006.)" (ibid). Osim molitvi, Grgac (ibid: 20–21) spominje i osam korizmenih pjesama: *Počinje se strašna muka*, *Klekni, klekni*, *Narode moj ljubljeni*, *Svaka duša*, *Stala majka pod raspelom*, *Stala plačuć tužna mati*, *Prosti moj Bože*, *O Isuse daj da pjevam*. K tomu, *Pojdimo si na Božji put* i *O Marijo majko mila sedam svete žalosti* dvije su „popievke ke smo naviek do prije par liet popievali na Bistričke kalvarie kad smo obnašali pobožnost križenega pouta na našem zavetnom hodočašču k Majke Bouže Bistričke na dan 4. kolovoza" (ibid: 20). Grgurić (2019: 23) dodala je i pjesmu *Križ nam stoji vu polu* koju je naučila od majke i koja se pjevala tijekom korizmenih pobožnosti. Uz one koje spominje Grgac, Špoljar (prema Malek 2019.b: 30) spominje još tri pjesme: korizmenu *Ja se kajem Bože mili* i uskrsne *Uskrsnu Isus doista* i *Gospodin slavno uskrsnu*.

Zapisi u publikacijama Udruge (2018., 2019.a) i u radu Klementine Batina (2014.) tako daju primjere za molitve, božićne, korizmene, uskrsne, žetelačke i vinogradarske pjesme o kojima je kao o vrstama pisao Delorko (1974.), ali nije zabilježio primjere pjesama tih vrsta iz bistranskoga kraja u svojem radu, kao što je vidljivo iz tablice 1.

[13] Te dvije pjesme Batina spominje i u svojem prethodnom radu, vidi Batina, Klementina. 2014. „Tradicijska kultura, život i običaji bistranskog kraja". U: *Bistra: monografija* (ur. Dobrovšak, Ljiljana). Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 260.

3.3 Folklorno kazalište

Istraživanjem folklornoga kazališta Gupčeva kraja kao dijela usmeno-književne tradicije bavio se Bonifačić Rožin (1974.) u radu „Folklorno kazalište u južnom dijelu Hrvatskog zagorja". Građu za taj rad crpio je s terenskih istraživanja koja su prikupljena u četirima rukopisnim zbirkama[14]. Izdvajamo drugu rukopisnu zbirku *Pokladni običaji Gornje i Donje Bistre, Oroslavlja i Jakovlja* jer se u njoj nalaze primjeri folklornoga kazališta koji su se izvodili u bistranskom kraju, a koje Bonifačić Rožin (ibid) donosi u radu. Tako Bonifačić Rožin uz kazivanja izvođača o folklornom kazalištu navodi:

> Jedino je pokladna igra »Prodavanje konja« u Gornjoj Bistri snimljena 1972. godine na magnetofon i fotografirana prema izvođenju na seoskom raskršću. Drvena glava »Konja« otkupljena je od vlasnika F. Škrlina iz Gornje Bistre za potrebe Etnografskoga muzeja u Zagrebu. Iste godine fotografirane su i pojedine maškare za vrijeme ophoda po selu. Pri sabiranju građe iskazi kazivača djelomično su rukom bilježeni, a djelomično su kazivanja snimljena na magnetofon u Gornjoj Bistri i Donjoj Bistri (Poljanica), Oroslavlju, Jakovlju i Kraljevu Vrhu. Usput su po selima skupljene fotografije pokladnih maškara i svatova, koje su presnimljene i pohranjene u fototeci INU u Zagrebu. (ibid: 218)

Iz prikupljene građe u njegovu radu izdvojili smo trinaest primjera iz bistranskoga kraja i prikazali ih prema vrstama koje u svojoj podjeli daje Bonifačić Rožin (ibid: 222), iz čega je vidljivo da su se na tom području izvodili sljedeći oblici folklornoga kazališta:

1. Prigodne dramske scene:

- igre mladeži na radnim večernjim sastancima – „**lupitva**" u Gornjoj Bistri, dok komušaju kukuruz, mladići rade brkove od niti s kukuruznoga klipa i mladež izvodi razne komedije (ibid: 223)

- igre na svadbi (maškare, svatovi i muzikaši)

- svadbene dramske pojave (povezane sa svadbenim ceremonijalom) – „**dar za kuharice**" u Donjoj Bistri, scensko-dramski prizor na svadbi (ibid: 224–225)

- svadbene dramske igre (osim u okviru svadbenoga ceremonijala, izvode se i na večernjim sijelima i za vrijeme pokladnih ophoda) – „**mačkuri**" u Jablanovcu, „**melin**" u Gornjoj i Donjoj Bistri i Jablanovcu, „**prodaja vina**" i „**brico**" u Gornjoj Bistri (ibid: 225–228)

[14] Folklorna građa iz Stubice, 1965., sign. 756; Pokladni običaji Gornje i Donje Bistre, Oroslavlja i Jakovlja, 1969. – 1971., sign. 858; Folklorna građa Hrvatskog zagorja, I., 1969., sign. 859 i Folklorna građa Hrvatskog zagorja, II, 1970., sign. 879 (prema Bonifačić Rožin 1974: 217).

2. Dramske scene u sklopu godišnjih običaja:

- ophodi uz vjerske blagdane – **Sveti Nikola i krampus** u Gornjoj i Donjoj Bistri i Poljanici Bistranskoj, „**zvezdari**" u bistranskom kraju (Donja Bistra) (ibid: 231–232)

- pokladne maškare i njihove igre[15] – **pokladna povorka s „mladencima**" u Donjoj Bistri i **maškare svatovi** u Gornjoj Bistri, **fašnik bolesnik** u Gornjoj i Donjoj Bistri, **povorka maškara** koja vozi fašnika iz Jakovlja u Donju Bistru i **prodavanje konja Linđa** u Oborovu. (ibid: 234–235, 240–242)

U dijelu rada koji donosi dramske tekstove kazivač Stjepan Rožman govorio je o lupitvi i proscu, a prodavanje Linđe kobile izvodili su Franjo Škrlin i maškare (seljaci) (ibid: 245, 253–255). Kada govorimo o folklornom kazalištu Hrvatskoga zagorja, valja napomenuti da podatke o zagorskim narodnim scenskim igrama literatura donosi tek u drugoj polovici 19. stoljeća (Bonifačić Rožin 1974: 218). Tako o narodnim scenskim igrama u Zagorju Bonifačić Rožin (1974: 217) ističe: „Gdje god se čovjek ili više ljudi oblači, maskira, mijenja glas i sadržaj govora u namjeri da predstavlja nešto drugo nego što je sam prirodno, tu se radi o kazalištu predstavi, šali, komediji i paradi, kako to kažu Zagorci."

U bistranskom kraju i danas se izvode „mačkuri" na svadbama. Zanimljivo je napomenuti da se zagorske maškare prvi put spominju u Bogišićevu *Zborniku sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slavena* kada opisuje svadbu u Stubici (prema Bonifačić Rožin 1974: 218–219).

Osim maškara na svadbama, u Bistri se i dalje njeguju martinska i fašnička tradicija. Tako Udruga „Bistrajnski potepuhi" i „Udruga vinogradara, podrumara i ljubitelja dobrog vina *Sveti Nikola* – Bistra" održavaju vinogradarsku tradiciju Martinja, dok Udruga „Vuglenari Poljanica – Bistra" njeguje tradiciju fašničke povorke kroz Bistru (Batina 2014: 258, 262).

3.4. Usmena predaja

Divna Zečević (1974.) u svojem radu „Usmene predaje o Seljačkoj buni i kmetskom životu u široj okolici Stubice" donosi primjere transkribiranih tekstova usmenih predaja koje je zabilježila i u bistranskom kraju. Bonifačić Rožin (1974: 217) ističe kako „pri prenošenju predaje neminovno dolazi do promjena uvjetovanih zaboravom ili stvaralačkom nadopunom, te su posljedice toga mnogobrojne varijante oblika i teksta primarnog motiva".

[15] O trima različitim fašničkim povorkama vidi Batina, Klementina. 2014. „Tradicijska kultura, život i običaji bistranskog kraja". U: *Bistra: monografija* (ur. Dobrovšak, Ljiljana). Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 261–262.

Za ovaj je rad, osim tekstova, bitna činjenica kako je autorica „nailazila na pučke pjesnike koji su pjevali o lokalnim zgodama i nezgodama, (...) kao na ljude koji su o svemu dobro informirani" (Zečević 1974: 8). Jedan takav bio je rado prihvaćen pučki pjesnik Stjepan Rožman[16] (1900. – 1972.) iz Gornje Bistre koji je „ispričao nekoliko vrijednih predaja i priča, a zatim nam je pokazao i svoje pjesme. Među njima bila je i pjesma kojom je opjevao Matiju Gupca", kao i predaja o „okrutnim fratrima i caru Josipu" (ibid: 9). Rožmanovi susjedi rado su pričali o „grofovima" i „baronima", a o grofici Mariedonne Carioni, „tajanstvenoj Karijonki", pričalo se i šire od Gornje i Donje Bistre (ibid: 11). Osim Rožmana, kazivači su bila i djeca snimljena početkom lipnja 1969. godine u školi u Donjoj Bistri:

> Njihovim pričama i bajkama nije izvor u pročitanim knjigama. U odnosu na ukupnost građe usmenog pripovijedanja odraslih pokazalo se da su odrasli bili zatvoreniji i nisu bili skloni da pripovijedaju ono što su pričali djeci. (...) Treba napomenuti da su se u toku pričanja i među djecom izdvojila dvojica dječaka koji su izrazito dobro pripovijedali (Branimir Sever i Darko Brezec). (Zečević 1974: 11)

Iz cjelokupne građe u radu „Usmene predaje o Seljačkoj buni i kmetskom životu u široj okolici Stubice" (Zečević 1974) odabrali smo zapise predaja kazivača iz Bistre. Te se predaje ponajviše odnose na predaje o kmetskom životu, Seljačkoj buni i liku Matije Gupca. Zapisi koje Zečević donosi, primjerice, o kralju Josipu inačica su predaja o kralju Matijašu, tj. usnulom junaku koji je omiljeni lik usmenih predaja, o kojima je posebno pisala Bošković-Stulli (1974: 71–72). Tako daje opis odnosa kmeta i feudalca u hrvatskim usmenim predajama:

> Usmene predaje o toj buni nisu transponirane u mitsku sferu, nisu fantastične, one su dio povijesne svijesti zagorskog seljaka, u njima je još živo prisutno sjećanje na odnose kmeta i feudalca, na tvrdi život zagorskog muža kroz protekla stoljeća – vizije o mitskome budućem oslobodiocu ne uklapaju se u takav tip usmene tradicije. Buna kao dio povijesne svijesti nikako nije povijesno faktografsko sjećanje na događaje stare 400 godina. Sjećanje na bunu, pričanja o njoj, upravo zato što su se doživljavala kao aktualno prisutna, nisu se mogla petrificirati, nego su stalno varirala i dopunjavala se onim sadržajima koje je donosio život – u jezgri im je ostajao isti stalni sadržaj: život i otpori kmeta pod feudalnom vlašću. (Bošković-Stulli 1974: 78)

Kod Zečević (1974.) ukupno smo pronašli deset tekstova usmenih predaja iz bistranskoga kraja označenih rednim brojevima 3., 5., 8., 21., 23., 27., 28., 29., 32., 43. Stjepan Rožman iz Gornje Bistre kazivao je 3., 21., 27., 29. i 32. predaju, Nikola Lacković iz Jablanovca 5., 8. i 43. predaju, Ivan Šimunić iz Donje Bistre 23. predaju i Vinko Šimunić iz Donje Bistre 28. predaju (Zečević 1974: 13–29).

[16] O Stjepanu Rožmanu vidi Zečević, Divna. 1974. „Usmene predaje o seljačkoj buni i kmetskom životu u široj okolici Stubice". *Narodna umjetnost* 1, 10, 9–11.

Zapisi predaja, tj. tekst 3. i 5. imaju isti motiv, kmeta koji je umro u tamnici, a tekst 8. je o običaju da djevojka prije ženidbe mora spavati s Tahijem. Tekst 23. govori o kralju Josipu koji se prerušio u seljaka u krčmi, tekst 28. o caru Josipu koji se prerušio i razotkrio u krčmi, dok tekst 29. u središtu ima cara Josipa koji se prerušio kako bi ispitao sumnjiva djela zagrebačkih fratara u Remetama. Priča o spretnim Turopoljcima koji su se suprotstavili Turcima u središtu je teksta 32., a tekst 21. govori o prijestolju Matije Gupca, o suradnicima i susretima kod mlina na Krapini, dok tekst 27. opisuje *divanjenje* i zamjeranje Petrice Kerempuha i grofa.

Istaknuto mjesto svakako pripada predaji o kamenim svatovima, odnosno predaji o bogatoj mladoj i siromašnom mladoženji koje je zaklela njezina majka pa okamenjeni stoje povrh Jablanovca. Predaju Zečević (1974: 29) bilježi pod brojem 43. Ovu srednjovjekovnu priču obradio je na njemačkom jeziku Ivan Sermage i objavio je 1819. godine u austrijskim novinama (Laljak 2002: 5). U ostavštini Stanka Vraza pronađeno je pismo iz 1842. godine, koje sadrži prvi spomen o kamenim svatovima na hrvatskom jeziku, dok je August Šenoa predaju prenio u umjetničku književnost 1869. godine (ibid).

Kod Šenoe je riječ o „sinu bogatog mlinara koji se, uz očev pristanak, želi oženiti siromašnom djevojkom koju voli. Tome se protivi majka koja proklinje svatove. Svatovska se povorka okameni a mlin se pretvara u razvaline" (ibid: 13).

4. Uloga Kulturno-umjetničkoga društva „Bistra" u očuvanju usmenoknjiževne tradicije

Od 1920-ih u Bistri je djelovalo Pjevačko društvo „Grozd", dok je Kulturno-umjetničko društvo „Bistra" status pravne osobe steklo u studenome 1975. godine (Škreblin 1998: 75, 78). To je društvo svojim djelovanjem dalo bitan prinos očuvanju bistranske usmene književnosti, a o čemu svjedoče knjige *Narodno blago Bistre (monografija kulturno-umjetničke udruge „Grozd Bistra"*) (Škreblin 1998) i *Bistra – „da ostane spomen na ljepotu" (Povijest bistranskog kraja)* (Brezović 2002).

Škreblin je folklornu građu, prema „Literatura i izvori" (1998.), preuzela iz edicije *Folklor Gupčeva zavičaja* (1973.). U knjigama iz 1998. i 2002. pojavljuju se iste pjesme, no usporedbom smo primijetili da se u publikaciji iz 2002. godine pojedine pjesme ne spominju i da postoje razlike na različitim jezičnim razinama. Primjerice, knjiga iz 1998. godine bilježi pjesmu *Ftiček nam popjeva* (Škreblin 1998: 59), dok je u knjizi iz 2002. godine ta pjesma naslovljena *Tiček nam popeva* (Brezović 2002: 117). Botica (1995: 17) ističe kako „lirske pjesme u izvođenju nemaju naslova, a u zapisima je naslov obično prvi stih ili koja sintagma iz pje-

sme što zaokružuje temu". Među pjesmama koje spominje Škreblin (1998: 59–68) jedino *Zorja je Zorja*, *Pozdravljena kraljica*, *Venček moj* i *Utopio se mladoženja* nemaju zabilježen naslov prema prvome stihu pjesme.

Kulturno-umjetničko društvo „Bistra"[17] danas ima oko osamdeset aktivnih članova i podijeljeno je u pjevno-plesne sekcije, instrumentalnu sekciju i školu violine[18]. Osim što članovi KUD-a redovito nastupaju na svečanostima u Bistri tijekom cijele godine, nastupaju i na međužupanijskim događanjima. Njihov je božićni vokalno-instrumentalni koncert u Župnoj crkvi sv. Nikole biskupa postao tradicionalan. Pjevaju i plešu bistranske pjesme i plesove, izvode i dramske igre o kojima je već bilo riječi u prethodnim poglavljima. Tako su sljedeće pjesme, koje bilježi Škreblin (1998: 59–68), dio aktualnoga bistranskoga repertoara KUD-a: svadbene – *Zorja je zorja*, *Ftiček nam popeva*, *Igram kolo u dvadeset i dva*, *Sveta tri kralja*, *Lepa tvoja biser partic*a, žetvene – *Koprivice malena*, *Stoj nam polje*, *Večer nam rosu podala*, *Lepa naša lipa stara*.

U vrijeme vjerskih blagdana KUD pretežno izvodi pjesme iz crkvene pjesmarice. Dio su repertoara tako tradicionalne božićne pjesme *Čestit svijetu, Zvjezdica nam je sjajala*, *Pastiri gor stanemo*, *Oj djetešce moje drago*, *Spavaj mali Božiću*, *Svim na zemlji*, *Narodi nam se Kralj nebeski*, *Radujte se narodi*, *U to vrijeme godišta*, *Djetešce nam se rodilo*. Specifičnih božićnih bistranskih pjesama nije bilo, ali neki se članovi Društva sjećaju pjesme Čestit svijetu kao one pjesme koja se uvijek pjevala u Bistri. Korizmene pjesme koje KUD izvodi identične su pjesmama koje spominju Grgac (2019: 20–21): *Počinje se strašna muka*, *Klekni, klekni*, *Svaka duša*, *Stala majka pod raspelom*, *Stala plačuć tužna mati*, *Prosti moj Bože*, *O Isuse daj da pjevam*, *O Marijo majko mila sedam svetih žalosti*, Grgurić (2019: 23): *Križ nam stoji vu polu* i Špoljar (prema Malek 2019b: 30): *Ja se kajem Bože mili* te uskrsne pjesme *Uskrsnu Isus doista* i *Gospodin slavno uskrsnu*.

Članovi KUD-a također sudjeluju i na Smotri folklora u Zaprešiću u izvornom i koreografiranom folkloru. Izvorni folklor obuhvaća prikaz odabranih svadbenih običaja (fragment „Zniknulo je drvčece", fragment običaja naplitanja mlade, fragment „Zorja" itd.), žetvenih običaja „Žetva pod Medvednicu goru" (fragment „Poklje žetve"), pokladnih običaja „Bistranska Linđa" i lovačkih običaja „Mi smo lovci izdaleka vlovili smo torca". U okviru koreografiranoga folklora članovi KUD-a izvode pjesme i plesove Draganića, Like, Vrlike, Međimurja, Posavine, Ražanca, Turopolja, Hrvatskoga zagorja, poskočicu iz Smokovljana iz dubrovačkoga primorja, bunjevačko kolo i druge.

[17] O KUD-u „Bistra" zabilježeno je prema osobnom priopćenju Marije Bogdan, stalne članice KUD-a od 2005. godine i voditeljice dječjih sekcija KUD-a.

[18] Broj sekcija ovisi o broju članova koji se mijenja iz godine u godinu.

KUD „Bistra“ tako i danas izvodi dramsku scenu u sklopu godišnjih običaja, pokladnu igru prodavanja konja Linđa, zabilježenu na terenu 1970-ih godina, i pjesme koje spominje Anita Škreblin (svadbene, žetelačke), čime se potvrđuje kontinuitet izvedbe usmeno-književne građe[19]. Svakako treba napomenuti da dramska scena prikaza lovačkih običaja nije zabilježena ni kod Bonifačića Rožina (1974.) ni kod Škreblin (1998.), a KUD „Bistra“ je izvodi.

5. Zaključak

Istraživanje je pokazalo da se usmena književnost bistranskoga kraja ponajviše temelji na usmenoj lirici, folklornom kazalištu i usmenoj predaji. Tako je Delorko (1974.) zabilježio dvadeset i jednu lirsku pjesmu. Bonifačić Rožin (1974.) opisao je trinaest oblika folklornoga kazališta među kojima su najzastupljenije dramske scene povezane s vjerskim blagdanima, pokladnim maškarama i svadbenim običajima. Zečević (1974.) je zapisala deset tekstova usmenih predaja iz bistranskoga kraja u kojima prevladavaju teme feudalaca i kmetova, Seljačke bune i lika Matije Gupca, dok se posebno ističe predaja o kamenim svatovima povrh Jablanovca.

Batina (2014.) je u svojem istraživanju prikupila petnaest pjesama, od kojih je dvije preuzela od Tkalčića (1922.) i tri od Delorka (1971.), a deset ih je zabilježila na terenu, dok publikacije Udruge „Ekomuzej Bistra“ urednice Malek (2018., 2019.a) bilježe ukupno šest molitvica i dvadeset i dvije božićne, korizmene i uskrsne pjesme. Svakako treba spomenuti i pjesme koje danas izvodi KUD „Bistra“. Tako možemo zaključiti da u bistranskoj usmenoj književnosti prevladava usmena lirika, na što ukazuju zabilježene pjesme u spomenutim istraživanjima, čime je iznova potvrđena Botičina tvrdnja kako su lirski oblici posebnosti kajkavske usmene književnosti (Botica 1995: 11).

Kuhačevi i Žgančevi zapisi poslužili su istraživačima kao potvrda prisutnosti i kontinuiteta usmene književnosti na prostoru sjeverozapadne Hrvatske, a kasnije i Zvonaru kao izvor građe kajkavske usmene književnosti. Na kraju možemo reći da su velik prinos istraživanju i očuvanju bistranske usmene književnosti dali u svojim zapisima Ludvik Kuba, Vladimir Tkalčić i Milovan Gavazzi (prema Škreblin 1998), osobito istraživači iz 1970-ih Bezić, Bonifačić Rožin, Bošković-Stulli, Delorko i Zečević, a u novije vrijeme Batina, Brezović, Grgac, Malek i drugi.

[19] Izvedbe KUD-a „Bistra“ mogu se pronaći u videozapisima prema pretrazi ključnoga pojma „KUD Bistra“ na YouTubeu. https://www.youtube.com/results?search_query=kud+bistra (pristup 4. 12. 2021.)

U Bistri je sve manje starijih ljudi koji se i dalje živo sjećaju usmene građe. No, oni koji je poznaju svojim sjećanjima potvrđuju kontinuitet pjesama i usmene predaje u ovom kraju, a motivi u tim oblicima usmene književnosti identični su s već poznatim motivima hrvatske usmene književnosti, osobito one sjeverozapadne Hrvatske. Značajan prinos očuvanju usmeno-književne tradicije ostvaruje KUD „Bistra", kao i druge lokalne udruge, a o rekonstrukciji i izvedbi svjedoče videozapisi u izvedbi KUD-a na YouTubeu.

Popis literature i korištenih izvora

Batina, Klementina. 2014. Tradicijska kultura, život i običaji bistranskog kraja. U: *Bistra: monografija* (ur. Dobrovšak, Ljiljana). Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 247–268.

Batina, Klementina. 2018. Božićni običaji Bistre u kontekstu hrvatskih tradicijskih običaja. U: *Božić u Bistri* (ur. Malek, Lina). Zagreb: Udruga „Ekomuzej Bistra", 7–10.

Bezić, Jerko. 1974. Raznolik glazbeni svijet šire okolice Donje Stubice. *Narodna umjetnost* 10, 1, 309–375. (dostupno na https://hrcak.srce.hr/clanak/63130)

Bonifačić Rožin, Nikola. 1974. Folklorno kazalište u južnom dijelu Hrvatskog zagorja. *Narodna umjetnost* 10, 1, 217–256. (dostupno na https://hrcak.srce.hr/clanak/63126)

Bošković-Stulli, Maja. 1974. Odnos kmeta i feudalca u hrvatskim usmenim predajama. *Narodna umjetnost* 10, 1, 71–86. (dostupno na https://hrcak.srce.hr/clanak/62584)

Botica, Stipe. 1995. *Hrvatska usmenoknjiževna čitanka*. Zagreb: Školska knjiga.

Brezović, Anita. 2002. *Bistra. „da ostane spomen na ljepotu" (povijest bistranskog kraja).* Bistra: GOR-BIS ŠKREBLIN d.o.o.

Celinić, Anita. 2011. Govor Gornje Bistre i bistranskoga kraja. *Kaj* 44 (218), 5 (312), 27–44.

Čagalj, Šimun (ur.). 2015. *U srcu te nosim: zbirka domoljubnih pjesama učenika OŠ Bistra*. Bistra: Osnovna škola Bistra, Općina Bistra.

Delorko, Olinko. 1974. Usmena poezija Gupčeva zavičaja. *Narodna umjetnost* 10, 1, 89–150. (dostupno na https://hrcak.srce.hr/clanak/63122)

Dobrovšak, Ljiljana (ur.). 2014. *Bistra: monografija*. Bistra: Općina Bistra.

Folklor Gupčeva zavičaja (Uz 400-godišnjicu Seljačke bune godine 1573). Uvod. 1974. *Narodna umjetnost* 10, 1, 3–4. (dostupno na https://hrcak.srce.hr/clanak/62537)

Grgac, Vera. 2009. *Bistra stara i naša*. Bistra: Udruga „Bistrajnski potepuhi".

Grgac, Vera. 2018. Svetkuvajne i običaji čez došašče, na Božič, i do Tre kralu, na Bistre. U: *Božić u Bistri* (ur. Malek, Lina). Zagreb: Udruga „Ekomuzej Bistra", 7–10.

Grgac, Vera. 2019. Čez korizmu do Vuzma – nejgda i denes. U: *Uskrs u Bistri* (ur. Malek, Lina). Zagreb: Udruga „Ekomuzej Bistra", 10–22.

Grgurić, Nada. 2019. Križ nam stoji vu polu. U: *Uskrs u Bistri* (ur. Malek, Lina). Zagreb: Udruga „Ekomuzej Bistra", 23.

Ivančan, Ivan. 1974. Narodni plesovi u Gupčevu kraju. *Narodna umjetnost* 10, 1, 259–305. (dostupno na https://hrcak.srce.hr/clanak/63128)

Ivić, Štefica; Sever, Kata (ur.). 2009. *Živlejnske steze: zbirka kajkavskih pjesama učenika OŠ Bistra. Bistra*: Osnovna škola Bistra, Općina Bistra.

Ivić, Štefica; Sever, Kata (ur.). 2011. *Trčimo za suncem: zbirka pjesama učenika OŠ Bistra*. Bistra: Osnovna škola Bistra, Općina Bistra.

Ivić, Štefica; Pejakić, Katica (ur.). 2019. *Krijesnice u noći: zbirka aforizama i lirskih minijatura učenika OŠ Bistra*. Bistra: Osnovna škola Bistra, Općina Bistra.

Kolar-Dimitrijević, Mira. 1996. Trgovci i obrtnici 1884-1924.: u općinama Dubravica, Bistra, Jakovlje, Luka i Pušća (II. dio). *Zaprešićki godišnjak* 6, 95–104.

Kuhač, Franjo. 1878.–1881., 1941. *Južno-slovjenske narodne popievke*. Zagreb: C. Albrecht.

Laljak, Stjepan (prir.). 2002. *Kameni svatovi, Šenoa i Jablanovec: od usmene predaje do spomenika*. Zaprešić: Matica hrvatska Zaprešić.

Lukić, Aleksandar; Prelogović, Vedran; Pejnović, Dane. 2005. Suburbanizacija i kvaliteta življenja u zagrebačkom zelenom prstenu - primjer Općine Bistra. *Hrvatski geografski glasnik* 67, 2, 85–106.

Majzec, Mirna. 2011. *Neprobuđena iz sna*. Bistra: Osnovna škola Bistra, Općina Bistra.

Malek, Lina (ur.). 2018. *Božić u Bistri*. Zagreb: Udruga „Ekomuzej Bistra".

Malek, Lina (ur.). 2019.a. *Uskrs u Bistri*. Zagreb: Udruga „Ekomuzej Bistra".

Malek, Lina. 2019.b. Uskrs u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. U: *Uskrs u Bistri* (ur. Malek, Lina). Zagreb: Udruga „Ekomuzej Bistra", 24–31.

Rajković, Zorica. 1974. Narodni običaji okolice Donje Stubice. *Narodna umjetnost* 10, 1, 153–214. (dostupno na https://hrcak.srce.hr/clanak/63124)

Škreblin, Anita. 1998. *Narodno blago Bistre (monografija kulturno-umjetničke udruge „Grozd Bistra")*. Bistra: Gor bis Škreblin.

Špoljar, Stjepan. 1999. *Bistrajnski falačec sreće*. Bistra: Udruga „Bistrajnski potepuhi".

Špoljar, Željko. 2002. *Moja Bistra*. Donja Stubica: Kajkaviana.

Zečević, Divna. 1974. Usmene predaje o Seljačkoj buni i kmetskom životu u široj okolici Stubice. *Narodna umjetnost* 10, 1, 7–29. (dostupno na https://hrcak.srce.hr/clanak/62539)

Zvonar, Ivan. 2009. Usmena kajkavska književnost u kritičkom izboru i obzorju časopisa „Kaj". *Kaj* 42 (209), 3, 23–44.

Zvonar, Ivan. 2014. *Pregled povijesti kajkavske usmene književnosti I. dio (Od prvih tragova do dvadesetih godina 20. stoljeća)*. Zabok: Hrvatska udruga *Muži zagorskoga srca*.

Zvonar, Ivan. 2016. *Pregled povijesti kajkavske usmene književnosti II. dio (Vinko Žganec i njegovo doba)*. Zabok: Hrvatska udruga *Muži zagorskoga srca*.

Žganec, Vinko. 1950. *Hrvatske narodne pjesme kajkavske*. Zagreb: Matica hrvatska.

Sekundarna literatura

Bogišić, Valtazar. 1874. Kakvi su glavni obredi pri ženidbi, t. j. u oči svadbe, na svadbi u nevjeste doma, na putu put crkve, u crkvi (osim crkvenoga obreda), pri ulasku u kuću mladoženjinu, u kući, u ložnici i sjutri dan u jutro?. U: *Zbornik sadašnjih pravnih običaja u Južnih Slavena* (ur. Bogišić, Valtazar). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 221–259.

Bošković-Stulli, Maja (gl. ur.). 1973. *Folklor Gupčeva zavičaja (Uz 400-godišnjicu seljačke bune 1573.)*. Poseban otisak godišnjaka „Narodna umjetnost", knj. 10. Zagreb: Institut za narodnu umjetnost (tiskanje dovršeno veljače 1974.).

Delorko, Olinko. 1971. Narodne pjesme Hrvatskog zagorja, knj. II. IEF, sign. br. 832, 63.

Gavazzi, Milovan. 1928. Kulturna analiza etnografije Hrvata. *Narodna starina* br. 16, 115–144.

Građa za povijest književnosti hrvatske. 1897–2010. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.

Hrvatske narodne pjesme. 1896–1942. Zagreb: Matica hrvatska.

Kuba, Ludvík. 1935. *Cesty za slovanskou písní 1885-1929*. Bd. 2: Slovansky jih. Prag: Nákladem slovanského ústavu.

Lončarić, Mijo. 1996. *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.

Štrekelj, Karel (ur.). 1895–1923. *Slovenske narodne pesmi*. Ljubljana: Slovenska matica (u četiri knjige i 14 svezaka, 15. i 16. svezak uredio i izdao Joža Glonar).

Tkalčić, Vladimir. 1922. Zapisi s terena: bilježnica V (sign. 562/5) i bilježnica VI (sign. 562/6). EMZ.

Tkalčić, Vladimir. 1925. Seljačke nošnje u području Zagrebačke gore. *Narodna starina* br. 10, 133–164.

Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena. 1896.–1977. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Žganec, Vinko. 1950. *Narodne popijevke Hrvatskog zagorja: napjevi*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Žganec, Vinko. 1952. *Narodne popijevke Hrvatskog zagorja: tekstovi*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Žganec, Vinko. 1971. *Narodne popijevke Hrvatskog zagorja: (etnomuzikološka studija)*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

Mrežni izvori

„Bistra, Donja i Gornja“. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=7893 (pristup 12. 12. 2021.)

„Katalog Knjižnica grada Zagreba“. https://katalog.kgz.hr/pagesResults/bibliografskiZapis.aspx?&currentPage=1&searchById=10&sort=0&age=0&spid0=10&spv0=Kuha%c4%8d%2c+Franjo+Ksaver&mdid0=0&vzid0=0&xm0=1&selectedId=11012987 (pristup 4. 12. 2021.)

Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, vol. 10. no. 1., 1974. https://hrcak.srce.hr/broj/3353 (pristup 20. 11. 2021.)

„Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske“. Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske. https://registar.kulturnadobra.hr/ (pristup 12. 12. 2021.)

„Strategija razvoja općine za razdoblje 2014.-2020.“. Općina Bistra. http://bistra.hr/wp-content/uploads/2016/03/Strategija-ekonomskog-razvoja-Op%C4%87ine-Bistra-2014.-2020-PRO%C4%8CI%C5%A0%C4%86ENI-TEKST-rujan-2016..pdf (pristup 12. 12. 2021.)

„Umijeće izrade bistranskog tradicijskog nakita proglašeno nematerijalnim kulturnim dobrom Republike Hrvatske!“. Općina Bistra. https://bistra.hr/umijece-izrade-bistranskog-tradicijskog-nakita-proglaseno-nematerijalnim-kulturnim-dobrom-republike-hrvatske/ (pristup 4. 6. 2022.)

„BISTRA VODA BISTROM TEČE": Records of Oral Literature of the Bistra Region

By Karolina Vrban Zrinski - Lina Malek, Zagreb

Summary

The paper explores oral literature of Bistra, describes the types and forms that appear, as well as the themes and motifs that prevail in narrations according to available sources. The research showed that oral literature of the Bistra region is mostly based on oral lyrics, folklore theater and oral tradition, which was recorded during field research in the 1970s by researchers at the Institute of Ethnology and Folklore Research (then: Institute of Folk Art). Comparative analysis has shown that certain themes and motifs in written poems from other regions appear in Bistran versions of oral lyrics. Within the research of folklore theatre, dramatic scenes were recorded, mostly related to religious holidays, carnival masquerades and wedding customs, while oral tradition contains records of the Peasant uprising 1573, serfs and feudal lords and the figure of Matija Gubec. Nowadays, members of the Cultural and Artistic Society "Bistra", the Association "Ecomuseum Bistra", as well as other Bistra associations, locals and researchers are involved in preserving, and promoting Bistra oral tradition.

Key words: Bistra, traditional culture, Kajkavian oral literature, oral poetry and tradition, folklore theatre

Prijevod sažetka: autorice

Temeljem odluke Koordinacijskog odbora Dana Franje Horvata Kiša – KAJKAVSKO SPRAVIŠČE, društvo za širenje i unapređivanje znanosti i umjetnosti iz Zagreba, Udruga za kulturno stvaralaštvo *Franjo Horvat Kiš* Lobor i Općina Lobor – raspisuju

17. NATJEČAJ ZA HRVATSKI KNJIŽEVNI PUTOPIS

Poštujući književno nasljeđe i duhovnu mjeru zavičajnosti/krajobraza kao univerzalnih vrednota, svrha je Natječaja podržati kontinuitet suvremene hrvatske putopisne književnosti.

Autori, bez obzira na dob i hrvatski književni jezični izbor – standardni štokavski, kajkavski, čakavski – mogu se natjecati s najviše tri (3) neobjavljena putopisa – svaki opsega do šest (6) kartica – uz koje valja priložiti i kraću biografsku bilješku.

Radove napisane u računalnom obliku (CD/USB + ispis) valja poslati na adresu: KAJKAVSKO SPRAVIŠČE / ČASOPIS KAJ, 10000 Zagreb, Ilica 34 (s naznakom: Za natječaj – hrvatski književni putopis), ili na e-mail: kajkavsko.spravisce@zg.t-com.hr

do **7. srpnja 2023. godine.**

Izborom ocjenjivačkoga povjerenstva, najbolji radovi bit će nagrađeni, javno izvedeni i objavljeni u časopisu Kaj.

Prethodno priopćenje
UDK 92 : 811.163.42'282 Babukić (497.5)
Primljeno 2022-02-09
Prihvaćeno za tisak 2022-06-01

SAMOBORSKI KORIJENI LINGVISTA I HRVATSKOG PREPORODITELJA VJEKOSLAVA (ALOJZIJA) BABUKIĆA, *IZ AGATE KELLEKOVIĆ IZHADJAJUĆEGA ODVETKA* (uz 210. godišnjicu rođenja)

Ivanka Brekalo, Samobor

Sažetak

Tekst je prilog biografiji lingvista i hrvatskog preporoditelja Vjekoslava (Alojzija) Babukića - u povodu 210. godišnjice rođenja (Požega, 1812.). Na temelju arhivske građe Samoborskoga muzeja, tekstom se dopunjuju podaci o podrijetlu njegove majke te iznosi dokument u kome je u okviru provođenja ostavinske rasprave i sam Babukić, diktirajući i potpisujući, dao opsežniji iskaz na samoborskoj kajkavštini.

Potvrđuje se Babukićeva povezanost sa Samoborom.

Ključne riječi: Vjekoslav Alojzije Babukić, štokavac i kajkavac; Samobor

Građa nekadašnjeg arhiva Samoborskog magistrata dospjela je u Samoborski muzej većim dijelom uništena, raspršena i nepotpuna. Osim povelja sastoji se i od isprava imovinsko-pravnog sadržaja, zapisnika općinskih sjednica, sudskih procesa, matica krštenih, vjenčanih i umrlih te cehovske dokumentacije.

Iako nepotpuna, ona je koristan izvor za proučavanje privredne, kulturne, pravne i političke povijesti Samobora. Među takvom se dokumentacijom mogu naći i podaci koji dopunjuju biografije poznatih osoba naše kulturne povijesti.

U svesku spisa „Inventarium Kellekovichianum" iz 1793. godine, koji rješavaju nasljedstvo obitelji Keleković – Bedenko, nalazi se i uloženi svezak „Delna dobrovolna pogodba" iz 1835. godine o obiteljima Bedenko – Keleković – Babukić. Dokument je pisan tintom na presavinutom papiru dimenzija 48 na 38 cm, ispunjen na trima stranicama, četvrta je prazna. Na prvoj je stranici tekst pogodbe, na drugoj njen nastavak. Tu je lijevo dolje naveden datum (2. svibnja 1835.) i potpisi stranaka u diobi, fiškuša Lovrenca Vukovića te senatora Jurja Herdiborskog.

Desno dolje potpisan je otac Vjekoslava, Anton Babukić, purger i licitar, te notar Ivan Fiala.

Na trećoj stranici upisan je novi diktirani kajkavski tekst Alojzija (Vjekoslava) Babukića, uz uobičajeno datiranje lijevo (22. listopada 1835.) te, na desnoj strani, ovjeravanje otiskom pečatnjaka u crvenom vosku i njegov potpis. Značajno je da se Babukić prigodom potpisivanja poslužio novom ortografijom (uporaba dijakritičkih znakova), a pisar se služio starom.

Pažljivo pregledavajući imena koja se spominju u svesku spisa, dovela sam u vezu obitelji Keleković s Babukićima iz Požege.

Iz biografskih podataka Vjekoslava Babukića poznato je da je "…rođen u Požegi, 16. lipnja 1812. godine od oca Antuna, purgera i licitara, i majke Agate Keleković iz Samobora".

Znano je da je Vjekoslav Babukić surađivao s Ljudevitom Gajem (osobito popravljajući jezik njegovih napisa, kao i cijele Danice ilirske), da su obojica imala u Samoboru najužu rodbinu, a očigledno je da je s njima stigao i Stanko Vraz (on je u Samoboru našao inspiraciju za zbirku „Đulabije"). Bili su, dakle, zajedno u Samoboru, u gnijezdu iliraca, jer je poznato kako je Livadićeva kurija bila žarište ilirskoga pokreta. Iz spisa se može zaključiti da je Babukić, vatreni ilirac i prvi tajnik Matice ilirske, u svome krugu jedini štokavski govornik, dobro znao i kajkavski govor svoje majke Samoborke. Diktirajući svoju izjavu i potpisujući je, Babukić se poslužio domaćim kajkavskim samoborskim izričajem. Štoviše, prvotna Babukićeva zamisao o jeziku vidi se iz pisma Vuku Karadžiću: „… Ali mi ne naměravamo, kao Vi, jedno naréčje gospodujućim učiniti, veće u jednom najmljenom znaku svakolika naréčja sjediniti."

Majka, Agata Keleković, iz stare je autohtone obitelji toga kraja. Milan Lang, naime, u opsežnom djelu „Samobor" navodi da se obitelj Keleković (Kellekovich) spominje u Samoboru u sedamnaestom stoljeću u četiri grane: Tome, Martina, Josipa i Ivana. Krajem osamnaestog stoljeća ostale su samo dvije njihove grane, a početkom devetnaestog stoljeća spominju se samo ženski potomci Kelekovića. Kelekovići bijahu u starini kožari i posjednici, a poslije trgovci vinom. Spominje se da su crkvi ostavili nadarbinu od 500 forinti. Međutim, na početku devetnaestog stoljeća muška je loza izumrla.

Agata Keleković rođena je u Samoboru 10. lipnja, 1790. godine i krštena kao zakonita kći Ivana Kelekovića i Ane Budy. Krsni kumovi djevojčici su bili Ivan Topolčić i Barbara Kocijanić. (*Die 30. Juny, ex oppido, Agatha filia legitima Johannis Kellekovich et Ana Budy, leven. Dno Joanne Topolchich et Barbara Kocianich per RD Cajetano Chizman)*

U braku Ivana i Ane Keleković rođena su ova djeca:

1. Agatha – udana Babukić

2. Barbara – udana Bedenko
3. Ana – udana Šuglić
4. Josip – bio je župnik u Kuzmincu
5. Janko – umro bez nasljednika

SPIS *DELNA DOBROVOLNA POGODBA*

Do 1835. godine, iz koje datira spis „Delna dobrovolna pogodba", već su umrle sestre

Keleković: Agata, Barbara i Ana te brat Josip, svećenik, a Janko je umro bez nasljednika.

Dakle, te se godine na četiri dijela dijeli imovina djeci obitelji Bedenko i Babukić prema ranije izvršenom „Inventariumu". Imovina u Samoboru o kojoj je riječ popisana je 14. siječnja, 1835. godine, a predmet diobe bile su sljedeće nekretnine: kuća, vrt, gospodarske zgrade, staja, oranice, sjenokoše i vinogradi.

Prema već ranije izvršenoj procjeni suma za diobu iznosila je 1180 forinti. Iz te je sume odbijeno 216 forinti na ime duga crkvi „altarie" te je ostalo 864 forinti, koje je trebalo podijeliti na četiri dijela, to jest 216 forinti svakoj stranki.

Na tu diobu pozvan je i Antun Babukić iz Požege, suprug pokojne Agate rođene Keleković, pa on, Vjekoslavov otac, izjavljuje da se odriče 16 forinti i jedino će za svoju djecu uzeti 200 forinti te više ništa neće tražiti.

Ovu „Delno dobrovolnu pogodbu" potpisali su 2. svibnja 1835. godine: Johann Bedenko, Elizabeta Margetić, rođena Bedenko, Magdalena ud. Cvetković, rođena Bedenko, Lovrenc Vuković, fiškuš, Juraj Herdiborsky, senator, Anton Babukić, (purger i licitar iz Požege, tutor moje djece), Ivan Fiala, notar priv. opp. Samobor.

Pet mjeseci kasnije na trećoj stranici iste isprave zapisana je diktirana izjava Alojzija (Vjekoslava) Babukića, koju je potpisao u svoje i sestrino ime, a kojom od dogovorene sume odriče se 20 forinti i uzima samo 180 forinti te navodi kako ni on ni njegova sestra više ništa od „materinstva Kelekovičanskog" neće potraživati.

Zatim se potpisao: *Alojzia Babukić, veleslavnoga stola Banskoga prisežni Bilježnik, iza pokojne Agate Keleković ishajajuči odvetek.*

Vu Zagrebu dan 22 i. 8bra 1835 godine

Iz korištene građe vidljiv je dostojanstven način diobe nasljedstva. Stranke su diobu u ovom slučaju riješile „Delnom dobrovolnom pogodbom" i tako izbjegle često vrlo mučne dugogodišnje svađe i parnice.

ZAKLJUČAK

Prigodom 210. godišnjice rođenja Vjekoslava (Alojzija) Babukića u tekstu se dopunjuju podaci o porijeklu njegove majke i iznosi dokument u kome je u povodu ostavinske rasprave i sam Babukić, diktirajući i potpisujući, dao opsežniji iskaz na samoborskoj kajkavštini.

Potvrđuje se povezanost Babukićeva sa Samoborom i ilircima ovog prvog tajnika Matice ilirske te njegovo poznavanje samoborskog kajkavskog govora jednako kao i požeške štokavštine, što je dokaz Babukićeva poznavanja naših govora, koje je smatrao izvorom bogaćenja leksika književnog jezika. Njegov potpis sadrži novu ortografiju.

Izvori

„Inventarium Kellekovichianum", Samoborski muzej
Milan Lang „Samobor, zbornik za narodni život i običaje", Zagreb, 1915. str. 528.
Matica krštenih župe sv. Anastazije – 1790. godine.

Prilog, transkribirana „Delna dobrovolna Pogodba"

Stranica 1

„Kotera pod denesz dole podpiszanem Datumom pred nami zdola
Podpiszanemi med Heressi pokoine Barbare Bedenko rodyene
Kellekovich y G. Anton Babukichem na Sztran szvoje Detcze iza
Agathe rodyene Kellekovich porodyene kakti Curatorum poradi
Imetka negda Kellekovichianszkoga nachinom szledechem
nachinyena je naimre:
Napervo vzel je pervich Sztalis Imetka na Del ov szpadajuchega
sztojechi poleg Inventarialzkoga popisza vu vrednoszti

1. Vu Hisi fundussa y vertchaku ..... c.m. ..... 600 f.
2. Zemlje Szredopolchicze ..... ½ rali ..... 100 f.
3. Brodovnicze male ..... ¼ rali ..... 40 f.
4. Klukache.¼ rali ..... 50 f.
5. Vuklinki ½ rali ..... 80 f.
6. Petkovi kuti ½ rali ..... 70 f.
7. Pri Hrasztini ..... 50 f.

8. Pri Gradni …… 60 f.
9. Szinokossi pri Rakoviczi …… 60 f.
10. " Lamprich …… 40 f.
11. " Shikavi …… 30 f.

Zkupa chinyech 1180 f.

Iz ove Summe vtegnyeno je poleg Liszta ddo
22. Aprila 793. po Janku Bedenku Otcza negda
Szplachene Altarie y drugeh dugov …… 316 f.

osztalo anda 864 f.

ove vrednoszti anda na Del doszpeti imajuche, gledech da Heressev
Kellekovich negda pet je bilo, kaiti metemtoga pokoini Joseph (prekriženo Bedenko)
Kellekovich Plebanuss poradi nadomeschenya Sztroszka na nyega y
drugoga brata Janossa po Janku Bedenku vchinyenoga szvoju
dela porcziu, ne manye Szesztra Anna Kellekovich poleg izkaza
Pisem zvrhu toga pokazaneh isztomu Janko Bedenku y nyegve
Tovarussicze Barbari rodyene Kellekovich prikazali jeszu"

Stranica 2

„y pod Nachin ov Barbara Bedenko iliti nyenina Decza
iz vrednoszti ove tri Sztranke dobiti bi imale – porad jedine
porczie Janka Kellekovicha presz odvetka odmerloga dvoinosti
buduche, za nyega pako Heressev Bedenko Sztrosska po Otczu
nyihovom vchinyenoga nadomeschenye potrebujucheh Zadnich
Sztranke med Szobum Dobrovolno za preprechit vsze dalne ne
Potrebne pregovore y Sztrosske – vu lyubavi pako rodbinski
osztati hotejuchi. K vchinyeni Imetka preczembe privoleche
iskazaneh 864 f. na chetiri Sztranke razdeliti dokonchale
jeszu – oveh onda tak razdeleneh y vu jedne rati na vszakoga
doszpecheh 216 f. preszpomenuti G. Anton Babukich od
Sztrani Detcze gledech na vekssi nego vrednoszt porczie Janka
Kellekovicha donasza, potrossek po odpuscheneh 16 f. jedino
k naplachenyu 200 f. na Sztran szvoje Detcze po Heresseh Barbare
Bedenko priszlonil, y pod ov Nachin nyim vsze vu chem
goder sztojechi Kellekovichianski Imetek ze vszema odsztupil y
na vekivechnoszt valuval, tak da nit on nit Detcza nyegva porad
Imetka ovoga zvun prezpomenuteh 200 f. od Heresseh Bedenko
vishe kaj potrebuvat imala, budi mogla budu.
Zverhu kotere pod ov Nachin po Sztrankah dobrovolno nachinyene

Dobrovolno Delne pogodbe, takovu za veksse veruvanye,
Sztalnoszt y buduche Pravicze radi tak Sztranke Delne podpiszale
kak y po nasz Exmissuszeh podpisat vchinile jeszu.
Vu Zamoboru, Dan 2. majussa 1835
Johann Bedenko

Elizabetha Margetich
Rogyena Bedenko

Magdalena udova Czvetkovich
Rogyena Bedenko
oprosheni Podpiszatel
Lovrencz Vukovich, fiscus

Pred menum Juray Herdiborsky
Senatorum
Anton Babukich
Purgar i Licitar iz
Poxegae i Tutor moje Decze

Pred menum Ivan Nep. Fiala
Pri Oppidumu Zamobor Notariussem
y Egzmysszem, Deto"

***Stranica 3*/ Alojzije – Vjekoslav Babukić diktira i potpisuje:**
„Ja zdola podpisani poleg Pogodbe ove med Otczem mojem Antonom Babukich
na Ztran moju y Szeztre moje; kakti pravedne iz pokojne negda
Agathe rodyene Kellekovich izhadyajuche Odvetke, y med Hareshi
pokojnoga Janka Bedenko y Bare rodyene Kellekovich dan 2i majusha 1835 nachinyene
po dobrovolynom iz Sumae pogodbene 200 f. 20 f. odpuztchanya,
anda z 180 f. cm. tojezt Jedno Zto y Osamdeszet Ranychki
meni tak Ztran moju, kak Szestre moje podpunoma odbrojenemi
naplachen y zevszema zplachen jeszem tak, da niti ja, niti Szestra
moja, niti odvetki nashi od hereshev pokojnoga Janka Bedenko
vu Ime materinsztva Kellekovichianskoga vishe kaj potrebuvati
niti izkati Szmel budem, niti mogli y Szmeli budu, dapache
tak Instantiu pred Magistrat Zamoborzki danu revocujem, kak y
vsza piszma budi Obligatorie po ovom annhiliram po Jakozti
y Szvedochanztvu ovog po meni laztovitum Rukum podpiszanoga,
zmojim pechatjum objachenoga y haereshem Bedenko buduchega ravnanya Szegurnozti
y Szluseche pravicze radi od mene danoga piszma.

Vu Zagrebu dan 22i 8bra 1835“
[pečat]
Potpis: *Aloizia Babukić, veleslavnoga stola Banskoga prisežni Bilježnik, iz Agate Kelleković izhadjajući odvetek.*

“IZ AGATE KELLEKOVIĆ IZHADJAJUĆI ODVETEK”
Samobor Roots of Vjekoslav (Alojzije) Babukić, Linguist and Croatian Revivalist (mark ing the 210th anniversary from birth)

By Ivanka Brekalo, Samobor

SUMMARY

The text is a contribution to the biography of the Croatian linguist and revivalist Vjekoslav (Alojzije) Babukić, to mark the 210th anniversary from his birth (Požega, 1812). Based on the Samobor Museum archive data, facts are added about the descent of his mother. A document is given linked with inheritance proceedings where Babukić himself gives an extensive account in the then Samobor Kajkavian dialect by dictating the text and signing the document.

A tight link is proved between Babukić and Samobor.

Key words: Vjekoslav Alojzije Babukić, Štokavian dialect speaker, and Kajkavian dialect speaker; Samobor

K A J – časopis za književnost, umjetnost, kulturu, i njegov nakladnik KAJKAVSKO SPRAVIŠČE, društvo za širenje i unapređivanje znanosti i umjetnosti, Zagreb – u sklopu programa JEZIČNICA KAJKAVIANA – raspisuju:

19. NATJEČAJ ZA STRUČNE RADOVE / DIJALEKTOLOŠKU OBRADU I OPIS HRVATSKOKAJKAVSKIH ORGANSKIH IDIOMA (NEDOVOLJNO, ILI SASVIM NEISTRAŽENIH KAJKAVSKIH LOKALNIH GOVORA)

Natjecati se mogu svi, a prednost u natjecanju imaju mlađi istraživači (studenti, znanstveni novaci, poznavatelji i zapisivači) žive kajkavske riječi s cjelokupnoga hrvatskokajkavskoga govornog područja.

Stručni rad - opsega najviše do 16 kartica u računalnom obliku i ispisu (po mogućnosti i u pdf formatu), proreda 1,5 – primjerene znanstvene obrade (npr., fonetsko-fonološki opis / vokalizam, konsonantizam, akcentuacija; morfologija; sintaksa…) – uz sažetak, ključne riječi, bilješke i popis literature – valja poslati **na adresu: Kajkavsko spravišče / Uredništvo** časopisa **Kaj, 10000 Zagreb, Ilica 34, dvor.; ili e-mail: kajkavsko.spravisce@zg.t-com.hr**

Natječaj je otvoren tijekom cijele godine; najuspjeliji radovi – prema prosudbi znanstvenoga povjerenstva – objavljivat će se u časopisu Kaj.

**

Cilj je natječaja i programa Jezičnice kajkaviane poticanje znanstveno-istraživačkog rada, osobito mladih, u vrlo opsežnom, a nedovoljno istraženom, području kajkavske filologije.

KRIŽ I SLOVO

Vladimir Pernić, Roč

Iz zbirke Postelja od oblaka (2022.)

BENDIMA

hrustaju veje pud nugami
brnčiju brncji
čvrčak hrupav čepi i čvrči
bravinci semu tamu semu tamu
tekaju prukurvaju
roj muh leti
paučina arja čaka
teplina legla n znak
pot s curgon teče peče
sluane graške ubraz miju
vraćak presahnav
ne slizi
ni kapa vudje ni
čenica zuri
žuta i suha
kršin oštar bude
pokaline u zemje se veće se širje
činčaruli n trtah tabak nevijaju
odmek će vaje vaje

ku buh dva daš bendima bi mogla bit dubra

PUAT

siva spocana škrila
kamik istrijanski
križ i slovo
visečeni
težaka stampinja
senjana
i čuda čuda jubavi
za sonca
u grota zapisani
tu stuje
i plavaju čez vrime
kvažu puat
tiću i čuveku
kade je
i kamu treba poć

u jime Boga
alu šu gremu
hojmu

BRONTULU BRONTULAS

orku ćo
ma ti ga višto
ke fati ke đente
toku pu dumuaće brontulva
čez dva zabića prez vrah lasića
brontulu brontulas

čez cila vuas
zvuni tva gluas
ma gredva breki
ma ni utruki
se biži
se škiči
brontulas kantva n vas gluas

kanat mu je čas tenor čas bas
o sole mio
o bela čao

i pu lete i sred zimje
dvi kancone njegov sva vas svit

N ĐIRUTONDE

u đire n đirutonde
štrige sva pljes plesale
zavrtele
zvrtele
vrtele
frndalu
lij
dole špic gore špic
so veji je letelu
se grane sva šašnjale
si vetri sva bučali
si ognji sva lizali
gluasi sva se čuli
cvilili škripali
breki škičali
mački bižali
judi križali
rogi u žepe kazali

svamu je
pjerić
frkalas
vudren pud bareta
fućkajuć n vas gluas
čez kružjera paćifiku pasav

n zvunike je rabatilu dvanajs boti

KURAJ

veramenti
ku jimaš dikaj n menti
ku n dikaj penjsvaš
forti penjsvaš
ku biš rat rekav ma se ne fidvaš
ni kaj čakat
ni ti kaj šekat
ni u sebe skrivat
zberi sa forca
vas kuraj
i reci
otprtu reci
reci prez rigvarda
fora van
se reci kaj te muči
istresi iz sebe
verji mi
će ti bit lagje
čuda čuda lagje
će ti driguman
en veli ubjuak pas iz srca
i ćeš bit lagak
kuj pero lagak
ćeš letet kuj tić
skakat kuj srna
kuj vetar teć
ćeš kurit i marćat
ćeš sen djuat
koku si se šalvav tiga zlumanika
hudića
tiga zla
tiga veliga veliga zla

ZAPUŠTAJ

zapuštaj
uševaj
znaj
ne puzabij
tići smerun iz srca zletje
v ajer zletje
visuko visuko
h soncu letje
nuajdu kumpanija
gnjizdo sturje
zljegu juaja
i mluade zguje
ku ti je srce otprtu
nuazet turnuaju
spjet u tebe
i u tebe
veselu spje

LIPUTICA

ben ma na
koku si šesna
koku si lipa
nemurana
si li sama
si li dikimu ubećana
ej ti divujčina
samica
kara mija
liputica
tvoj smeh je nrlepja mužika
i on zvuni kuj ročki zvon u pudvan
tvoj gluas rišpondi v mujen srcu
dugu
dugu

BOĆO

ma baš te briga
lipi moj boćo
orko toćo
anka ku si zadnji prišav
vol dir
si rivav

E MERLU

kapaju kapje pota
prez prestanka kapaju
n kamik n kamik

tići letje
oblaki bižje
zgurun zgurun
jas dibulotu
da ćun ubjuak zvrnat

e merlu
trebe oš palente pujes

Iz zbirke Iznucani verši (2018.)

ISTRIJA O ISTRIJA

istrija o istrija
iz larga ti ćutin forca i fini dih zemje
čujen kanat boške fućkanje bure
štropot dažja
iz glubučinje duša ti diši
vunjua
n' kamike kušćerica spi
u grme tić švikutva
pu prisojih i usojih
vimena grojza se zlatje
čaka nas bendima bugata bugata

i čuda dubrega vina
bačve u kunobah kantvaju
sanjaju radust težaka
n'ulikah se grane zinzulvaju
punujaju suja rakamana liputa
iz sake žile tujega života
ena mladica pušiva raste
krešjeva tvuja dota
srce je punu
se puneje
liputje
o istrija
ti zluatna
nemurana
nevestica muja

NEMLAT

potle prviga dažja
vidin
lipu vidin
roč se lašći
roč bližći
koku da neki sipa ugnjače
pu sivin ubjuačju
iz zluatne škrinjice
n'mjare i mjare
čujen mrmor travje i huk boške
štrmor plahe srne i frk žabe u lokve
brafjulice forti zadvaju vunjuaju
žutenci zdignali gluava se žutje
sonce pu nebu plava bordižva se smije
oblaki židana vuna rastežu
plavina pulegla pu vrhe
ne znuaš si li zbujen si li u sne
kuraja judi šalvajte se mulajte se
ki je oš omrv ud takove liputje

KADE SVA UNI ZLUATNI KUNJI

kade sva uni zluatni kunji
une luštre karoce
une prinčipeše
katjere vunjuaju pu bašelke
pu rasplješenih krinolinah
pu mluadin vine
de sva konti
šerji
visuki
kuj kantin netjegnjeni
forti nemurani
inkantani
pronti n' prvi takt mužike
zaplesat quadriljon
pak civ večer prinčipeše vrtet i vrtet
i skrivši njihe račice stiskat i miluvat
a potle zadnjiga pljesa
spjet će kunji i karoce plesarine pubrat
paži te vruati zapret
i nuć će pumalu pumalu
zaspat

KADA MI JE DUŠA NEMURANA

kada mi je duša nemurana
i srce punu onora
jas pervan da plavan
da bordižvan pu belih oblakih
pu rosni trave
pu spomenih n'nuć
kada sva dikajine
prez struaha
deštinale
bele veštalje usuć
i sa suja liputa
nuće daruvat
a ćuki sva cila nuć ćukali

čvrčki čvrčali
vetri trdu spuali
svamu sva zvezdi
punin plamikun plamikale
kuj da sva suminjale
kuj da sva znale
kaj se dole
n'zemaljskin raje pripruavja zgudit
oš svamu da pridu
da turnuaju iz largiga svita
si junaki
n' konjih belih
belih kuj snih
i uni bot more začjet
tva dugu čakan pljes
ta mirakul
tva čudeš
ta nuć
katjera je en bot morala prić

U GORKIH NUĆAH SPJE MRZLA JUTRA

u gorkih nućah spje mrzla jutra
ledeni dah mrzne besede
oči zaprte ud bola
pjesti stišnjene ud tuge
vele tuge
i usta iz katjerih kvapje toših
velen n' zajike i u srcu
gambijeva se vrime
bulje se kosti i muškuli
guli putplati pu špikasti batude gacaju
gacaju pu blate
mrzlin blate
pu trnju pu dirake
magla guasta magla
maglina
skrila je sonce
nuć je gambijav dvan

večer n' mestu jutra
i eku ih vuki
lačni
jadni
njihi sva zvabi špičasti kuj jigla
i režu kuj nožić
i hapaju
kuj munjeni hapaju
hapaju se kaj vide
se kaj nuajdu
i skvaču
visuko skvaču
skvaču largu
ki će jin vuć
ki će pubeć
ki jin se more skrit
joh
veli joh je prišav n' tva svit
dižgracja i malatija

DUKLER GREDVA ZGURUN

dukler gredva zgurun
dukler prukurvaju
se taše si porezi si precji se multe si davki
sa leta si dnevi se ure si minuti
jas
jas grjen se već dole
se niže i niže
i kada bua uni taknali oblake
taknali nebu
jas ćun prić du dna
du svamiga dna
prez da me diki purine
pas ću n'tla
i tu ću zustat
tih miran i svam

PERNIĆEV POETSKI HOD KROZ VRIJEME

Mirjana Pavletić, Roč

Vladimir Pernić započeo je svoje poetsko putovanje prije gotovo šest desetljeća. Prve je stihove zapisao još kao srednjoškolac, kasnije je svoju poeziju povremeno objavljivao u časopisima i zbornicima, a prva mu je pjesnička zbirka, *Ubjačić,* objavljena 1979. godine. Zaredale su se zatim: *Srhi* (1990.), *Znamen* (1996.), *Cicirici i Senjali* (2007., zajedno s kajkavskim pjesnikom Ivom Kalinskim), *Suita Mediterranea* (2013.) i *Iznucani verši* (2018.).

Njegova sedma knjiga pjesama, *Postelja od oblaka,* izlazi u vrijeme kada Pernić slavi 75. rođendan, obilježava 60 godina svoga pjesništva i 50 godina kontinuiranog i izuzetno aktivnog djelovanja u Katedri Čakavskoga sabora Roč koja je i izdavač te publikacije. Zbirka svjedoči o pjesniku koji se slobodno i potpuno prepušta svemu što ga prati na uzbudljivom i začudnom poetskom putovanju; o poeti koji unatoč gdjekojim prolaznim burama i neverama, uporno traži i pronalazi smiraj, smisao i ljepotu svakog novog proživljenog trenutka. Na tom putu, ponekad, vrijeme učini svoje i zarobi mu misao u neumitnu spoznaju o prolaznosti, pa se i pogled u prošlost, to okretanje unatrag, na otiske vlastitog postojanja kroz vrijeme, utjelovljuje u niz pjesničkih slika koje vješto posložene i odabranim riječima satkane u stihove, stvaraju male umjetničke forme, univerzalne istine različitih tema i motiva. Zbirka sadrži 75 pjesama, podijeljena je u pet poglavlja: *Tvoje ruke, Tragovi sjećanja, Vrutak istine, Uzalud zov* i *Bendima*.

Emotivni naboj, izrazita senzualnost, nježnost, blagost i profinjenost u odabiru leksika krase stihove prvog poglavlja. *Tvoje ruke* naslov je cjeline, kao i prve pjesme u zbirci, kojom nas Pernić uvodi u svoj svijet intime, u svijet satkan od najdubljih emocija, od ljubavi bez koje i ne bi bilo poezije, od najtananijeg osjećaja koji ga obuzima i kojega pretače na voljenu osobu, do lepeze istančanih emocija koje će kasnije, u drugoj cjelini zbirke, prerasti u neki oblik panteističke ljubavi prema prirodi, zavičaju i ljepotama svijeta.

Tragovi sjećanja vode pak čitatelja u pjesnikov zavičaj, u bezbrižno djetinjstvo, na stranice spomenara koji obiluje pastoralnim motivima, smirujućim pejzažima, dječačkim istraživanjima prostora kojima je okružen i o kojima progovara gotovo ispovjednim tonom. Čitajući Pernićeve hvalospjeve prirodi, čovjek poželi biti svjedokom tih čudesnih i čudnovatih slika gdje se *vrbovo šiblje leleće u grgljanju voda / ledenih i hitrih; gdje je mahovina / meka i vlažna / podatna bosim tabanima / osokoljenog daždevnjaka; gdje u prisoju sunce počiva / milovano nježnim gorskim vilama / i lahornim pojem vjetrova; gdje gasnu molitve u klasju dozrela žita; gdje se čuje začuđeni njihaj oblaka…* Stihovi su to puni zavičajne topline, duboko utisnute memorije i proživljenih dojmova, puni ljubavi prema krajevima i krajolicima koji su oblikovali Pernića osobno, njegova filozofska gledišta pa i njegovu poetiku.

Životnim i poetskim hodom kroz vrijeme Pernić, kao i mnogi drugi pjesnici, dolazi i do one ključne točke kada ga sve više obuzimaju teme imanentne filozofiji egzistencijalizma. Život i smisao života poprimaju sasvim drugu dimenziju u odnosu na vrijeme kada je taj hod tek započinjao svojim prvim koracima i usponima; drugačiju u odnosu na vrijeme kada su koračanja bila snažna, čvrsta, puna energije i optimizma i kada se koračalo ukorak s drugima prema nekom boljem svijetu, a nadasve na vrijeme kada su dosegnute te željene visine i kada se činilo da je, s vrha gledajući, čitav svijet nadohvat ruke i treba ga samo „ubrati".

No, osobno iskustvo i životna zrelost sad dovode pjesnika do *Vrutka istine* i promišljanja o suštini postojanja i spoznaje o neumitnoj prolaznosti. Tako nas u svojim stihovima podsjeća na ugasla ognjišta i zarasle proplanke, govoreći zapravo o prostorima i vremenima koja su zauvijek nestala; upozorava na nova „instant" vremena koja donose i nove, često upitne vrijednosti, kao i na sveprisutni nemar i nebrigu o svijetu, prirodi, planetu kakvoga čovječanstvo današnjega vremena ostavlja budućim. Misao o prolaznosti neizostavno doziva i temu prelaska u neku drugu dimenziju, temu rastanka, temu smrti. Da, pjesnik progovara i o smrti (mada se riječ *smrt* tek jednom izrijekom u zbirci spominje) svjestan neminovnog ishodišta, ali i lišen ovozemaljskih strahova.

U Pernićevim stihovima prisutna je i zabrinutost zbog sve očitijih društvenih nepravdi, nedostatka empatije, razumijevanja i etičnosti, sveprisutnije pohlepnosti i nemorala, sve dubljih razlika među društvenim slojevima, otuđenosti, tjeskobe, dehumanizacije društva, sveprisutne malograđanštine, klanjanja lažnim vrijednostima… Upravo te teme dolaze do izražaja u četvrtoj cjelini zbirke (*Zalud zov*) gdje je u fokusu mali čovjek sa svojim problemima i patnjama, čovjek sa društvenog dna, kojemu je oduzeto dostojanstvo, čovjek zarobljen u svojoj besperspektivnosti. Neke od pjesama koje nam Pernić nudi u ovome dijelu zbirke izrazito su emocionalno angažirane balade. Kako bi postigao što snažniji efekt u

prikazu pojedinih apsurdnih, besmislenih i nakaradnih pojava, kako bi razotkrio taj lažni sjaj i „velevažnu" moć, pjesnik se služi blagom ironijom, ponekad satirom pa čak i burleskom. Tako, u ovoj cjelini nailazimo i na tamne, mračne, apokaliptične scene s kakvima se dosad nismo još susretali u Pernićevoj poeziji pa se ne možemo oteti dojmu da su ti stihovi vjerojatno nastali kao reakcija na teška i neugodna pandemijska vremena koja su, udaljivši čovjeka od čovjeka, otuđivši ga od društva, obitelji i životnih radosti, ponudivši mu neprirodno i nehumano kao „novo normalno", itekako utjecali na neočekivani poetski pesimizam kod Pernića.

Za razliku od prva četiri koji sadrže pjesme pisane hrvatskim standardom, u petom nam poglavlju Pernić predstavlja svoje recentne čakavske stihove pisane ročkim idiomom, jezičnim nasljeđem svoga doma, svoga zavičaja, jezikom materinskim, onako kako je svoj poetski hod i započeo prije gotovo šezdeset godina.

I mada su to „na prvo čitanje" kratke, uglavnom vesele, čak humorne, ritmički razigrane pjesmice, kada se malo ozbiljnije u njih zaviri, na površinu ubrzo isplivaju njihove duboke poruke, opomene, *mudrosnice*. Tako je Pernićeva zavičajno-idiomska poezija još jednom potvrdila da se i tim relativno skromnim lokalnim idiomom može izraziti čitava lepeza tema i motiva, opažanja i emocija, od dječačkih doživljaja i dojmova zapečaćenih u osobnoj memoriji (*hrustaju veje pud nugami / brnčiju brncji / čvrčak hrupav čepi i čvrči / bravinci semu tamu semu tamu / tekaju prukurvaju*), preko malih životnih radosti, briga i težačkih žuljeva, htijenja i nadanja, priča i praznovjerja (*u đire n đirutonde / štrige sva pljes plesale / zavrtele / zvrtele / vrtele*), dobra i zla (*zapuštaj / ušervaj / znaj / ne puzabij / tići smerun iz srca zletje / v ajer zletje / visuko visuko / h soncu letje / nuajdu kumpanija / gnjizdo sturje / zljegu juaja / i mluade zguje / ku ti je srce otprtu / nuazet turnuaju / spjet u tebe / i u tebe / veselu spje*), ljepote, ljubavi i utjehe pa sve do sjete i boli zbog rastan(a)ka.

Pronašao je, dakle, Pernić u svome poetskom *bavulu* još *iznucanih verši* i podario ih svojoj publici (napose onoj koja prati njegovo čakavsko pjesništvo) i u ovoj zbirci, kao zasebnu cjelinu pod naslovom „*Bendima*" (*berba).* Ti se *verši* nastavljaju na njegovu prethodnu, u potpunosti dijalektalnu knjigu pjesama „*Iznucani verši*" (2018.), u kojoj je vrlo promišljeno posegnuo za starim, prastarim, *iznucanim* (u značenju: istrošenim, ali i dalje korisnim!) riječima i frazama koje su se pak preduboko šćućurile i sakrile u memorijske bunare starijih žitelja Rošćine. Otkrivši ih ponovo i spoznavši im ljepotu, ne samo značenja, već i ritma i muzikalnosti, Pernić je odlučio produljiti im život. Ugradio je te čudesne arhaizme u svoje dijalektalne lirske slike i tako ih jedinstvenim jezičnim vinjetama dodatno ukrasio.

Nakon šest desetljeća poetskoga rasta, zrenja, snivanja i stihopjevanja, sada s bogatim iskustvom sjedobradog mudraca, novi poetski prostori i vremena posta-

ju pjesniku novi izazovi. Pernićeva poezija, kako ona na standardu tako i ona čakavska, mada i dalje progovara o vječnim pitanjima i sebi svojstvenim temama i motivima kao što su ljubav, sreća, priroda, dom, zavičaj, nudi nam se nikad refleksivnija. Ona je misaona i kad je intimna, i kad je pejzažna, i kad je socijalna i kad je angažirana. Ona je sjajan spoj proživljenih svjedočanstava i duboke senzibilnosti, puna poruka iskazanih katkad izravno, a najčešće kroz metafore i simbole, ali uvijek onim začudnim jezikom kojega pjesnik plete svojim iznimnim smislom za odabir leksika i stilskih figura. Već nam je dobro poznata Pernićeva zaigranost riječima, on jednostavno voli riječi, voli eksperimentirati i odabrane riječi stavljati u suodnos kako bi i na taj način, i sadržajno i ritmički, naglasio, pojačao dojam. Pernić je odabrao potpunu slobodu izražavanja, lišen okova vezanoga stiha, rime, norme i metrike, lepršavo prepušten mislima i asocijacijama, nesputano šeće bjelinom papira i puni ga stihovima oživljenim pjesničkim istinama o sebi i svijetu koji ga okružuje.

Lakoća i tečnost Pernićeva stihopjevanja, melodioznost i ritmičnost, bogatstvo i jasnoća pjesničkih slika, pitoreskne scene i sinestezijska ozračja, preplavit će čitatelja nevjerojatnim, gotovo meditativnim iskustvima. Toj se poeziji valja čistim srcem prepustiti i zajedno s pjesnikom uživati na *postelji od oblaka.*

(Iz pogovora u knjizi pjesama Vladimira Pernića „Postelja od oblaka", Katedra Čakavskog sabora Roč, 2022.)

BEZ KOMENTARA.

Denis Peričić, Varaždin

Online putopis? Zapravo – ne: nego više *opis online putovanjā*; jer onih pravih nije ni bilo, znate i sami zašto. Bilo je i pokojega metaforičkog putovanja, poput onoga *nakraj noći*. Globalnoga, naravno. Ali i to znate.

Ono što možda ne znate je da uopće nisam ljubitelj ničega *online*. Računalnu tehnologiju koristim tek koliko mi je nužna: samo u njezinim blagodatima, dakle u – nažalost – minimalnom postotku svega što pruža. (Nažalost po tehnologiju, a ne po mene.) Koristim samo Word i email (naš voljeni kajkavski *emajl*!), a internet tek za traženje podataka koji su mi potrebni u radu. Ne vidim smisao društvenih mreža, ne vidim smisao (ogromnom većinom) bezveznih objava na bilo kojoj platformi. Bit će da je to moj problem i moj nedostatak. Ali među rijetkim stvarima koje me čine sretnim je što to svakako nije moj najveći problem, a niti moj najveći nedostatak.

No pristojno je krenuti od početka (a ne sve nabacati istodobno u jednu kašu, kako to biva u *online kaši*).

30. siječnja

Mjere zaštite od zaraze koronavirusom počeo sam, nevoljko i nesvojevoljno, provoditi znatno prije nego što su propisane. Navedenog dana krivo sam stao na stubi i obnovio staru ozljedu u davno već dva puta operiranoj nozi (tad slomljenoj, pokrpanoj, zašarafljenoj, a onda i očišćenoj od tzv. osteosintetskog materijala). Sad je pukla fibula.

Nije strašno, ali nije da ne boli, pa mi je onda bolje ne hodati, čak ni na obligatnim štakama, isprva i s gipsom. Dakle, nisam bio u samoizolaciji – bio sam *samo u izolaciji*. Nasreću, ne u bolnici. Tako je počela moja #ostanidoma epopeja.

Veljača

Nije Jelena, ali podjednako me uzrujavala. Kad ste prisiljeni duže *ostati doma*, datumi brzo prestanu značiti puno, a odviše sam lijen da ih sada sve provjeravam *online*. Sjećam se da uskoro, čak i da sam mogao (hodati), nisam više mogao posjetiti majku u Domu jer je ustanova zatvorila vrata za posjete i znatno prije nego što se svima nama odredilo #ostanidoma. Tek pokoji telefonski razgovor s njom, često već i isprekidan, otežan. Ali drag i važan.

U takvim situacijama – kao što ste uskoro i vi spoznali – preostaju, uglavnom, knjige i televizija. Nešto sređuješ, koliko možeš sjediti s gipsom, stare tekstove na računalu. Nije to posao, ali dobro dođe.

I puno razmišljaš. Previše.

Ožujak, prvi dio

Zbunjujuće: nešto sam mirniji – jer više nitko nije vani: „Pirova utjeha"! Uglavnom gledamo Beroša, Capaka, Božinovića i Alemku Markotić.

Četvrti program, odjednom vrlo gledan, često ponavlja bezglasne vinjete pod pametnom egidom: *Bez komentara.* I s točkom. Putujemo zaraženim svijetom – *online*:

Vojna vozila noću odvoze mrtve iz Bergama.

Bez komentara.

Španjolske bolnice prepune, nedostaje svega.

Bez komentara.

Liječnici na izmaku snaga. Svejedno gdje.

Bez komentara.

Ožujak, drugi dio

Čujem da mnogi puno cugaju, skučeni u četiri zida i osuđeni samo na svoje bližnje i neizbježne *online* sadržaje, pa da se i svašta loše događa.

Bez komentara.

Ožujsko pivo – ne samo tog nego i bilo kojeg brenda – za mene je ostalo samo pusta želja. Zbog analgetikā i antikoagulansā popijem tek pokoje bezalkoholno pivo. Zanimljiva promjena: nije čak ni tako strašno!

Ima i ljepših putovanja. Od televizijskih, izdvajam kratke emisije *Bajkovita Hrvatska*, *Upoznajmo Hrvatsku* i *Kulturna baština*. Nasreću su – s komentarom. Gledam mnoga mjesta koja sam obišao i žalim što neka nisam. No dobro je da smo putovali tad kad se moglo.

Čitam *Knjige Jakubove*. Tih 900 stranica vjerojatno nikad ne bih pročitao da

se nisam našao u ovakvoj situaciji. Olga Tokarczuk uistinu me vodi na pravo, *Veliko putovanje preko sedam granica, pet jezika i tri velike religije, ne računajući one male*: Poljska, Litva, Ukrajina, Češka, Austrija, Njemačka, Osmansko Carstvo!

Hvala Ti, Bože, na književnosti! I što ponekad Nobelova nagrada ipak dođe i u prave ruke.

22. ožujka

Znate, vjerojatno, i bolje od mene: potres. Ali možda ne znate da se i u Varaždinu – barem kod nas na zadnjem katu stare zgrade – osjetio tako jako da sam, još spavajući, upitao:

„Potres?"

a onda, ni tad još posve budan, glasno zaključio: „Potres!"

Neki susjedi, osobito oni s manjom djecom, izašli su iz zgrade, baš kao u Zagrebu. Ispravno. I ja sam na to pomišljao, ali nije mi se dalo – na štakama. Ionako sam, razbuđen, odmah sve već pratio – *online*.

Javljam se prijateljima iz Zagreba, je li tko u nevolji. Nasreću, nije… ali mogu samo zamišljati kako je njima bilo.

Slijede (opet) dugi dani i noći pred televizorom. Često i *Bez komentara.*

Ožujak, treći dio

Izluđuju me *online* spotovi i skečevi. Svaki pjevač, i ovaj i onaj, svi su *onlajn*!

Putem računalne tehnologije traže se pisci da vode svoje *online dnevnike*, da se snimaju, objavljuju… Što? Da se razumijemo, dobre su to namjere… ali viđeni učinci me, u najmanju ruku, ne oduševljavaju. Pa što da radim? Da se snimim mobitelom kako pjevam „Tetoveranog čoveka"? Čitam neki svoj stari putopis? Ne bih. Mislim da Crnogorci imaju neku poslovicu o čuvanju drugih od sebe. Volio bih da su mnogi čuli za nju.

Prijateljici Antoniji iz Zagreba *emajlom* najavljujem da bih najradije pokrenuo kampanju #nestaniteizmogdoma!

Travanj, početak

Camus: čitam ponovno *Kugu*. I opet je ne razumijem. Ali i to je samo moj problem: još jedan od mojih „težih" problema u životu.

Volio bih i treći put pročitati Pekićevo *Besnilo*. Prvi put sam tu knjigu pročitao čim je objavljena, s 15 godina, i odmah sam je razumio. No nešto će me spriječiti da ponovno u njoj uživam.

Veliki petak

Travanj je, naravno, *najokrutniji mjesec*. *Zemlja* je doista *pusta*, baš kao u Eliota.

Iako tmurni i bez uobičajena veselja, ipak *nešto* očekujemo od Uskrsa. Ali čak ni Sveti Otac, sam-samcat u onim prostorima koje toliko volimo i koje smo pohodili *offline*, za pravih putovanja i radi pravih putopisa, ne ulijeva mi optimizam. Majka mi je već nekoliko dana u Novom Marofu, u Bolnici za palijativnu skrb. Već je bila ondje ujesen, ali vratila se u Dom. Što se ne događa često.

Na Veliki petak u pola osam ujutro javljaju mi da je umrla.

Eto, ipak putujem: na štakama, uz Anitinu pomoć, taksijem. Iz Varaždina u Novi Marof. Treba riješiti sve formalnosti. Ne stigne se tugovati.

Neobično: baš su tog dana lokalne vlasti dozvolile kretanje bez propusnica između nekoliko obližnjih gradova i općina. Iako je još istog dana Nacionalni stožer to osporio. Tako sam, zapravo, putovao ilegalno.

Posve legalno, potom biram lijes.

Utorak, 14. travnja

Sprovod. Malo nas je. Minimalno. Sukladno mjerama. Ispraćaj pod maskama.

No ipak se putuje. Eto, majka je otišla na ono što se naziva *posljednjim putovanjem*.

Nije umrla zbog korone, a ni s koronom. Ne znam tješi li me to ili ne. Bila je tu posrijedi i razmjerno visoka već njezina dob, i razne dugotrajne bolesti.

Čovjek se, jednostavno, navikne na najbliže. Kad svakog dana u svojih 50 i nešto godina života imaš majku, nakon *tog dana* drugačiji si čovjek. Bolji ili gori? Ne znam.

U jednom trenutku, na sprovodu, počinje padati snijeg. Rijetka pojava te zime – a i proljeća. Nisam ni primijetio da je stiglo.

Trebao bih, kako sam i uvijek nastojao, izbjeći patetiku. Stoga, doista, najbolje bi bilo ovako: *Bez komentara*.

15. travnja

Ponavljam: nisam više siguran u datume, osim u one koje ću morati uvijek pamtiti. No utvaram si da je upravo te srijede, dan nakon sprovoda, Četvrti program *Bez komentara* prikazao snimku lijepe, prozirne meduze u kanalima puste Venecije. Ako i nije, neka u mom sjećanju ostane da je prikazana baš te srijede. Imam pravo na to.

16. travnja

Naša krovna udruga objavljuje poziv članovima da na www.dhk.hr objavljuju svoja najnovija djela. Odlučujem, iznimno, samo za tu priliku, iz svoje *online pasive* prijeći u *online aktivu*.

22. travnja

Pišem ovo, i sutradan šaljem; kolege iz DHK odmah objavljuju. Evo i mene *online*!

POSTKARNEVALSKI DIPTIH (tada i sada)

Uvod, kao prisjećanje:
ZADNJI DAN KARNEVALA (2002.)

Zadnji dan karnevala: sve je manje sala
na bokovima naših mala. Prazna je sala
za bankete, menuete, ulaštene parkete
i stare tete. Ponekad nas samo sjete
ostavljene manšete na ono doba sjete
prije našeg bala, prije karnevala.
No, još tren il' dva, i usnut će Venecija,
raspast će se laguna od sna i potonuti do dna.
Ujutro, ti ćeš opet biti ti,
a ja ću biti ja, ti nesretna,
a ja – budala…

Pjesma iz ciklusa „Dravski most Rialto", napisanog 2002.; djelomice je objavljen u *Posljednjoj toploj noći* (zajedničkoj zbirci s Evelinom Rudan i Slađanom Lipovcem) 2002., zatim u *Vijencu* br. 233/2003., a u cijelosti u *Novom Kamovu* br. 3 sv. 40, 2011.

Poslije 18 godina, kao podsjećanje:
ZADNJI DAN KARNEVALA (2020.)

Bez komentara, eto,
televizijska slika:
meduza putuje po Veneciji
kao vaporetto

nakon tisuću petsto godina
i ne gleda
jer ne vidi
pa se ni ne čudi
kakva su to čuda
u međuvremenu
izgradili ljudi.

Tvorba od želea,
jellyfish, je li,
ne pita za Tvorca;
ne pita se
kud se to sada skita:
glavno da se plovi.
I sasvim joj svejedno
što je to mezuza.

Na Cannaregiu
u mezuzi piše:
„Čuj, Izraele, Gospodin je naš Bog, Gospodin je jedan jedini!"
a piše i:
„Ako se budete pridržavali mojih zakona."

Svibanj

„Popuštanje mjera". No ja još uvijek nastavljam *Putovanja po mojoj sobi*, kao Xavier de Maistre. U jednom trenutku na (zatvorenom) balkonu gleda me golub.

„Kaj delaš tu?" No mislim da je i on mene upitao isto.

Popodne se vraća s prijateljicom! Pomislio sam da su ih privukle naše papige tigrice, moji dragi prijatelji svih ovih mjeseci – njihov pjev, čavrljanje, svađe, njihovi „razgovori" sa mnom i Anitom – ali ne: pronašli su golubovi neku rupu kroz susjedov balkon, pa na našem balkonu, među raznom kramom, spazili stotinu godina staru rukotvorinu izdjeljanu u drvu: vjernu repliku lastavičjega gnijezda (jedino što sam naslijedio iz prve kuće u kojoj sam živio). Kraj toga drvenoga gnijezda nekako je, od prethodnog Uskrsa, zaostala drvena košarica, u kojoj plišani zeko čuva (što je i logično) pilićja jaja. Sad bi, ponukani tim relikvijama nekih naših sretnijih vremena, i golupčići u nas svili gnijezdo. (Prisjetim se meduze: priroda se oslobodila, možda i osilila.) Ali već imamo ptice, stoga, hvala vam na

povjerenju, dragi taubeki. Stavljamo neku pregradu da više ne mogu ući. Nježno ih tjeram. Tromo se miču, kao da su oni tu gazde, a ja glup. Još uvijek se čudim tom događaju.

31. svibnja

Papa izjavljuje: „Nakon pandemije sve *će biti* drugačije, *svijet će biti bolji* ili gori."

Koliko god to konzervativno zvučalo u ovo slobodoumno vrijeme, uvijek sam vjerovao u nepogrešivost Pape. Jedino što bih ja, u svoj svojoj pogrešivosti, bio znatno određeniji.

Lipanj

Lagano već izlazim, većinom samo koliko moram, uglavnom na kontrole na Kirurgiji, svojoj doktorici, pa na HZZO… i na neke druge, beskrajno naporne službene instance, za koje bolje da ne znate.

Nastavljam putovati *online*:

Eskaliraju prosvjedi u Americi.

Govori se o drugom valu pandemije.

Bez komentara.

*(Nagradna povelja časopisa Kaj)**

* U ovom dvobroju, u drugom nastavku, objavljujemo posljednja tri nagrađena rada s 14. natječaja za hrvatski književni putopis. Preostale izabrane putopise objavljujemo u sljedećim Kajevim brojevima (op. ur.).

ČLOVEČEC I KATEDRALA

Znojmo – Kutna Hora – Jindřichův Hradec – Čáslav – Kolin

Biserka Goleš Glasnović, Zagreb

Znojmo je veliki grad iznad rijeke s dobro očuvanom predromaničkom rotundom sv. Ane. Na prostranom trgu, na maloj uzvisini privlači svojom čvrstom, zaobljenom figurom okruženom grmovima vrijesa, majčine dušice i divljih ruža.

U velikoj znojmskoj katedrali susrećem se s ozbiljnim češkim humorom ili humornom ozbiljnošću njihova svjetonazora. U njezinom raskošnom interijeru nekoliko je zanimljivosti: nova propovjedaonica u obliku kugle zemaljske, Madona od Kruha koju je, spasivši ju, donijela neka plemkinja iz Tridesetogodišnjeg rata i kojoj se narod molio kako bi ga štitila od gladi – i obavijest vjernicima da mogu ostaviti Bogu SMS koji će mu biti poslan na misi u točno označeno vrijeme. Zastajem pred obavijesti i nasmijem se nekako ozbiljno. Kao da se češki humor zagasitih boja jeseni u kojem zemlja i šume korespondiraju u smeđim i žutim tonovima provukao i u crkvu.

U sličnim kontrastima je i znojmska raskošna prošlost koja se pokazuje u arhitekturi, u zgradama i trgovima i koja se odvaja od sadašnjosti u skromnom izgledu stanovnika, trgovina i restorana. Na samom ulazu u grad krčma je koja nudi fileke i leću na kiselo. Jedna ulica zove se Obroki i čuva sjećanje na stočne sajmove i mjesta gdje se hranila stoka. Češki jezik, značenja njihovih riječi pa i njihova prezimena posve su u skladu s njihovim humorom, pogledom na svijet i izgledom njihove zemlje skromne fizionomije, ravničarske i šumovite.

Jednako iznenađujuća je Kutna Hora čija se impozantna povijesna jezgra ne nazire pri ulasku u grad. Ipak mnoštvo turista podsjeća nas kako je ovaj grad nekada bio jednako važan kao i Prag. Uspinjući se na vrh do gotičke katedrale, zastajemo pred lijepim trgovinicama i na ljupkom trgiću posvećenom domaćoj kozi. Prisjećam se kako je u Znojmu jedan veliki trg posvećen običnoj koko-

ši. Poigravši se riječju *slepicka*, otkrivamo kako je postala od riječi slijep što i u hrvatskom i češkom isto znači. Turcizam ćorava u našoj izreci *I ćorava koka pronađe zrno* navodi nas na pomisao kako koka zaista može izgledati kao sljepica. U restoranu posvećenom kozi u Jindřichůvu Hradecu ručali smo zaboravljenu *ajnpren juhu (kimlova polievka* je češka inačica), pohance i američki krumpir kako je pomfrit nazvala simpatična konobarica. Umjesto kvaka na vratima restorana metalni su kozji rogovi.

Uspinjući se na kutnohorsku gotičku utvrdu, prolazimo pored crkve sv. Jakova, a sa njezina prostrana trga okruženog zidinama nazire se grad koji se zaista mogao ljepotom i raskoši natjecati s Pragom. I ponovno smo pred gotičkom katedralom, čađavom i veličanstvenom, posvećenoj sv. Barbari, zaštitnici rudara – i pred ulazom u glavni rudnik srebra koji je gradu priskrbio silne srebrnjake tolare. Mnogi su skloni češki tolar povezati s američkim dolarom. No manje su skloni govoriti o kovnici srebra čiji vlasnici su bili Slavnikovci, bijelohrvatska kraljevska kuća koja je pogubljena kad Pšemislovići dolaze na vlast. Nije dokazano, kažu. Je li pisana povijest doista učiteljica života ili je to upravo ona nenapisana i skrivena, nepodobna pobjednicima? Provlačeći se ispod onoga što nam se nameće, vidim u sunčan listopadski dan, pred jednom kutnohorskom cvjećarnicom, kad nas napušta zelenilo i cvijeće blijedi, u mnoštvu košarica jesenskog cvijeća – košaru malih crvenih jabuka božićnica. Kroničar bilježi kako je jesen maglovita i sve umire, a moje je vrijeme već zakotrljalo drobne žarko crvene jabučice po božićnom stolu.

U Kutnoj Hori u glavnoj ulici kojom se uspinje na stari grad dijametralno oprečne gledaju se dvije crkve: katolička posvećena majci Božjoj i nova husitska. Križ i kalež na vrhu krovova. Njihovo sučeljavanje ublažava Anđeoska ulica koja se, sa svojom simpatičnom prodavaonicom. ropotarnicom starih vrlo vrijednih i posve bezvrijednih stvari, udobno smjestila između njih.

Dvoumim se bih li nastavila u Sedlec, danas kutnohorsko predgrađe, u kojem je ponovno gotička katedrala posvećena Gospi i kapelica crkve Svih svetih ukrašena kostima tisuće i tisuće neznanih pokojnika. Već pomalo umorena od tako dominantne gotike, zaobišla sam Gospinu katedralu i našla se pred kapelicom-kosturnicom. Navirila se u tamnu unutrašnjost u kojoj su se bijelili predmeti od kosti dok su skupine turista, kupivši karte, ulazile u redovima. Odustala sam od posjeta kosturnici te se uputila u razgledavanje malog mjesnog groblja koje je okruživalo kapelicu. Jesu li mirni i jesu li spokojni pokojnici svuda oko mene? Mjesno groblje je neuredno s mnoštvom kiča od grobljanskih ukrasa do novih spomenika. Ne čini se svetijim od bilo kojeg drugog groblja, čak je profanije od mnogih na kojima sam osjećala više mira i dodira s drugim svijetom. Prosipavši na ovom mjestu zemlju donesenu iz Svete zemlje u vrijeme križarskih ratova, gro-

blje je postalo najpoželjnije mjesto ukopa europskih smrtnika. Kako je nestajalo mjesta, a broj umrlih se povećavao nakon crne smrti i husitskih ratova, bezbrojne kosti su izmještene iz zemlje i izmiješane pohranjene u podzemne crkvene prostore. Začetnik ovoga pothvata jedan je Schwarzenberg, a njegove zamisli ostvario je stolar František Rint koji je od kosti, temeljito ih razvrstavši, kao što bi i od drva, izradio namještaj za kapelicu: svijećnjake, štitove, pehare, križeve, grbove. Kosti su izbijeljene kako bi bile što primjerenije za izradu predmeta koje će predstavljati. Jesu li tako poostvarene posve izgubile biće kome su pripadale i sjećanje na bitak od kojeg su postale? Jesu li tako sačuvane ili obeščašćene? Mogući odgovor – ponovno nas pita. Zgražanje, čuđenje, divljenje? Vraćajući se prolazim pored gostionice Kod kostura i nekoliko suvenirnica-kosturnica. Makabrično je. Koliko etično i koliko šokantno na način mnogih suvremenih performansa i instalacija? U trijadi Lijepo, Istinito i Dobro za ovaj rad nisam nalazila mjesta. Blagu mučninu smirila je misao, gorka, ali spasonosna. Avangardnost ovog djela jest upravo u naizgled bezazlenosti kiča koji je danas posvuda oko nas, u životu, pa i u umjetnosti. Lusteri od ljudskih lubanja i pehari od bedrenih kosti kao crkveni namještaj – računaju na šok, a ne na katarzu.

Krajolici južne Češke jednoobrazni su i domaćinski. Ponovno se izmjenjuju polja i šume. Mnoštvo je ribnjaka. Češka svjetovnost i praktičnost ogleda se i ovdje u povezivanju ribnjaka kanalima da bi ih se mogli redovito čistiti, kao i u zbunjujućim dvostrukim brojevima na mnogim gradskim kućama koji pokazuju i kućni broj i broj zemljišne čestice.

Kao da sam lansirana u *vesmir* kako bi rekli književnici kajkavci, spopadnuta od različitih svjetova pa ne znam gdje bih se zaustavila i misli oblikovala u riječi. Pa tako jurim i lutam samo svojim stazama u letećim sandalama, a već je listopad na izmaku i izazivam čuđenje svoje skupine. Putujemo u Čáslav, mjesto odakle potječu Šenoe, mlinari i pekari, preci našega Augusta Šenoe koji su se preko Beča i Budima, mijenjajući prezime, zaustavili u Zagrebu i postali Šenoe. Središnja Češka je ravničarska i vrlo jednolična zemlja. Izmjenjuju se uređena polja i šumarci i stapaju u zemljano smeđim i zagasito žutim tonovima. Kuće su skromne jednokatnice bez ukrasa, ponegdje razvedene u zidane mansarade. Osjećam, i u jeziku, i u mentalitetu, i u humoru *človečeca* vezanog za zemlju, vrlo praktičnog i spretnog u vladanju nad životnim nesrećama: oskudici i ratovima. Njegov ktonski i empirijski um. Jezik koji savršeno ispisuje sudbinu vojaka Švejka, jezik kojem ne pristaje metafizičko lutanje. Husitska je crkva obnovljena početkom 20. stoljeća, no nema značajan broj sljedbenika kao ni katolička. Jedno od najstarijih europskih sveučilišta osnovano je u Pragu oblikovavši jednu znanstvenu i prosvjetiteljsku misao koja se nastavljala u češkoj duhovnoj povijesti. Jan Hus je, okrenuvši leđa katoličkoj raskoši, propovijedao skromnost i jednostavnost

u kojoj češki *človečec* ide malen ispod zvijezda ne tražeći njihovu pomoć i oprost koji je unaprijed obećan svima, no istodobno tražeći mogućnost primanja vina u euharistiji i za vjernike, ne samo za svećenike.

Putovanje središnjom Češkom završava u Čáslavu, mjestu odakle potječu Šenoe. U gradskoj memoriji taj podatak ne postoji (arhiva je izgorjela), no pronađen je u Šenoinoj ostavštini. U Čáslavu je nesrazmjer prostranosti glavnog trga i zgrada koje ga uokviruju najsnažniji. Iznad lijepe barokne crkve i vijećnice uzdiže se čađavi zvonik, znak gotike koja je svojom uspravnošću i visinom te zatamnjenošću svojih fasada s mnoštvom zašiljenih ukrasa dominirala ovim prostorima ističući se snagom svoje tame i vitkošću svoje čežnje za svjetlom.

Veliku plohu trga uokviruju ljupke zgrade koje na svojim fasadama izlažu djeliće češkog bestijarija. U bijeloga konja se može prespavati ili odmoriti na klupi gledajući u vrlo rogatog jelena na pročelju jedne od zgrada.

Lijepi gradovi središnje i južne Češke svojom se starom raskošnom arhitekturom odvajaju od svojih novijih dijelova. U tom razdvajanju ima neke tromosti u kojoj je socijalistička jednakost i sretna budućnost zaustavila dinamiku razlikovanja i uvažavanja.

Jindřichův Hradec na blagoj je uzvisini i ogleda se u vodama koje ga okružuju. Lijepi trg i višekatnice na njegovim rubovima ne udaljavaju se već harmoniziraju svojim dimenzijama i oblicima. Među ukrašenim fasadama zgrada koje su u prizemlju razvedene u arkade ističe se jedna crno-bijela gusto ornamentirana freskama iz dvorskog života. Ulice koje nas odvode od trga žive su s lijepim trgovinicama, slastičarnicama i zlatarnicama. Jedna nas provodi ispod gradskog volata s freskom Madone do velike renesansne utvrde-palače čija je simetričnost jednostavnih prozora pojačana fasadnom izvedbom crnobijelih pravokutnih oblika. Okupljamo se podno dviju spomen-ploča na češkom i hrvatskom jeziku. U ovom su se dvorcu vjenčali Nikola Šubić Zrinski i Ana Roženberg dvije godine ranije no što je mladenac koji se ženi drugi put kao udovac s trinaestero djece poginuo kao hrvatski junak u Bitci kod Sigeta. Nakon njegove pogibije, Juraj Zrinski, Nikolin sin iz prvog braka isplatio je mladu udovicu i njezina malodobna sina Ivana prema bračnom ugovoru. U ostavštini Jurja Zrinskog Četvrtog sačuvan je dokument koji svjedoči o tome: obveznica kojom potvrđuje kako je od nekog Jurja Zebića posudio *v talirah i zlatnih dukatah penez četiristo* kako bi isplatio Evu od Rozenberga, svoju maćehu, navodeći kako je to točno *ča je pokojni otac naš njoj zapisal.* Ivana Zrinskog posvojili su Roženbergi i umro je kao Jan Zrinski bez nasljednika te se tako ugasila i češka grana obitelji Zrinski.

Kolinska katedrala jedna je od najvećih europskih, a u prigodi proslave njezina 632. rođendana 1. rujna 1880. prisustvovao je i njemački car Vilhelm Prvi. U jednoj novijoj vjestici o *velelepnoj gotickoj katedrali* i njezinoj veličini čitamo kako

je svrstana u red s Washingtonovim spomenikom, Eiffelovim tornjem i Empire State Buildingom u New Yorku, čak, što izaziva neki nečujan smiješak, pomak na usnama, i s *mrakodrapom* u Dubaiju. Pri spuštanju u donji grad na Karlov trg Antun mi pokazuje sunčani sat na jednoj od uličnih zgrada. Lijep je i ne pomaže mi jer jedino vrijeme koje vidim na njegovoj narančastoj podlozi – sunčani je listopad. Veliki donjogradski trg uokvirile su lijepe stambene palače u svim stilovima koji slijede gotiku. Prodavači krumpira i jabuka te njihove male klupe smješteni nasred prostranog trga pojačavaju upravo stvoreni kontrast između jednolične plohe velikog trga i niza dinamičnih zgrada koje ga uokviruju pa pogled iz lijepe kavane u prizemlju, u arkadama jedne od zgrada zastaje nemoćan – ne mogavši sastaviti trg u cjelinu. Kao da ga lijepe zgrade napuštaju dok im njegova prostranost ne dopušta da se približe kužnom pilu u njegovu središtu.

O nazivu grada Kolina raspravlja se i prije no što smo krenuli njegovim ulicama. Kažu kako je naziv grada nastao od glagola koliti jer se tako gradilo prvo naselje – kolilo se drvo. Glagol koliti izumro je u češkom jeziku, a sačuvao se u hrvatskom. Danas je to veliki grad u kojem se nastavlja industrijska tradicija. Projurila sam ulicama i vrlo brzo se našla pred velikom gotičkom katedralom s dva dvostruka tornja stotinjak metara visokih, mnoštvom portala i tornjića, nazubljenih bridova i šiljastih ukrasa. Tamna je, a njezina je čađavost pomalo zastrašujuća. U velikom starom gradu na brežuljku nad njezinom veličinom čudi se i čovječuljak raširenih ruku na romaničkom reljefu na crnom zidu susjedne gradbe. *Je li uspio otkupiti svoje grijehe i istodobno svojim novcima pripomoći u gradnji ovog veličanstvenog Božjeg hrama,* pomislim. A on mi odgovara stihovima moga literarnog suputnika: *Od černe štibre / človečec nigdar ni siguren* pa zagledavši se u Katedralu, nastavlja: *Gledim zidnu vuru. / Glavu sem prignul spod respela. / Kušuje me neznani jezik svetla.*

(Nagrada organizatora i domaćina za putopis)

ČAŠA VODE U LAHTIJU

Spomenka Štimec, Zagreb / Hrašćina

U srpnju 2019. putovala sam u zimsku prijestolnicu Finske, u Lahti. Bilo je to divno ljeto. Za koronavirus još nitko nije čuo. Na aerodromu su svirali mladi glazbenici dobrodošlicu za putnike u kratkim hlačama. Maske i plastične rukavice tog su ljeta nosili su samo kirurzi i pljačkaši banaka.

Putovala sam preko Helsinkija na sjever, u Lahti. Najfinija stvar u Lahtiju je voda. Najbolja voda na svijetu. Ima u sebi nečeg pradavnog. Prije nego zatvorite slavinu, još ćete jednom podmetnuti čašu da joj osjetite svježinu na jeziku. Osmi je grad Finske slavan po svojoj vodi. I ja se hvalim zagorskom vodom iz Lobora. Ali Lahtijeva voda je najbolja voda na svijetu. Šalje je dalje, dolje, prema Helsinkiju.

Grad sporta Lahti za simbol ima skijaške skakaonice. Sedam puta je bio domaćin svjetskom natjecanju u skijaškim skokovima.

Godine 2019. proslavila ga je ekologija: grad je uništio stare pilane koje su u luci pilile lahtijske šume i izbacivale prljavi otpad u jezero. Operacija čišćenja jezera nije bila jednostavna, ali par desesetljeća kasnije jezero Vesijärvi blista, ni traga od zagađenja. U njemu su plivači, u daljini dokle seže pogled, po jezeru klize jedrilice s bijelom zastavom na kojoj leži plavi križ Finske. Onečišćeno jezero iz sedamdesetih godina pretvoreno je u oazu. Kako im je to uspjelo? Jezero je spasila znanost. I mjere upravljanja. Ime je dobio od riječi voda i jezero. Ovo jezero dugo je 25 km, na nadmorskoj je visini od svega 81 m. Lahti je ekspert za spašavanje uništenih jezera.

Kad se treba svesti na jednu rečenicu, na kratku frazu, čuli smo je puno puta: Finska je zemlja od 180 000 jezera. Ima okrug Lahti sa svojih 200.000 stanovnika i drugih lica osim vode.

Fizički se na europskoj karti Lahti nalazi iznad litavskog Vilniusa, iznad latvijske Rige, iznad estonskog Tallinna, iznad Helsinkija. Putnik koga avion iskr-

ca na aerodromu u Helsinkiju probijat će se do željezničke stanice da bi krenuo za sjeverniji Lahti. Kad se zagleda u vozni red, zaprepastit će se da je blistavi Sankt Petersburg nadohvat. Nije očekivao da bi ga vlak za manje od tri sata mogao iskrcati u gradu u kojem je Nobelovac Josif Brodsky proveo mladost. „Niodkuda s ljubavlju".

U gužvi aerodroma putnika za Lahti najviše će zanimati Kiosk R gdje će se snabdjeti kartom za vlak. Čim ostavi Lahti i krene kroz zelena polja i načičkane šume okićene crnogoričnom čipkom, trebat će presjedati u mjestu Tikkurila. Ime mjesta Tikkurila zvuči kao da je ispalo iz dječje igre.

Ne putujem u Finsku zbog njenih jezera, ni šuma, ni Sibeliusa. Putujem na Svjetski kongres esperantista kome je Lahti domaćin u srpnju 2019. Visoki pokrovitelj mu je predsjednik republike Finske Sauli Niinistö. Na otvorenju prenosim pozdrave iz Hrvatske i vijest da je poslije Poljske i Hrvatska zaštitila tradiciju esperanta kao svoju nematerijalnu kulturnu baštinu. Kad otvorim kongresne materijale najprije ugledam prijevod „Kalevale" – dar domaćina. Svaki sudionik kongresa dobio je finski nacionalni ep na dar, u esperantskom prijevodu novinara Johana Edvarda Leppäkoskija. "Da se sačuva pradavno znanje" „zakotrljale su se rune Karelijom" „da naraste znanje u zemlji."

Lahti je proslavila koncertna dvorana koja nosi ime finskog kompozitora Jana Sibeliusa. Dvorana Sibelius započinje kao tvornica napravljena od cigle s visokim dimnjakom iz kojeg se ne dimi, a zatim prerasta u drvenu dvoranu. Drvo joj daje topli ton i neponovljiv zvuk. Cijela je zgrada napravljena od finskog drveta, pa zatim prekrivena staklom. Sibeliusova kuća jedna je od najprestižnijih koncertnih dvorana na svijetu. Filharmonijski orkestar Lahtija je jedinstven. Svaki umjetnik koji drži do sebe želi ovdje snimiti svoj CD. I ono nekadašnje rusko čudo od djeteta Andre Korobejnikov, koga smo prvi put predstavili inozemnoj javnosti u maloj dvorani „Vatroslava Lisinskog", kad je sudjelovao na dječjem esperantskom kongresu u Pionirskom gradu 2001., snimio je, nekoliko godina kasnije, Šoštakoviča u Sibeliusovoj dvorani u Lahtiju. Pratio ga je Filharmonijski orkestar iz Lahtija. Poklonila mi je taj CD Krizantema iz svoje arhive u Tokiju.

Sibelius nije rođen ovdje u Lahtiju? – pitam Rajtu.

Ma ne. U Finskoj imamo bar pet Sibeliusovih dvorana. Ali njegova žena bila je iz Lahtija. Ako mene pitaš, sirota. Sibelius je puno pio, teško je s pijancima.

Dopiru do mene razgovori sa drugog stola:

Nas Fince u kršćanstvo su uveli Švođani. Bili smo s njima u istoj državi 800 godina do Napoleonovih ratova. Onda su nas preuzeli Rusi na sto godina. Vratili su nas Finskoj 1917. Zapravo, nisu nas vratili: dali su nam mogućnost da ih napustimo. Mi smo tu mogućnost iskoristili. I onda je kod nas počeo unutarnji rat između bijelih u crvenih. Pobijedili su bijeli, vidjet ćeš im spomenik ispred grad-

ske vijećnice: *domovina i vjera* piše im na spomeniku.

Tako Raita trči kroz povijest Finske, prekrivena šeširom: navalila je neka tropska vrućina na skijaški Lahti. U kovčeg sam stavila previše toplih stvari s mislima na sjever, na Finsku gdje stanuje djed Mraz.

Ritva daje lekciju iz povijesti Drugog svjetskog rata:

Kad su započele bitke Drugog svjetskog rata, mama i tata su mene i malu braću dali u Dansku, da nas spase. Puno je finske djece bilo u Danskoj. Kad se mir vratio, mame i tate su došli po djecu, ali naših roditelja nije bilo. Danci su nas vratili u Finsku ali naši roditelji nisu došli po nas. Netko nas je trebao posvojiti. Moju malu braću svi su htjeli, imali su okrugle obraščiće i bili mali i simpatični. Ali mene nitko nije htio, imala sam već osam godina, šiljasti nos, tanke ruke. I bila sam od djetinjstva gluha. Srećom bio je jedan talijanski bračni par tu u Lahtiju, odlučio je posvojiti dijete koje ima najviše problema. To sam bila ja. Usvojili su me jer sam bila dijete s problemima. Zato imam talijansko prezime: Sabelli. Kad sam odrasla, išla sam tražiti roditelje. Godinama sam ih tražila. Našla sam ih – kazuje Ritva za doručkom svoju priču. Organizator je Svjetskog kongresa slijepih esperantista.

Nakon točke na svojoj rečenici, nagne se nad tanjur slijepog Attile i razreže mu sendvič.

Paradajz ti je na broju 9, losos na 3 – pojasni mu. Čim je izgubio vid, Attila je naučio da je tanjur kao brojčanik sata i odmah se s vilicom upućuje prema zamišljenom broju tri.

Otkad su Talijani usvojili dijete s najviše problema, Ritva pomaže pri svakom problemu.

Oko tisuću esperantista susrelo se u Lahtiju da se nadiše finskog zraka i finskih priča. Kongresni program odvijao se na velikom hokejskom igralištu u Isku-Areeni. Paralelni Svjetski kongres slijepih esperantista udomio je Hotel Grand. Na Kongresnom sveučilištu slušala sam predavanje njemačkog povjesničara Ulricha Linsa o filozofu Rudolfu Carnapu i njegovim vezama s esperantom. U dvorani koja je nosila ime splitskog esperantista i nekadašnjeg agilnog predsjednika Svjetskog saveza esperantista Ive Lapenne, slušala sam Bernhardta Tuidera, direktora Muzeja planskih jezika pri Austrijskoj nacionalnoj biblioteci, dok je predstavljao bečke muzejske trezore. U dvorani s imenom Hectora Hodlera, sina slavnog švicarskog slikara Ferdinanda Hodlera, satima sam slušala probleme Svjetskog saveza esperantista i glasala. Hrvatska je jedna od 72 zemlje članice Svjetskog saveza esperantista. Na svakom Kongresu radi esperantski parlament. Iako se satima zasjedalo, uspjela sam vidjeti slavni finski film „Djevojka iz tvornice šibica" Akija Kaurismäkija. To je zadnji film u njegovoj „radničkoj trilogiji", „trilogiji izgubljenih" iz 1990. godine. Sjedila sam pokraj Shirin Ahmad-Nia koja

je tek stigla iz Teherana. Pita me veselo:

Sjećaš se kako sam te prevodila dok si predavala kod nas na Sveučilištu o lutkarstvu?

Hu, ne spominji mi to teheransko iskustvo. Još mi je danas vruće kad se sjetim sebe, usred ljeta pokrivene kaputom, s gležnjevima u debelim crnim nepropusnim čarapama.

Ona popravi svoj šal i dopuni:

Ja sam državna službenica, moram nositi šal!

Sjećam te se još u onoj iranskoj narodnoj nošnji, kad si otkrila lice na Kongresu u Pekingu. Svi smo te gledali. Bio nam je to prvi susret s iranskim očima.

Smijemo se, suučesnički.

Toliko je godina prijateljstva iza nas, a češće vidim Akhtar nego tebe.

Akhtar je bila kod tebe?

Ma da. Nekoliko puta. Ona ti je najveći prevodilac hrvatskih autora na farsi. Prevela je tri dječje knjige i dvije drame.

Akhtar? Ma daj! Vidiš kako me zarobila moja sociologija da te prijevode s esperanta na farsi kod kuće ne pratim.

Čuj, ja te moram ostaviti. Sad će program u počast Balduru Ragnarssonu. Čitam njegove stihove uz još par ljudi. Program vodi Humphrey. Humphrey je ikona, profesor emeritus s Hartforda, poznaješ ga?

Idem s tobom da vas čujem.

Ne opterećujem je detaljima da je u vrijeme rata Baldur na moju molbu poslao svoj islandski prijevod Vitezovog „Osamljenika". Snimao je „Osamljenika" na kazetu. Prvo neki islandski vjetar, a onda njegov glas. Sad te starinske kazete nitko više ne može slušati. Morala bih potražiti nekog stručnjaka da sačuva Baldurov glas dok čita Grigora Viteza na islandskom.

Uvečer odlazimo do Sibeliusove kuće, inspirirane triom: voda, drvo, umjetnost. Poslije koncerta ne možemo se rastati, zagledani kako sunce tone u jezero.

Ured za kulturu grada Lahtija počastio je goste grada s kulturnim programom u Sibeliusovoj dvorani. Umjetnik na citri, muzikolog, doktor glazbe Timo Väänänen govori nam dobrodošlicu.

Filharmonija iz Lahtija je jedna od najboljih na svijetu. Lahti otkriva talentirane mlade umjetnike širom Finske i dovodi ih ovamo. Imaju i projekt „Mi komponiramo" u kojem 3500 djece u vrtićima uči komponirati i izvoditi glazbu. Na završetku rada, Filharmonija iz Lahtija izvodi dječje kompozicije.

Odlikašica Krizantema uvijek ima najbolje informacije.

Na našem koncertu, pod čudesno jednostavnim pločama od finskog drveta, upoznajemo repera koji pjeva na laponskom narječju. Krivo! Nije dobro da

koristimo riječ „laponski". Njegovo je narječje sjeverno - saamski. Riječ *saamski* u sebi nosi riječ srodna imenu Finske - Suomi. Reper je Áilu Valle iz mjesta Utsjoki, tamo gdje lutaju sobovi. Reper obučen u stiliziranu narodnu nošnju svojih sumještana koje smo mi izvan Finske naučili zvati Laponci.

Suunta je ime ansambla koji se pojavi na pozornici. Pjeva nam klasične pjesme u stilu finske rune.

Kad saznam da njihov član Timo održava poseban koncert na citri za slušatelje u svom domu, i da ih poziva na večeru, uplatim 40 eura u kongresnu kasu.

Bit će to najljepša večer u Finskoj, u divnoj kući punoj svjetla. Tu Timo živi sa svojim suprugom arhitektom i sa svojom punicom, keramičarkom. Kaže nam da se ovaj instrument u nekom slavenskom jeziku zove gusle.

U mom - velim ja.

U hrvatskom?

Da i na srpskom i crnogorskom. I u Bosni.

Timo nam svira na jednoj od svojih čudesnih citri, onoj koja je izvađena iz zemlje, jer je bila ukopana.

Ukopana s nekim? Kao gitara s Jadrankom Stojaković na groblju u Banjoj Luci?

Svi se otimaju za Tima da ga nešto pitaju.

Poslije, dok jedemo jagode sa šlagom iz divnih keramičkih posuda, čujemo da Timo živi dobar dio godine u Hrvatskoj: osam prijatelja je kupilo kuću u zaštićenoj baštini Trogira.

U zelene čaše iz Alzasa nalijevamo tekućinu. U Finskoj se ostaje trijezan, alkohol je preskup.

Vodu točimo iz lijepe flaše u kakvoj je mama kiselila krastavce za zimu. Ova ima malu slavinu. U njoj plivaju kocke leda s finskim jagodama.

Ne mogu spavati kad se vratim u starinski Hotel Grand. Cijelu noć razmišljam gdje naći novce da platim dolazak Tima i njegove citre u Zagreb.

Sutradan to spomenem Ulliju Brandenburgu, bivšem ambasadoru Njemačke u Moskvi. Šapćem. Na prijemu smo u impozantnoj dvorani gradske vijećnice, sagrađene na uzvisini koju je nanio neki glečer. Stojimo sa čašama šampanjca na zdravici. Kelneri oko nas su u crnom, nose male sendviče koji mirišu na more i dijele kolačiće ukrašene finskom marmeladom od šumskih bobica.

Hu, misliš brže od mene! - odgovara Ulli.

Kongresna knjižara u velikoj Isku-areni ovaj tjedan nosi ime preminulog pjesnika iz Rejkjavika, Baldura Ragnarssona. Kupim jednog Andrića, u spomen na prevoditelja Antonija Sekelja, brata Tibora Sekelja. Potpisujem moju prvu knjigu jednoj dami dugog imena iz Seula, Fernandu iz Brazila i Csabi iz Sombora.

Studirao je elektrotehniku u Zagrebu. Nikad ga nije zaboravio.

Nekoliko pisaca ima susret s publikom u maloj prostoriji koju zovemo sauna. Slušam švedskog pisca Stena Johanssona.

Predstavljam svoju novelu (putopis) „Fačuk" o našem (i američkom) slikaru Maksimiljanu Vanki dok je djetinjstvo provodio u zagorskom Kupljenovu. Govorim sudionicima kongresa o Dragutinu Balagoviću, novinaru i prevoditelju, esperantskom književniku, čovjeku koji je Finsku približavao Zagrebu. Čitam publici njegovu veselu priču „Makulo" („Mrlja"). Smiju se. Balagović je objavio u časopisima oko trideset priča na esperantu. Pisao ih je u Zaprešiću. Govorim im kako je u vlaku sreo djevojku iz Finske, Siiri, svoju buduću ženu s kojom će na hrvatski prevesti finske pisce Paaslinna i njegovu „Godina zeca" i „Stranac na imanju" M. Waltarija.

Montreal će 2020. biti domaćin 106. svjetskog kongresa esperantista i naslijediti Lahti. Tako smo tada mislili. Nismo znali da će se svi skupovi širom svijeta ukinuti i da ćemo u svakom tramvaju nositi masku, kao da smo kirurzi.

(„Loborsko srce" i nagrada organizatora te Općine Lobor za putopis)

ZAGREBEC U NOVOM SVJETLU
(Zbornik Štefan *Zagrebec i njegovo djelo*, priredili A. Jembrih i fra J. Šimić, Zagreb: Hrvatska kapucinska provincija sv. Leopolda Bogdana Mandića, 2020., 528 str.)

Međunarodni znanstveni skup u povodu 350. obljetnice rođenja kapucina Štefana Zagrepca održan u velikoj dvorani Matice hrvatske u Zagrebu 25. listopada 2019. godine organizirala je Hrvatska kapucinska provincija sv. Leopolda Bogdana Mandića. Suorganizator je skupa Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu. Veći je dio radova sa spomenutoga skupa objavljen u Zagrebu 2020. godine u zborniku naslovljenu Štefan *Zagrebec i njegovo djelo*. Zbornik su priredili Alojz Jembrih i fra Juro Šimić.

Krsnim imenom Matija Marković, kapucin Štefan Zagrebec (rođen u Zagrebu 1669. godine, a preminuo 1742. u rodnome gradu), značajan je barokni propovjednik poznat po djelu *Hrana duhovna ovčic kerščanskeh iliti prodečtva* (*Pabulum spirituale ovium christianarum seu conciones*, I. – V., 1715. – 1734). Djelo na ukupno 3115 stranica sadržava svetačke, blagdanske, eshatološko-korizmene i nedjeljne propovijedi kroz godinu.

Spomenuti je zbornik poseban prinos književnoj historiografiji 21. stoljeća jer se u njemu prvi put iz različitih vidika obrađuje Zagrepčevo djelo *Hrana duhovna*.

Zbornik se sastoji od dvaju dijelova i obaseže 528 stranica. Prvi je dio naslovljen Znanstveni skup Štefan *Zagrebec i njegovo djelo*, a sadržava 13 radova pristiglih iz pera sudionika spomenutoga skupa. Drugi je dio naslovljen *Dodatak* te sadržava radove o Štefanu Zagrepcu koji su teže dostupni stručnoj i ostaloj javnosti jer su tiskani u različitim publikacijama. Na kraju su, uz program skupa, pridodane fotografije sa skupa.

Prvi dio zbornika započinje radom Agneze Szabo naslovljenim *Društveno-političke prilike u Hrvatskoj u doba Štefana Zagrepca*. Autorica donosi pregled najvažnijih društveno-političkih događaja iz Zagrepčeva doba, kada je trajao dugi rat za oslobođenje (1683. – 1699.) i kada se već pripremao konačni vojni obračun s Osmanlijama s ciljem njihova uklanjanja iz zaposjednutih europskih zemalja, a time i iz Hrvatske. Mirom u Srijemskim Karlovcima potpisanim 26. siječnja 1699. prestaju osmanlijska pustošenja i dolazi vrijeme obnove zemlje i naroda, slijedi povratak stanovništva na opustošena područja te obnova gospodarstva, a Zagrebec duhovno obnavlja vjernike Zagrebačke biskupije svojim propovijedima.

Nakon povijesnoga uvoda slijedi rad Ivana Armande pod naslovom Život fra Štefana *Zagrepca u kontekstu povijesti kapucina u hrvatskim krajevima*. U članku se opisuje život i djelovanje Štefana Zagrepca. Na početku se članka donosi važnija literatura o kapucinovu radu te se prikazuje djelovanje Štajerske kapucinske provincije u hrvatskim krajevima u 17. i 18. stoljeću. Osim toga, autor donosi uvid u fra Štefanov životni put od rođenja do smrti zavr-

šivši osvrt fra Štefanovim pisanim djelima.

Petar Ušković Croata u članku naslovljenu Latinske posvete i aprobacije u *Hrani duhovnoj Štefana Zagrepca* analizira osobe koje Zagrebec spominje u *Hrani duhovnoj* s osvrtom na Zagrepčev odnos prema crkvenim velikodostojnicima koji su bili zaslužni za tiskanje njegova djela. Iz članka se doznaje da su Zagrepčevi adresati osobe na značajnijim crkvenim i političkim položajima: zagrebački biskup M. Esterházy, prepošt zagrebačke prvostolnice P. A. Češković i, među ostalim, varaždinski župan M. II. Erdödy, dok u četvrti i peti dio *Hrane duhovne* nije uvrstio posvete na latinskome.

Slijedi članak Zlate Šundalić pod naslovom Razgovori duhovni na blagdane svetica u *Hrani duhovnoj*. Autorica posebnu pažnju posvećuje trima propovijedima iz drugoga dijela *Hrane duhovne*. Riječ je o propovijedima na dan sv. Ane, sv. Barbare i sv. Rožalije. Propovijedi je Zagrebec predstavio trodijelnim kompozicijskim modelom koji se sastoji od uvodnoga, izvedbenoga i završnoga dijela, a čemu prethode ulomci iz *Svetoga pisma* na latinskome jeziku te prijevod na kajkavski jezik.

Tematski je srodan članak Mirka Kemiveša pod naslovom Štovanje svetaca u propovijedima Štefana *Zagrepca*. Autor analizira Zagrepčeve propovijedi o svetcima u drugom i trećem svesku *Hrane duhovne*. U propovijedima se prepoznaju osobine baroknoga govorništva, među ostalim i obilježje panegiričkoga stila. Štovanje svetaca igralo je, naime, važnu ulogu u baroknim propovijedima, a bilo je određeno propisima Tridentskoga sabora u 16. stoljeću. Zagrepčeve su propovijedi vjerna slika onoga vremena.

Istomu tematskome slijedu pripada i članak Vlade Košića *Lik i slike Marije u propovijedima Štefana Zagrepca* kao vrijedan prinos proučavanju mariologije. Prema autoru Zagrepčeva mariologija iznosi ispravan dogmatski sadržaj o Blaženoj Djevici Mariji. Autor napominje da je Zagrepčeva Marija u propovijedima *manja* od Boga te da je barokni propovjednik uspoređuje s likovima antikne mitologije. Košić kao treću značajku navodi eksplikaciju hiperboliziranja te posebno ističe ljepotu naslova za Mariju u kajkavskim propovijedima. Zaključno, autor navodi da Zagrepčeve propovijedi imaju trajnu vrijednost u zadivljenosti koju autor osjeća u odnosu na Mariju.

O Zagrepčevim propovijedima protiv slavljenja poklada progovara Jasmina Lukec u radu naslovljenu *Fašničke prodeke* Štefana Zagrepca. Riječ je o propovijedima u prvom i četvrtom svesku *Hrane duhovne*. Autorica zaključuje da je u 18. stoljeću slavljenje fašničkih dana, koje je rezultiralo pijančevanjem, razuzdanošću i grešnošću, bilo raširena pojava slijedom čega će propovjednici, pa tako i Zagrebec, u svojim propovijedima nastojati osuditi fašničke zabave potičući pritom ljude na bogobojazan život.

O Zagrepčevoj *Hrani duhovnoj* s poetičkoga gledišta govori Kristina Jug u članku pod naslovom *Hrana duhovna* Štefana Zagrepca s poetičkoga vidika. Budući da je Zagrebec jedini predstavnik dramske tendencije zlatnoga doba kajkavskog literarnog baroka, autorica u radu ispituje, analizira i klasificira poetička obilježja Zagrepčeva teksta s posebnim osvrtom na dramske elemente. Od elemenata dramskoga navodi: direktno obraćanje slušateljima koje započinje usklikom i uzlaznom intonacijom, direktno obraćanje slušateljima pomoću uputa didaskalijskih značajki, dijalošku formu (odnosno fiktivni dijalog propovjednika i vjernika), monološku uskličnu formu s istaknutom dramatičnošću te dramatičnost koja proizlazi iz sadržaja.

U članku pod naslovom Štefan *Zagrebec i Janez Svetokriški* Vinka Šafara uspoređuju se neki elementi iz djela *Sveti priručnik* starijega kapucina Janeza Svetokriškog sa Zagrepčevim tekstom *Hrana duhovna*. Autor zamjećuje u oba propovjednika zasićenost folklorom te biljnim i životinjskim svijetom. Obojica su unosili primjere, metafore i priče koje Zagrebec naziva *pelde* i *hištorije*, dok ih Svetokriški naziva *eksemple*.

Tekst *Veliki petek v pridigah Štefana Zagrebca in Janeza Krstnika Svetokriškega* autora Matije Ogrina pisan je slovenskim jezikom. Autor zaključuje da kapucini Zagrebec i Svetokriški imaju svaki za sebe svoj literarni propovjednički stil i značaj, no svejedno ih

povezuju zajednički izvori u pisanju propovijedi. U propovijedima s pasionskom tematikom Velikoga petka u obojice autora vidljivo je da njihova literarnost proizlazi, kako iz temeljne inspiracije kršćanske duhovnosti, tako i iz sinteze retoričkoga oblikovanja.

Zastupljenost oprimjerenja iz Zagrepčeve *Hrane duhovne* pri leksikografskoj obradi *Rječnika hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika* analizira Željka Brlobaš u tekstu pod naslovom *Hrana duhovna* Štefana Zagrepca – izvor u leksikografskoj obradi *Rječnika hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika*. Osim toga, autorica navodi specifična kajkavska morfološka (npr. uporaba supina, glagolskih vremena aorista i imperfekta i sl.) te leksička obilježja koja potvrđuju oprimjerenja. Navode se i Zagrepčevi jezični prinosi obradi sveza riječi i izričaja, kao i stilska obilježja figurativnosti kao odlike Zagrepčeva književnog stila.

U članku Štefan Zagrebec i njegov molitvenik *Zadnja volja* autora Alojza Jembriha pobliže se analiziraju dva izdanja spomenutoga molitvenika u povijesnome kontekstu, sadržaj, grafijski ustroj i jezična obilježja. Autor zaključuje da je Zagrepčev latinični slovopis u rukopisnome dodatku bliži talijanskoj grafiji (dvoslov *lj* bilježi s *gli*, *gl*, dok *nj* bilježi kao *gn*) te da grafijski sustav u molitveniku nije ujednačen, što je uobičajeno u kajkavskim tiskanim knjigama od 16. do 19. stoljeća.

Drugi dio zbornika sadržava tekstove relevantne za proučavanje djela Štefana Zagrepca objavljene u razdoblju od 1978. do 2008. godine.

Prvi je u nizu članak Olge Šojat naslovljen Štefan *Zagrebec*, prethodno objavljen u časopisu Razreda za suvremenu književnost JAZU, *Forum*, XVIII., knj. XXXV, br. 6, Zagreb, 1978., 1091–1117. U radu se donose podatci o Zagrepčevu životu. Osim toga, autorica analizira neke značajke i povijesne okolnosti nastanka *Hrane duhovne* zaključivši da Zagrepčeva zbirka propovijedi i danas ima velik značaj za hrvatsku književnost i kulturnu povijest. Članku su pridodani ulomci iz *Hrane duhovne*.

Zagrepčev stil i kompozicija analiziraju se u radu Lászla Hadrovicsa naslovljenu Štefan *Zagrebec kajkavski umjetnik kompozicije i stila*. Tekst je objavljen i u *Hrvatskom dijalektološkom zborniku*, knj. 6, JAZU, ur. B. Finka, Zagreb, 1982., 169–179. Hadrovics ističe dramatizaciju kao najznačajniju stranu Zagrepčeva propovjedačkoga stila. U Zagrepčevu tekstu bilježi sinonimiju i miješanje dijalektnih osobina na fonetskoj razini.

Tekst pod naslovom *Kajkavska barokna propovijed kapucina Štefana Zagrepca* autorice Ivančice Januš objavljen je u časopisu za književnost, umjetnost i kulturu *Kaj*, XXVII., br. 1, Kajkavsko spravišče, Zagreb, 1994., 27–40, a donosi osnovne podatke o Štefanu Zagrepcu, kraći uvid u kapucinski red i njegovu propovjedničku misiju te analizu *Hrane duhovne*. Zagrepčevo se djelo analizira na planu izraza i sadržaja. Autorica potvrđuje u kompoziciji propovijedi tri glavna dijela: uvodni, glavni i zaključni dio, kao i ostvarenje tematskih i stilskih karakteristika baroka.

Tematski je srodan članak Ines Krušelj-Vidas *Hrana duhovna* Štefana Zagrepca prethodno objavljen u časopisu za kulturu *Hrvatsko zagorje*, V., br. 2, Kajkaviana, Donja Stubica, Krapina, 1997., 125–142. Ovim se člankom također potvrđuje kontrastno načelo strukturiranja djela te se proučava odnos sadržaja i izraza. Analizom baroknih kumulativnih figura i stalnih baroknih metaforičkih mjesta potvrđuje se uključenost Zagrepčeva djela u barokna strujanja.

Hranu duhovnu analizira i Franjo Pajur u radu naslovljenu Štefan *Zagrebec i barokna propovjedna književnost*. Rad je objavljen u časopisu za književnost, umjetnost i kulturu *Kaj*, XXXVII., br. 6, Kajkavsko spravišče, Zagreb, 2004., 33–59. Autor zamjećuje podudarnosti u Zagrepčevim propovijedima i traktatima njemačkog baroknog propovjednika Jeremiasa Drexela. U radu se potvrđuje podudarnost u vremenu trajanja propovijedi, kompozicijska i stilska podudarnost, podudarnost u izravnom obraćanju čitateljima/slušateljima i dramatizaciji izlaganja te u primjerima i usporedbama. Propovijedi u oba propovjednika započinju biblijskim citatima, a potvrđuje se podudarnost i u korespondiranju sa zbiljom.

U članku *Franjo Asiški i franjevački elementi u propovijedi Štefana Zagrepca* autorice Nevenke Videk, objavljenomu u autoričinoj knjizi *Tri stoljeća s pjesnikom Brata Sunca*, Disput, Zagreb, 2006., 119–131, analiziraju se odlike retoričko-stilskoga postupka. Od stilskih figura potvrđuju se metaforika i apostrofa. U Zagrepčevim propovijedima vidljiva je motivsko-tematska povezanost s djelom i naukom Franje Asiškoga.

Člankom Zlate Šundalić Životinjski svijet u propovijedima Štefana *Zagrepca* završava drugi dio zbornika. Rad je objavljen u *Bogoslovskoj smotri* – Ephemerides Theologicae Zagrabiensis, LXXVIII., br. 1, Zagreb, 2008., 171–205. U radu se pozornost posvećuje istraživanju životinjskoga svijeta i njegovoj funkcionalnoj uklopljenosti u propovjedničku građu prvog dijela zbirke. Posebno se analiziraju primjeri u kojima propovjednik pripisuje životinjskome svijetu kako pozitivne, tako i negativne konotacije, te primjere u kojima se fauna rabi u funkciji fantastičnoga.

Zbornik o Štefanu Zagrepcu spomenik je (baroknomu) propovjedniku koji je svojim djelom *Hrana duhovna* zadužio ne samo baroknu kajkavsku propovjedničku književnost, nego i hrvatsku književnost općenito. Ovaj je zbornik hvalevrijedan prilog rasvjetljavanju dosada manje poznatih činjenica o Zagrepčevu životu, kao i proučavanju *Hrane duhovne* s različitih stajališta, kako na književnome, tako i na jezičnome planu pritom uvijek imajući na umu povijesni kontekst u kojemu kapucin propovijeda.

Spomenuti je zbornik važan prilog daljnjemu proučavanju Zagrepčevih propovijedi jer se na jednome mjestu mogu iščitati važniji dosada već objavljeni članci o Zagrepčevoj *Hrani duhovnoj*.

Zaključno valja pohvaliti i nastojanje da se zbornikom približi suvremenoj generaciji čitatelja pisani kajkavski izraz kojemu se još uvijek ne posvećuje dovoljno pozornosti.

Martina Horvat

PONOVO O HRVATSKOJ KAJKAVSKOJ DJEČJOJ KNJIŽEVNOSTI

(Stjepan Hranjec, Hrvatska kajkavska dječja književnost. Priručnik za zavičajnu nastavu. Drugo, prerađeno i dopunjeno izdanje.)

Davne 1995. godine tiskano je prvo izdanje priručnika Hrvatska kajkavska dječja književnost, poteklo iz pera profesora Stjepana Hranjeca, tada voditelja Katedre za dječju književnost pri Učiteljskom fakultetu – Odsjek Čakovec. Zbog svoje metodičko-didaktičke primjerenosti i gotovo antologijskog izbora književnih tekstova za obradu u zavičajnoj nastavi na kajkavskom govornom prostoru, naklada je rasprodana u vrlo kratkom vremenu, a knjige se danas, koliko još postoje, čuvaju u privatnom vlasništvu, pa Fakultetska knjižnica raspolaže tek jednim primjerkom.

Zbog toga je autor, danas profesor emeritus, dobio ponudu ili, točnije, zahtjev, da pripremi drugo izdanje. Tako se ove godine, u nakladi Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, pod istim naslovom, pojavila nova knjiga.

Kako je od prvog izdanja prošlo punih četvrt stoljeća, znanost je i na tom području osjetno napredovala. Ta se okolnost morala uvažiti, pa je drugo izdanje i prerađeno i znatnije dopunjeno.

Iako neveliko po opsegu, djelo je iznimno bogato sadržajem, pa bi potpuniji kritički osvrt zahtijevao daleko veći prostor od uobičajenog za ovakvu priliku.

Ipak, i kraći će prikaz motivirati čitatelje, i to ne samo one kojima je to struka ili potreba, da knjigu uzmu u ruke.

Autor već na početku razrješava dilemu oko naziva književnog segmenta o kojemu je riječ prihvaćajući sintagmu dječja književnost, nasuprot onoj književnost za djecu, jer nije uobičajeno da se kaže književnost za Hrvate, Srbe ili Slovence, nego se koriste tradicijom usvojeni nazivi hrvatska, srpska ili slovenska književnost. Opširna uvodna rasprava otklanja čitav niz zabluda o tome kako je dijalektalna književnost „plod afektacije", „utočište nedarovitih pisaca", „ružan govor", a po tome i „opasnost" za cjelovitost hrvatskoga književnog korpusa.

Baš naprotiv. To je, u prvom redu, traganje za korijenima, za prepoznavanjem i potvrdom nacionalnog identiteta.

U tom se kontekstu posebno nameće često potpuno ignorirana činjenica, u kajkavskoj književnosti prisutnija nego u istorodnom stvaralaštvu drugih jezičnih izraza, potvrđena naglašenim prožimanjem usmene i pisane poetske riječi, pri čemu dječja književnost nije iznimka. Prateći dalje korpus kajkavske književnosti namijenjen djeci, autor ističe nekoliko njegovih značajki. To su: izbor motiva i tema, osobita struktura obilježena jednostavnošću, spontanost i neposrednost u iskazu, naglašena ritmičnost i, dakako, leksik primjeren dječjoj dobi.

Pri izboru je tekstova za interpretaciju na prvom mjestu valjalo uvažiti spoznajne i receptivne mogućnosti današnjih osnovnoškolaca i adolescenata, bitno različite od onih prije pola, pa čak i prije četvrt stoljeća.

Prvu veću cjelinu u knjizi čini poglavlje obuhvaćeno naslovom Dječja usmena kajkavska književnost.

Pri grupiranju tekstova autor je i u usmenoj i u pisanoj književnosti zadržao tradicionalnu podjelu na tri književna roda, **liriku, epiku** i **dramu**, dodavši tome i **kraće prozne vrste**.

Najmlađoj su starosnoj dobi najprihvatljiviji usmenoretorički oblici. To su brojilice (termin je primjereniji od **brojalice**), potom **razbrajalice** i verižne **nabrajalice** (npr. vrlo raširena Prvo ljeto služil...). Slijede **rugalice** i **izmišljalice**, koje ponekad nisu lišene i naglašenije dječje zlobe. Zato su mnogo toplije bajalice (što u nekim primjerima prelaze u čestitke) i **uspavalice**.

Od kraćih su usmenih oblika česte **poslovice** i **zagonetalice.**

U osnovnoškolskom su razdoblju od proznih oblika nekada bile najomiljenije **bajke**, koje ipak u novije vrijeme ustupaju mjesto novelama, ali će mladi slušatelji-čitatelji sa zanimanjem saslušati-pročitati i poneku **legendu** i **anegdotu**. Na tom su stupnju razvoja rado slušane-čitane i **basne**, posebno zbog vješto sročene poante.

Kod usmenih igrokaza mladi se javljaju i kao gledatelji, ali i kao stvaratelji i izvođači, često na višoj razini od starijih.

Drugo poglavlje, Dječja pisana kajkavska književnost, također obuhvaća poeziju, prozu i dramske tekstove.

Impresivan je broj primjera u stihovima koje autor izdvaja za interpretaciju u zavičajnoj nastavi, a stvarala ih je čitava plejada pjesnika, od Miroslava Krleže do Milana Crnkovića.

Izbor iz pisane proze počinje djelima Jurja Dijanića, Antuna Vranića, Jakoba Lovrenčića i Ignaca Kristijanovića, a nakon njih, u kronološkom nizu, slijede pripovjedači sve do onih koji

su aktivni i u naše vrijeme.

S jednakom su pažnjom izabrani i dramski tekstovi.

Posebno je, III., poglavlje posvećeno stihovima i prozi poteklima iz dječjih i adolescentskih pera. Valjalo je uložiti puno truda da bi se iz obilne građe izdvojilo ono najbolje, reprezentativno.

Svaka je naznačena cjelina popraćena izdašnim popisima stručne literature, što već samo po sebi osigurava znanstveni nivo čitave knjige.

Na ovom mjestu ipak valja posebno istaći minuciozne interpretacije pojedinih tekstova i u stihovima i u prozi utemeljene na suvremenim metodičkim spoznajama. Zato je knjiga u prvom redu namijenjena studentima, što tek ulaze u probleme praktične nastave, ali i već iskusnim nastavnicima, koji će u njoj naći potvrdu ispravnosti svojih edukativnih postupaka, ali i poticaj za moguće korekcije i inovacije u pedagoškom radu.

Kad je pak u pitanju učeničko književno stvaralaštvo, iznimno je važno da mentori ne zanemare njegovu zanatsku stranu, bitnu u svakoj djelatnosti, ali i da ne prekorače dopušteni stupanj svog utjecaja na, uvjetno rečeno, mlade autore, posebno na formalno i sadržajno oblikovanje njihovih uradaka.

Bez obzira na brojnu korištenu literaturu samo je djelo inovativno i s obzirom na jezični (kajkavski) izraz tekstova kojima se bavi i s obzirom na didaktičko-metodički pristup jednoj, na svoj način specifičnoj, građi.

Sadržaj otklanja više nedoumica u barem jednom, dječjem, segmentu kajkavske književnosti, a njegovo je značenje naglašeno i time što se u velikoj mjeri bavi najsenzibilnijim čitateljima i budućim piscima kajkavskih tekstova.

Uza sve rečeno, ova knjiga ne mora biti prihvaćena kao kanon koji se ne može dograđivati. Ona čak i sama upućuje na tu mogućnost.

Iz prvog su izdanja preuzete i iznimno uspjele ilustracije, sada već pokojnog, slikara Ivana Lackovića-Croate.

Pisac si, pak, ovog prikaza dopušta da posebno izdvoji pjesmicu koja ga na impresivan način vraća u djetinjstvo opisujući jedan od za njega najdosadnijih poljskih radova, branje graha posijanog i dozrelog zajedno s kukuruzom. Tu je svaka mala lukavština bila dobrodošla.

Grah

Zvonkec i ja smo
z Lovrekovim japom
graha brali.
Skoro sakoga grma
smo v japin red
presadili.
Po redi je japa
čist pomali hodil
i ni se mogel načuditi
kak je to leto
v Bezju grah rodil.

Pajo Kanižaj

U Varaždnu na Dan Gospe Snježne 2022.

Ivan Zvonar

SURADNICI – KAJ 3-4/2022.

Dr. sc. ŽELJKO BAJZA (Zagreb) − književnik, znanstvenik (s područja kemijskog inženjerstva i tehnologije), publicist, urednik

Doc. dr. sc. BORIS BECK (Zagreb) – književnik i znanstvenik, docent na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu; prevoditelj, urednik, kolumnist, bibličar; dopredsjednik *Kajkavskoga spravišča*

Mr. sc. IVANKA BREKALO (Samobor) – muzealac, proučavateljica arhivske građe i povijesti Samobora

ŽELJKA CVETKOVIĆ, prof. (Zagreb) – pjesnikinja i prozaistica hrvatskog kajkavskog i standardnog jezičnog izbora, spisateljica za djecu; uvrštena u osnovnoškolske čitanke

Dr. sc. KARMEN DELAČ-PETKOVIĆ (Viškovo/Rijeka) – prozaistica za djecu i odrasle; proučavateljica povijesti, etnografske baštine, tamburaštva, nakladništva Gorskoga kotara

MARIJA DROBNJAK POSAVEC, prof. (Zagreb) – književnica i publicistica (kolumnistica u Školskim novinama), autorica knjiga za djecu, te brojnih (kajkavskih) putopisa i kratke proze

Doc. dr. sc. RAJKO FUREŠ (Zabok) - pjesnik i prozaist; predsjednik Hrvatske udruge „Muži zagorskog srca"; primarijus, voditelj Odjela ginekologije i porodništva Opće bolnice Zabok i bolnice hrvatskih veterana, docent na Sveučilištu Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

BISERKA GOLEŠ GLASNOVIĆ, prof. (Zagreb) – književnica (piše pjesme, priče, putopise, eseje, književnu i likovnu kritiku te stručne članke); prof. hrvatskog jezika; urednica

ALEKSANDAR HORVAT, graf. dizajner (Ludbreg) – kajkavski pjesnik i prozaik (kratke priče, putopisi); predsjednik KUD-a „Anka Ošpuh", voditelj i pokretač kulturnih manifestacija

Dr. sc. MARTINA HORVAT (Zagreb) - Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje/Odjel za povijest hrvatskoga jezika i povijesnu leksikografij; poslijedoktorand; sudjeluje u projektima Instituta *(Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika)*

LINA MALEK (Zagreb) – magistra kroatologije i komunikologije, doktorandica kroatologije na Fakultetu hrvatskih studija u Zagrebu, stručna suradnica za odnose s javnošću i upravljanje društvenim mrežama; znanstveni interesi: kroatologija, usmena književnost, mediji, medijska pismenost

FRANJO OREŠKI (Pribislavec) – prozaik, dramski pisac, voditelj dramske sekcije KUD-a Kaštel Pribislavec; elektroinstalater

Mr. sc. FRANJO PAJUR – asistent za hrvatski jezik u Eisenstadtu/Austrija, proučavatelj starije kajkavske književnosti; autor brojnih znanstvenih studija

MIRJANA PAVLETIĆ, prof. (Buzet) – ravnateljica POU „A. Vivoda" Buzet; urednica, književna kritičarka; predsjednica Katedre Čakavskoga sabora Roč

Mr. sc. DENIS PERIČIĆ (Varaždin) – književnik (nagrađivan u svim žanrovima), publicist, književni kritičar i povjesničar, urednik, antologičar, prevoditelj; samostalni umjet-

nik; nakladnik, recenzent, znanstveni i stručni pisac

VLADIMIR PERNIĆ (Roč) – književnik (pjesnik i prozaist), novinar, publicist; nositelj kulturne iskaznice Istre: pokretač i voditelj kulturnih/multikulturnih manifestacija Buzeštine i šire, osobito projekata Katedre Čakavskog sabora Roč (obnove Huma, Aleje glagoljaša, replike Gutenbergove preše u Roču, Male glagoljske akademije…)

TOMISLAV RIBIĆ, dipl. ekonomist (Varaždin) – pjesnik, prozni i dramski pisac hrvatskoga kajkavskoga i standardnoga jezičnog izbora; antologijski kajkavski pjesnik; dobitnik više desetaka književnih nagrada; prevođen i izvođen

NADA STARČEVIĆ (Varaždinbreg) – kajkavska pjesnikinja i prozaistica; aromaterapeut specijalist, osnovateljica Jaccominijeva aromavrta

SPOMENKA ŠTIMEC, prof. (Zagreb/Hrašćina) – književnica, prevoditeljica, esperantistica, autorica i urednica značajnih djela na esperantu; među ostalim, voditeljica međunarodnoga susreta esperantista i manifestacije „Hrašćinski meteorit"

Doc. dr. sc. KAROLINA VRBAN ZRINSKI (Zagreb) – kroatistica i fonetičarka, docentica na Fakultetu hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu; voditeljica doktorskoga studija kroatologije; viša znanstvena suradnica u području humanističkih znanosti, polju filologije

ĐURĐA VUKELIĆ ROŽIĆ *(Ivanić Grad) – književnica;* objavljuje poeziju, prozu i kratke japanske pjesničke forme na hrvatskom /kajkavskom i engleskom jeziku; gl. i odgovorna urednica časopisa IRIS (Ivanić Grad)

Mr. sc. IVO ZVONAR, Varaždin – književni znanstvenik, esejist, publicist, pedagog, proučavatelj starije kajkavske književnosti i usmenoknjiževne baštine, autor temeljnih književnopovijesnih monografija i studija